

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON SINEMA
ANABİLİM DALI**

ANA HABER BÜLTENLERİNDE ŞARKİYATÇI SÖYLEM

Yüksek Lisans Tezi

Ali Anıl Aral

Ankara-2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON SINEMA
ANABİLİM DALI**

ANA HABER BÜLTENLERİNDE ŞARKİYATÇI SÖYLEM

Yüksek Lisans Tezi

Ali Anıl Aral

Tez Danışmanı

Doç. Dr. D. Beybin Kejanlıoğlu

Ankara-2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON SINEMA
ANABİLİM DALI**

ANA HABER BÜLTENLERİNDE ŞARKİYATÇI SÖYLEM

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. D. Beybin Kejanlıoğlu

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
Prof. Dr. Bülent Çaplı	
Doç. Dr. Nur Betül Çelik	
Doç. Dr. D. Beybin Kejanlıoğlu	

Tez Sınavı Tarihi: 22 Eylül 2006

İÇİNDEKİLER:

GİRİŞ	5
I. ŞARKİYATÇILIK: KURAMSAL BİR ÇERÇEVE	
A. Şarkiyatçılık	11
1. Geleneksel ve Modern Şarkiyatçılık	13
2. Evrenselliğin Ontolojik ve Epistemolojik Ayrımı	15
3. Boşluğun Ötesindeki Öteki	19
4. Egzotik, Otantik Şarklı	22
5. Şarkiyatçılığın Akademik ve İmgelemdeki Anlamları	24
6. Açık ve Örtük Şarkiyatçılık	26
7. Yanlış ya da Doğru Bilgiyi Üreten Şarkiyatçılık	28
B. Bir Modernite Projesi: Garplılaşmacılık	32
1. Türk Garplılaşmacılığı	33
2. Garplasma ya da Garplılaşma, Parça ya da Bütün	39
3. Eleştiri için Elverişli Bir Araç: Şarkiyatçı Söylem	43
4. Hakim Olanın Konumundan Kendine Bakmak	45
5. Şarkiyattan Doğan Garplılaşma	48
6. Tepkiden Daha Fazlası: Garbiyatçılık	49
7. Evrensellik Modeli Garbın Somutlaşması: Avrupa Birliği	56
C. Kısa Bir Değerlendirme	60

II. ANA HABER BÜLTENLERİNDE ŞARKİYATÇILIK:

BİR SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ 63

A. Ontolojik ve Epistemolojik Ayrımın Şiddeti

1. Epistemolojik Ayrım: Avrupa Birliği Standartları ve

Şarkiyatçı Söylemin Klişelerinin Kullanımı 67

2. Şarkın Karşısındaki Konumdan Kendine Bakmak 78

a) Kıyaslama Üzerinden Yergi 80

b) Garplının Bakışının Önemi 85

c) Garp Basını 87

d) Garplılaştırmanın Görünür Kılınması için Gerekli Şark Bakışı 97

3. Ontolojik Ayrımın Gerekliliği 100

a) Boşluğun Öteki Yanına Taşınan Türkiye 101

b) Avrupa Birliği'nin Ulaşılmazlığı 106

c) Avrupa Birliği Saatinin Durdurulması 113

B. Tersine Çevirme İşlemi: Milliyetçilik 117

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 126

KAYNAKÇA 134

ÖZET 138

ABSTRACT 139

GİRİŞ

Türkiye’de Garplılaşma, devlet idaresinde ya da bireyin günlük hayatını idamesinde başat konumda yer almaktadır. Geçmiş Osmanlı İmparatorluğu’na dayanan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte radikal bir değişimin gerekliliği düşüncesiyle girişilen modernleşme hareketinin odağına yerleşen Garplılaşma, bir kavram olarak her zikredilişinde, genelde ‘iyi’ ve ‘doğru’ olanı imlemektedir. Türkiye’nin ilerlemesine, gelişmesine, kalkınmasına her değinilişinde ya da Türk toplumunun “muasır medeniyetler seviyesi”ne yükselmesi gerektiğinin her vurgulanışında, ‘iyi’nin ve ‘doğru’nun Garbın hududuyla sınırlı tutulması, ‘muasır’ olan modelin belirginleşmesini kolaylaştırmaktadır. Böylece gelişmek, ilerlemek ya da çağdaşlaşmak isteyen toplumlara modellik yapma özelliğine mazhar olan Garp, bir yol gösterici ve çağdaşlığın denetçisi rolünü üstlenirken, Garplı modeli karşısında bir izleğe sahip olmanın huzurunu yaşayan Türk toplumu, Garbın nizamına kavuşmak için, Garbın gerekli gördüğü müktesebatı, yine Garbın nezaretinde kendi bilgisine eklemlemeye çabalamaktadır.

Radikal bir modernleşme girişimi olarak nitelendirilebilecek Garplılaşma düşüncesinin hakim olduğu Türkiye’de, Avrupa Birliği gibi, idarî, iktisadî, siyasî ya da kültürel açılardan Garbın ortak paydalarının belirlendiği kurumsal bir mekanizmaya ve bu yapının kültürel zeminine eklemenebileceği düşüncesi, modernleşme sürecinin nihayete ereceği ve Garplılığın gerçekleşeceği bir hedef olarak algılanmıştır. Avrupa Birliği’ne üyelikle Garbın bir parçası olabilme ihtimalinin belirmesi, geniş bir Garplılık modelleri seçkisinin içinden kendine uyanı seçmekte zorlanan Türkiye’nin, Garplılaşma hedefini nihayete erdirmekte tek yönlü yolunun haritasını çizmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye’de herhangi bir

değişimin gerekliliğinden bahis açıldığında, akla ilk olarak Garplılaşma düşüncesinin ve bu düşüncenin işaret ettiği Avrupa Birliği'nin gelmesi, daha 'iyi' ve 'doğru' olan yaşam bilgisine kavuşmak için Garplılaşmanın gerekliliği konusunda ne gibi önkabullerin olduğunu düşündürmektedir. Bu önkabullerin neler olduğuna ve nasıl oluştuğuna değinilmek istendiğinde ise, geçmiş Türkiye'nin Garplılaşma ihtiyacının baş gösterdiği tarihlerden çok daha eskilere dayanan Şarkiyatçı söylemin geniş evrenine uğramak kaçınılmazlaşmaktadır.

Garplılaşma düşüncesinin temelindeki önkabuller, Şarkiyatçı söylemin Şark ile Garp arasında yaptığı ontolojik ve epistemolojik ayrımın yarattığı Garplı ve Şarklı tahayyüllerinin kabullenilmesiyle oluşmaktadır. Garbın, kendini tanımlamak için karşısına koyduğu homojen bir figür olan Şark ile kendi arasında yaptığı ayrımlar, Türk toplumu üzerinde söylemsel bir tahakkümün kurulabilmesine neden olmakta ve bu kurgunun kendi içinde yeniden üretilebilmesi için bir mekanizmanın işlerlik kazanmasını sağlamaktadır. Bu mekanizmanın en önemli parçası, Şarkiyatçı söylemin yüzyıllar boyu süren bir eklemlenme sonucunda oluşturduğu geniş bir kelime ve imgelem dağarcığıdır.

Şarkiyatçı söylemin tanımladığı Şarklılıktan kurtulmak isteyen Türk toplumu, Şarklılığın giderilebilmesi için söylemin ürettiği klişelerle kendini tanımlayıp yine aynı söylemin sınırlarını çizdiği 'evrensel değerler'in modelleyicisi Garba benzemeyi amaçlamaktadır. Şarkiyatçılığın yarattığı Şark–Garp ayrımında belirginleşen farkların bertaraf edilmesi gerektiği düşüncesini kalkış noktası belleyen Garplılaşma düşüncesi, Şarkiyatçı söylemin ürettiği bir kelime ve imgelem dağarcığından yararlanmaktadır. Böylece Türk toplumu, Garba yaklaşabilmek için Şarkiyatçı söylemin ürettiği argümanları kullanarak kendine epistemolojik ve ontolojik bir

şiddet uygulamaktadır. Bu nedenle, dünyanın Garptan ve Şarktan oluşan iki kutbu bulunduğu savını yüzyıllar öncesinden günümüze değin getiren ve günümüz imkânlarında bu savı kanıtlamak için pek çok mecrada yarattığı ayrımların gerekliliğini kanıtlamaya girişen Şarkiyatçılık, Garplılaşmanın da bir türü olduğu modernleşme girişimlerinin zeminini oluşturan bir söylem olarak düşünülmelidir.

Bu çalışmada gündelik hayatımızın detaylarından devlet idaresine kadar pek çok konuda bir zorunluluk olarak kabul edilen Garplılaşma ile bir tahakküm aracı olan Şarkiyatçı söylemin iç içeliği üzerinde durularak, büyük bir modernite projesi olan Garplılaşmanın temel dayanaklarının nasıl bir söylemsel zemin üzerinde yükseldiğinin gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Şarkiyatçılık ile Garplılaşma ilişkisi ortaya konmakta ve bu ilişkinin, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik çabalarıyla bağlantısı kurulmaktadır. Daha sonra bu çerçevede beş ulusal televizyon kanalının – NTV, Kanal 7, Samanyolu, TGRT Haber, ATV – ana haber bültenlerindeki Şarkiyatçı söylem çözümlenmeye çalışılmaktadır. Söz konusu çözümlenme neticesinde, liberal, muhafakâr, İslamcı ya da milliyetçi yayın politikalarına sahip televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde yayınladıkları Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğiyle ilgili haberlerde Şarkiyatçı söylemin hakim olduğu savı kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca muhafazakâr-milliyetçi çizgide yayın politikaları benimsemiş televizyon kanallarının, Şarkiyatçı söylem temelinde şekillenen bir Garplılaşma düşüncesi üzerinden hareket ettikleri ve bu kanallarının iç politika dinamiklerine uygun bir tavırla Şarkiyatçı söylemi bir tersine çevirme işlemine tâbi tutarak muhafazakâr ya da milliyetçi bir karşı çıkış retoriği üzerinden yeniden ürettikleri kanıtlanmaya çalışılmaktadır.

Söylem çözümlemesi için Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği hakkında taraflar arasında görüşmelerin başlayacağı 3 Ekim tarihi eksen alınarak, 1 ilâ 5 Ekim tarihleri arasında yayınlanan ana haber bültenlerine bakılmıştır. 3 Ekim, Türkiye'nin Birliğe üyeliği için Avrupa Birliği tarafından hazırlanan, Türkiye'nin de görüşünün alınmasıyla şekillenen Müzakere Çerçeve Belgesi'nin imzalandığı ve bu belge nezaretinde taraflar arasında üyelik müzakerelerinin başladığı tarihtir. Garplılaşabilmek için büyük bir önem atfedilen Avrupa Birliği'yle müzakerelerin başlangıç tarihi olan 3 Ekim'in öncesindeki ve sonrasındaki ikişer günde ve 3 Ekim'de ana haber bültenlerinde Garplılaşmaya ilişkin pek çok haber yayınlanmıştır. Bu nedenle söz konusu beş televizyon kanalının 1 ilâ 5 Ekim tarihleri arasında yayınlanan ana haber bültenlerindeki Avrupa Birliği'ne üyelikle ilgili haberlerin incelenmesi uygun görülmüştür.

Tezin kuşkusuz bazı sınırlılıkları mevcuttur. Bu çalışma öneri aşamasındayken, analiz edilecek kanal sayısının sekiz olacağı ve 3 Ekim eksene alınarak yedi gün boyunca yayınlanan tüm haber programlarının analiz edileceği belirtilmiştir. CNN Türk ve Sky Türk televizyonlarının, arşivleme sistemlerinde kaynaklanan arızalardan, TRT'nin ise ana haber bülteni kayıtlarını saklı tutma kararından dolayı, belirtilen sekiz kanalın üçü analizin dışında kalmıştır. Analiz edilecek gün sayısının yedi günden beş güne indirilmesinin nedeni ise, 30 Eylül ve 6 Ekim tarihlerinde beş televizyon kanalında yayınlanan ana haber bültenlerinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine ilişkin haberlerin seyrekliğidir. Öte yandan televizyon kanallarındaki tüm haber programlarının analiz edilememesi, televizyon kanallarının 3 Ekim için hazırlanan yayın akışına riayet etmeyerek, gün içinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğiyle ilgili pek çok program yayınlamaları

nedeniyledir. Olağanüstü bir tarih olarak görülen 3 Ekim’de televizyon kanalları her vesileyle yayın akışlarının dışına çıkarak ‘Son Dakika’ ibaresiyle, görüşmelerin yapıldığı Lüksemburg’dan ya da haber stüdyolarından defalarca canlı yayın yapmışlardır. Bu yayınlar 3 Ekim’e ilişkin daha önceden hazırlanmış akışlarda yer almadığı gibi, 3 Ekim’den sonra da yayın akışlarına eklenmemiş, hangi saatte, ne kadar süreyle canlı yayın yapıldığı belirlenememiştir. Bu nedenle televizyon kanallarından, Radyo Televizyon Üst Kurulu vasıtasıyla istenilen programların saatleri ve süreleri belirtilerek temin edilmesi olanaksız hâle gelmiştir. Bu koşullar göz önünde tutulduğunda, ana haber bültenlerinin gün içinde yaşanan gelişmelerin topluca aktarıldığı geniş çaplı haber programları olduğu varsayılarak Şarkiyatçı söylemin açığa çıkarılması için yeterli olacağı düşünülmüş ve örneklem beş ulusal televizyon kanalındaki beş gün yayınlanan ana haber bültenleriyle sınırlandırılmıştır. Ancak bu sınırlılık, birbirlerinden farklı yayın politikalarına sahip kanalların Şarkiyatçı söyleme yer verdikleri savının kanıtlanma çabasını engellememiştir.

İki kesimden oluşan bu çalışmanın ilk kesiminde Şarkiyatçı söylem ile Garplılaşma arasında kurulan bağlantı gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle Şarkiyatçılık ve Garplılaşmacılık olarak iki bölüme ayrılan bu kesimin ilk bölümünde Şarkiyatçılığın temel özellikleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Garplılaşmacılık adlı ikinci bölümde ise Garplılaşmanın genel bir tarifi yapılmakta ve Şarkiyatçı söylem ile Garplılaşma arasındaki ilişki açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu kesim, yapılan kısa bir değerlendirmeye sona ermektedir.

İkinci kesimde ise ana haber bültenlerinde Şarkiyatçı söylemin çözümlenmesine yer verilmektedir. Şarkiyatçı söylemin ontolojik ve epistemolojik ayrımının ve bu ayrımın neden olduğu şiddetin ele alındığı ilk bölümde epistemolojik

ve ontolojik ayrım iki ana başlık altında incelenirken, Şarkın karşısındaki konumdan Şarka bakmak ayrı bir başlık altında incelenmektedir. Bu kesimin ikinci bölümünde ise ana haber bültenlerindeki milliyetçi yaklaşımlarla Şarkiyatçı söylem arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Çalışma, genel bir değerlendirmenin yapıldığı ve sonucun ortaya konduğu bölümle sona ermektedir.

I. ŞARKİYATÇILIK: KURAMSAL BİR ÇERÇEVE

A. Şarkiyatçılık¹

Günümüzde ‘Şark’ ile ‘Garp’ olarak adlandırılmış iki ayrı bölgeden oluşan ve bulanık sınırlarının her daim konjonktürel bir belirlenime muhtaç olduğu varsayımsal coğrafi ayırım, iki ayrı bölgede oldukları varsayılan toplumların ‘farklılık’larının ya da başka bir deyişle ‘ötekilik’lerinin altı çizilerek belirginleştirilmektedir. İki bölge arasındaki bu ayırım, öbekler halinde tahayyül edilen toplumların kültürel benzerliklerinin veya düşünsel yakınlıklarının coğrafi düzleme yansımaları sonucunda ortaya çıkmış doğal bir bölünme gibi görülmekteyse de, aslında ayırım Garp kutbunda yer aldığı varsayılan ülkelerin ortak çıkarlarına hizmet eden Şarkiyatçılık söyleminin keyfiliğine tâbidir. Bu söylem sayesinde Şark ile Garp arasındaki bölümlenme uzamsallaştırılmakta, böylece iki kutupta yer aldığı varsayılan ülkelerin bir öbek olarak algılanmaları sağlanmaktadır. Garp, birliğini ve beraberliğini bu söyleme borçlu olduğu gibi, bu söylem sayesinde ötesindeki ‘öteki’ olan Şarklının bir bütün olarak algılanmasını sağlarken, aynı anda onun figüratif varlığını muhafaza etmesini dayatmaktadır.

Şark ve Garp ayırımının coğrafi bir kesinliğinin olmadığı, çeşitli dönemlerde Şarkiyatçı söylemin Şark diye imlediği bölgenin farklı yerler olmasından anlaşılmaktadır. Şarkiyatçı söylemin öncülüğünü İkinci Dünya Savaşı’na kadar elinde bulunduran iki Avrupa ülkesi Fransa ve İngiltere’nin Şarkı, Cezayir, Fas,

¹Türkçe kaynakların genelinde ‘Şarkiyatçılık’ yerine, Fransızca *Orientalism* kelimesinden türetilmiş *Oryantalizm* kullanılmaktadır. Kavramın Fransızca aslındaki *Orient* kökü, Asya’nın büyük bir bölümünü ve Kuzey Afrika’yı imlemektedir. Ancak Türkçe’de Oryantalizm sözcüğü köküne ayrıştırılamamakta, Fransızca aslındaki gibi bölümlenmeye kalkışıldığında ise aslına gönderme yapamamaktadır. Bu nedenle *Orient* kelimesini büyük ölçüde karşılayan *Şark* sözcüğünden hareketle metinde *Şarkiyatçılık* kavramının kullanılması uygun görülmüştür. Bu sözcüğün tercih edilmesi, *Orient* olarak işaretlenene *Doğu* demektense Şark demeyi, *Doğu*’nun karşılığı olarak düşünülebilecek *Batı*’nın da Garp olarak belirtilmesini gerektirmiştir. Çünkü *Şark* ve *Garp*, *Doğu* ve *Batı* gibi bir yönü değil, bir bölgeyi işaretlemektedir. Metinde yapılan alıntılarda asıllarındaki kullanıma sadık kalınacak, ancak metnin bütünlüğünün bozulmaması için yanlarına açıklamalar yapılacaktır.

Tunus ve Arap yarımadası iken İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra söylemin liderliğini üstlenen Amerika için Şark, Çin, Japonya ve bunların etrafındaki çeşitli ülkelerdir (Said, 2001: 11). Bunun nedeni, Amerika'nın geleneksel bir Şarkiyatçılık anlayışının olmamasının yanı sıra, Şark olarak imlediği bölge üzerinde Avrupa'ninkinden farklı çıkarlarının bulunmasıdır. Amerika'nın bu tutumu, Şarkiyatçı söylemin epistemolojik yönelimlerinin değişmesine neden olmuştur.

Şarkiyatçılığın bu devingen evriminin sonucunda Avrupa ile Amerika arasında ortaya çıkan 'Şark' coğrafyasına ve bilgisine yönelimdeki farklılıklar, birbirinden farklı Şarkiyatçılık anlayışları arasında bir ortaklığın kurulmasını engellememiştir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'dan tüm dünyaya yayılan '*Bölge/Şark Araştırmaları*', Şarkiyatçılığın yeni bir veçhe kazanmasını sağlamıştır (Said, 2001: 35). Böylece Avrupa geleneğinden Amerika'nın epistemolojik yaklaşımına eklemlenen bilgi devasa bir yığın halinde daha da geniş bir alana yayılmıştır. Tarihin belli dönemlerinde Garpta olduğu varsayılan ülkelerin söylem üzerindeki etkinlikleri bir artıp bir azalsa da, söylemin Garplının temel ortak çıkarlarına kesintisiz hizmet ediyor olması, Garp ülkelerinin Şarkiyatçılık söylemi etrafında kenetlenmelerini zorunlu kılmıştır.

Avrupa ile Amerika arasında Atlantik ötesi bir ittifakı gerekli kılan, gücünü geçmişinden ve yayılım gücünden alan Şarkiyatçılığın, "sömürgeci bir zihniyeti ve kuruluşu ifade eden söylemsel bir figür" olarak nitelendirilmesinde sömürge sonrası eleştirinin katkısının yanı sıra (Mutman, 2002a: 191), Edward Said'in 1978 yılında yayımladığı *Şarkiyatçılık* adlı yapıtının "paradigma-kurucu" bir işlevi vardır (Keyman, Mutman ve Yeğenoğlu, 1996: 17). Bu çalışması ile Said, Şark ile Garp arasındaki varsayımsal coğrafi ayrımı, bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiden yola

ıkarak metinler üzerinden incelemiş ve sömürge sonrası eleştirinin önemli bir kertesini oluşturmuştur. Kitabında da birçok kez andığı sömürge sonrası eleştirinin önemli isimleri, Franz Fanon, Anwar Abd-al Malek, Albert Memmi gibi isimlerden feyiz alan Said, şark ile Garp ikiliğinin farklı mecralarda sorgulanmasının önünü açmış ve şarkiyatçı söylemin eleştirel bir okumasının yapılmasını sağlamıştır.

1. Geleneksel ve Modern şarkiyatçılık

Said'e göre şarkiyatçılık, geleneksel ve modern olarak iki döneme ayrılır. Modern şarkiyatçılık, 1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgliyle başlar. Said'in bu mildı koymasının nedeni, 1312'de Viyana'daki Kilise şrasının "Paris, Oxford, Bologna, Avignon ve Salamanca" niversitelerinde "Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice" kürsülerinin kurulmasıyla akademik bir kimlik kazanan şarkiyatının şark hakkında bilgi edinme biçimlerinde görülen değişikliktir (Said, 2001: 59). Napolyon'un Mısır seferine beraberinde bir akademikler ordusunu götürmesi, Mısır Enstitüsü'n kurması, daha sonra da şarkiyat kllyatında önemli bir yeri bulunan *Mısır'ın Tasviri*'nin hazırlanmasını sağlaması, şarkiyatının bilgiye yaklaşımındaki değişikliği göstermektedir. "Avrupa'nın ya da Avrupa'daki şark bilinci, bu süreç içinde kendini metinsel, tefekküre dayalı bir bilinçten, idarî, iktisadî, hattâ askerî bir bilince dönüştür[mş]", böylece şarkiyatçılık, filolojiden antropolojiye, sosyolojiden estetiğe, tarihten iktisada kadar geniş bir alana yayılmıştır (Said, 2001: 223). şarkiyatçı, sömürgeleştirdiği toplum hakkında edindiği eksik bilgiyi bir düzene sokmanın yollarını keşfe çıkması, daha sistemli bilgi kümelerinin yapılandırılması için çaba sarf etmeye başlamıştır. Bu çabanın sonucunda elde edeceği bilgi, sömürgesinin

rızasını kazanmasını kolaylaştırarak onun üzerinde ‘düşünsel bir yetke’ kurmasını sağlayacak ve sömürgesinden elde edeceği faydayı âzami seviyeye çıkaracaktır.

Yetke, gizemli ya da doğal bir şey değildir; bulunduğu topluma beğeni ve değer kurallarını getirir; belli fikirlerin oluşumundan, aktarımından, bulunduğu toplumun geleneklerden, algılayışlardan ve yargılamalardan ayırt edilemeyecek kadar o toplumun içindedir; oluşturulmuş, yayılmış ve saçılmış olan yetke araçsal ve ikna edicidir (Said, 2001: 29). Sömürgeleştirilen toplumun rızasını almaya yönelik her türlü girişimi kolaylaştıracak bilginin edinilmesi ve bu bilginin kullanımı sayesinde kurulan hegemonya, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başka stratejilerle, başka biçimlerde kendini var etmiştir.

Amerika’dan tüm dünyaya yayılan ‘*Bölge/Şark Araştırmaları*’, Garbın düşünsel yetkesini kurmak için izlediği stratejilerdeki değişimin bir göstergesidir. Birçok düşün alanındaki etkisinin yanı sıra üniversitelerin kurumsal yapısı altında varlığını muhafaza eden Şarkiyatçılık, ‘*Bölge/Şark Araştırmaları*’yla birlikte çeşitli alt-ihtisas alanlarında yeniden yapılandırılmış ve bu alanlarda uzmanların yetiştirilmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. ‘Sosyal bilimler mütehassısı’ olarak da adlandırılan bu uzmanlar, Şark hakkında edindikleri ve kategorize ettikleri bilgi kümelerini üniversitelerin denetimi altında daha da geniş bir alanda dolaşıma sokmuşlar ve böylece Şarkiyatçı söylemin çapının genişlemesine neden olmuşlardır. Daha önceleri Şarkiyatçı söylemin kurumsal yapısını oluşturan vakıflar, birlikler ve bunlara benzer kuruluşlar, Amerika’nın önderliğindeki yeniden yapılanan sosyal bilimlerin yeni araştırma alanları aracılığıyla üniversite içinde daha da etkin bir konuma gelmişlerdir (Said, 2001: 35).

Siyasal ve kültürel bir olgu olarak değerlendirilebilen Şarkiyatçılık, Şarkın “değişken, karmaşık bir hâle getirilmesinde, kaba siyasal, iktisadî, askerî mantıklarla birlikte iş gören, itici güç olarak işe katılan kültür[ünü]” hegemonyasının tesisinde her an kullanılabilecek bir malzeme olarak değerlendirmiştir (Said, 2001: 21). Şarkiyatçılığın günümüze değin süren evrimi boyunca Avrupa ile Amerika’nın Şarka duydukları siyasal ilgiyi tetikleyen ve şekillendiren en önemli unsur kültür olmuştur. Bu düşünceden yola çıkarak “bir kültür sorunuyla karşılaşmanın bir Şarkiyatçılık sorunuyla karşılaşmak olduğunu kabul edecek olursak”, kültürel ve siyasal yapıların birbirlerine sıkı sıkıya eklemlendiği günümüz dünyasında, Şarkiyatçılığı “farklılıkları ötekileştirme süreci” olarak ele almamız yanlış olmayacaktır (Keyman, 2002: 18). Modern Şarkiyatçılıkla başlayan ve günümüze kadar gelen Şarka yönelmiş akademik ilgiden daha önce varolan, Şark kültürünü bilmeye, betimlemeye ve bunları kayda geçirmeye dayalı bir Şarkiyatçılık geleneği, Garbın düşünsel yetkesiyle evirilen akademik çalışmaların, ne yönde gelişeceğine emsal teşkil etmesi açısından önemlidir.

2. Evrenselliğin Ontolojik ve Epistemolojik Ayrımı

Said’in *Şarkiyatçılık* adlı eserini yayımlamasından yaklaşık on beş yıl önce, sömürge sonrası eleştirinin önemli isimlerinden Malek, Şarkiyatçılığı, “düz bir ırkçılığın ötesine geçen, özselci epistemik varsayımları nedeniyle kaçınılmaz bir ırkçılığa varan özgün bir bilgisel, yazısal ve sanatsal aktivite” olarak tanımlamıştır (aktaran Mutman, 2002a: 190). Malek bu yaklaşımıyla Şarkiyatçılığa felsefî ve bilgisel bir statü vererek bu statüyü doğrudan sömürgecilikle ilişkilendirmiştir (Mutman, 2002a: 191). Malek’in epistemik yönünü vurgulaması sayesinde farklı bir

perspektiften bakılabilen Şarkiyatçılık, sömürge sonrası eleştirinin süzgecinden geçerek geldiği noktada Edward Said tarafından en belirgin şekliyle tanımlanmıştır; Said'e göre “Şarkiyatçılık, ‘Şark’ ile (çoğu zaman) ‘Garp’ arasında yapılan ontolojik ve epistemolojik bir ayrıma dayanan bir düşünce biçemi[dir]” (Said, 2001: 12). Yani garbın çıkarlarına dayalı iki kutuplu bir dünya tasavvuru etrafında şekillenmiş hegemonik bir söylem olan Şarkiyatçılık, bilgi düzeyinde yaptığı üretimi coğrafi düzlemde yaptığı ayrımın keyfiliğiyle pekiştirmiştir.

Şarkiyatçılık, Garbın Şark diye adlandırdığı coğrafyanın ve toplumlarının bir bilme, yönetme ve inceleme nesnesi olduklarını varsayarak işe başlamıştır. Garp tarafından Şark diye adlandırılan bir coğrafyanın işaretlenmesi, Garbın imlediği yer karşısındaki konumunu evrensel kılmıştır (Mutman, 2002b: 108–9). Garbın ve Şarkın ontolojik ve epistemolojik bir ayrıma tâbi tutulması, Garbın sahip olduğu öngörülen sosyolojik özelliklerden Şarkın yoksun olduğunun işaretlenmesi sayesinde sağlanır. Şarkiyatçı söyleme özgü bir kelime ve imgelem dağarcığının beslediği retoriğin stratejik kullanımı sayesinde, Garp-dışı olan toplumlar, zaman içinde geriye itilerek, ‘ilkel’ veya ‘geri’ diye nitelendirilerek kurulurlar. Böylece Garp, “normal bir evrim sonucunda ulaşılan boş ve soyut konumu işgal ederek evrensel normu oluşturur” (Yeğenoğlu, 2003: 15). Mahmut Mutman (1996:44), Gramsci’nin “aynı anda hem kurulan hem de yok edilen bir farklılık meselesi” olarak tarif ettiği ‘soğurma nosyonu’nu kullanarak, evrenselin içindeki Şarkiyatçı söylemi şöyle tanımlamıştır:

“Soğurma nosyonu, Batı’nın [*Garbın*] yalnızca bir hiyerarşi değil (...), aynı zamanda neredeyse görünmez ama her zaman iş başında olan karşılaştırmalı farklar çizelgesi kurduğunu gösterir. Bu çizelgenin mantığı bir boş yer varsayar, bu yer “evrensel” diye işaretlenmek üzere terk edilir; bir başka deyişle, Batı [*Garp*] kendi ismini hegemonik hâle getirmek için siler. “Farklılık” böylece yalnızca Batı’ya [*Garba*] göre değil, Batı’nın [*Garbın*]

basitçe işgal ettiği merkezi bir konuma (bilim, demokrasi, ilerleme, akıl vb.) göre kıyaslanır. Bir söylem olarak yani gücün dil sorunsalı içinde maddileşmesi olarak Oryantalizm [*Şarkiyatçılık*], Batı [*Garp*] emperyalizminin hegemonik olduğu andır” (Mutman, 1996: 44).

Garplının emperyal çıkarlarına söylemsel bir alandan hizmet eden kullanışlı bir araç olarak da değerlendirebileceğimiz Şarkiyatçılık, Garplının ‘sembolik sermaye’sinin emperyal çıkarları doğrultusunda evrenselleştirilmesi olarak da tanımlanabilir. Nilgün Tatal (2002: 119-120), ulusların farklılıklarını ya da benzerliklerini ortaya çıkarmaya çabalayan her türlü yaklaşıma Bourdieu’nün “gerçek ya da hayâlî bir saldırıya karşı kendi ulusal sembolik sermayemizi savunmayı hedefleyen evrenselleşme strateji[si]” dediğini hatırlatarak, “Amerika ve Avrupa arasındaki sembolik sermaye aracılığıyla evrenselleşme mücadelesi(nin)” eşitlerarası bir mücadele olarak düşünülebileceğini, ancak bu evrenselleştirme istencinin Şarka kayması durumunda, “ taraflar arasındaki ilişki[nin] tarafların birinin egemenliği altında olduğundan, ... ‘zararsız’ bir evrensellik istencinden söz etme[nin] imkânsız” olduğunu belirtmektedir. Böylece güçlü olanın evrensellik denen yapıyı bilinçli bir şekilde sahipsiz bırakıp, ‘sembolik sermaye’sinden çıkardıklarını evrensel olana monte ederek emperyal çıkarlarını gözetmesi gerektirmektedir. Garplının emperyal çıkarlarının Şarka kaymamasının imkânsızlığı kadar, evrenselleştirme istencinin Şarka kaymaması da aynı ölçüde imkânsızdır. Böylece evrensel olan, ulaşılması ve aşılması gereken bir sınırın ötesindeki tümel bir yapı olarak Şarklının önüne konulmaktadır. Evrensel olarak addedilen ölçütlerin boş bir alana denk düştüğü, aslında herkesin o boş alandaki huzur ve refah uğruna çabaladığı, bilimin, demokrasinin, ilerlemenin ve aklın insanlığın hizmetinde olduğu, evrensellik ölçütünün tarafsızlığı ve Garp da dahil olmak üzere herkes için

evrenselliğin bir hedef olması gerektiği her fırsatta vurgulanmakta, ancak bu yolda nasıl yürünmesi gerektiğinin örneklenmesi gerekli görüldüğünde Garplı bir uygulayanın adımları gösterilmektedir. Garplı, evrensel ölçütleri aşmış olan değil, evrenselliğin peşinden giden, ama huzurun ve refahın bulunduğu boş alanın sınırlarına Şarklıdan daha fazla yaklaşabilen olarak gösterilmektedir. Böylelikle Garplı hem evrenselliğin sınır bekçiliğini hem de evrensellik yolunda iz bırakarak ardından gelenlere yol göstericilik görevini üstlenmektedir.

Evrensel ölçütler kıstas alındığında ‘farklı’ ve ‘geri’ olarak nitelendirilen ve bu ölçütlerin kısıcılığında Garplı türdeşiyle karşılaştırılan Şarklı, genellemelerin, basmakalıp fikirlerin ve bu fikirlerin neden olduğu önyargıların, tipleştirmelerin evreninde zamanla bir dönüşüme tâbi tutulmaktan kurtulamayarak, Şarklaştırılmasını kanıksamak durumunda kalmıştır. “Evrenselin hükmü altındaki Şarkiyatçılığın” sınırları dahilinde varlığını ve bilgisini ölçmek zorunda kalan Şarklının hem kendisi hem de yaşadığı coğrafya (Kejanlıoğlu ve Taş, 2005: 2), Garbın kurgusu olan evrensellik bağlamında bir temsilden ileriye gidememiştir. Garplı denen toplumların üzerinde bulunan evrensellik haresinin koruyuculuğunu arzulayan Şarklı, evrensel olanın çatısı altına girme arzusunun tetiklediği ve görünür kıldığı, Garpla aralarındaki sınıra uzaklığın ya da yakınlığın ölçü birimini üreten evrenselliği benimsemek mecburiyetini hissetmiştir. Böylelikle Garplının ‘tek doğru’ olarak dayattığı evrensel bilginin tahakkümünü kabul eden Şarklı, “epistemolojik ve ontolojik bir şiddet[e]” maruz kalmaktadır (Mutman, 2002b: 108). Coğrafî bütünlüğü birçok kez işgâllerle tehlikeye düşen Şarklı, epistemolojik yönden kendisine uygulanan tahakkümünün farkına varmakta ve gücün dilde biçimlenişini anlamakta zorlanmıştır. Haritalar üzerinde işaretlenen varlığı, görünmez bir Garp-Şark sınırının

ardında kalmakta ve bu hayâlî sınırın ötesinde durmaktan dolayı rahatsızlık duyarak, bu temsili farklılığını yine bir temsille, Garplılaşmayla aşmayı istemiştir. Hayâlî sınırın ontolojik ayrımının şiddetini korunaklı bir sınırın içinde var olabileceği düşüncesiyle bertaraf ettiğini düşünmüş, aynı zamanda Garplılaşarak epistemolojik ayrımın şiddetini azaltabileceğini varsaymıştır. Garplılaşmayla evrensel ölçütlerin sınırlarına sığmaya çalışan Şarklı, söylemdeki temsili üzerinden vurgulanan olumsuzlukları veya yanlışlıkları değiştirmekten ve evrensel ölçütlerin dayattığı olumluluğa veya doğruluğa yönelmekten başka bir çare görememiştir. Fakat Garplılaşmaya çalışan Şarklı bu aşamada önündeki Garplıyla arasındaki boşluğa düşmemeye dikkat etmek zorunda kalacak, o boşluğu doldurmaya çabaladıkça, Garplının her adımıyla daha da derinleşen ve genişleyen boşluğun sırrını çözmeye uğraşacak, taşrada yaşamaya mahkûm edilişinin nedenlerini sorgulayacak ve merkeze olabildiğince yaklaşmaya çalışacaktır.

3. Boşluğun Ötesindeki Öteki

Mahmut Mutman, Derrida'nın 'spacing'² olarak tanımladığı bir işlemden yola çıkarak varsayılan sınırın soyutluğunu belirginleştirmek istemiştir. 'Aralık bırakma', "ötekilik ve farklılığın indirgenemezliği ile karakterize olan üretken bir bölünme[nin]" kimlikleri ya da farklılıkları sabitleyemeyen ve sürekli eklemlenerek "hegemonik mücadelenin alanını açan" bir işlemdir (Mutman, 1996: 49). Bu işlem sayesinde Garp ile Şark arasındaki kapanmayacak mesafenin soyutlaştırılması sağlanmakta ve böylece hissedilen ama görünmez kılınan 'aralık' bir sezgi haline getirilerek süreğen kılınmaktadır. Modern kimliğin egemen özne olarak söylemsel ve

² Derrida bu kavramı aralık bırakma, aralama anlamında kullanmıştır.

tarihsel kuruluşunun ayrılmaz bir parçası olan öteki algısı (Keyman, 1996: 72-73), hem uzamı, hem zamanı hem de soyut bölünmenin ötesinde kalanları bir boşluğun varlığına ikna eden bu işlem sayesinde mümkün kılınır.

Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş, tarihsel gelişmenin birbirini takip eden üretim tarzları tarafından belirlenmesi ya da tarihin modern ve evrensel aklın ortaya çıkma süreci olarak görülmesi gibi kuramsal belirlemelerin hepsi, yani modern Garp toplumunu tarihin sonu ve amacı yapan ve bu şekilde Garp tarihini evrenselleştiren yaklaşımlar (Keyman, Mutman ve Yeğenoğlu, 1996: 12-13), toplumlar arasında ileride olanlar ve geride kalanlar gibi bir sıralamayı mümkün kılmaktadırlar. Evrenselliğin farklılıkları belirginleştirmesi sonucu, evrensel normların doğal üreticisi olan Garplı, ‘nesnel’ tarihinde ilerlerken, her adımıyla arkasında açılan boşluğun diğer tarafına yerleştirdiği, geride kalan ve boşluğu aşip bulunduğu yere ulaşamayacak olan Şarklının merkeze uzak bir taşralı olarak algılanmasını sağlamaktadır. Nurdan Gürbilek, taşralılığı pazarın vaadinin merkezlenmesi çevresinde şu şekilde tarif eder:

“Boşluğun kapanmadığını, pazarda göz kamaştıran nesnenin elimize geçtiği an bayağı, sıradan bir nesneye dönüştüğünü herkes kendi hayatından gayet iyi bilir. Pazarın vaadi daima taşraya yöneliktir. Ya da tersinden söyleyelim: Taşra denince illa uzaktaki kırı, ücra toprakları, ıssız bölgeleri, medeniyetten nasibini almamış insanları değil; merkezden yayılan güçlü ışığın sırf daha güçlü diye bir anda sönükleştirdiği her şeyi, ışığın hem cezbedip hem imkânsız bıraktığı, kendi gözümüzde bile köhne ve yavan kılınmış yanımızı, kendi imkânsız taraflarımızı da düşünelim. Vaat hep o eksiği uyarır; eksikten daima daha büyük bir eksik yaratır.” (Gürbilek, 2004: 137)

Merkezin yaydığı ışığın şiddeti görülür kıldıkça, aidiyetsiz kılınmış taşralıya görünenin çekiciliği, “uzakta olan hep haksızdır” demeyi, “taşradaki

tatil[in]” son bulması gerektiğini kabullendirmektedir (Shayegan, 2002: 24). Şarklı, taşradaki tatilin son bulabilmesi ve taşranın eksikliklerden kurtulabilmesi için Garplıyla arasındaki boşluğu kapamayı arzulayacak, hattâ bu arzuyla merkezdekiyle aynı olabileceğini kanıtlamaya çalışacaktır. Ancak Şarklının Garplıya göre zamansal olarak geri olduğu vurgusu, Şarklının geriliğini ve buna mukabelen Garplının ileriliğini sabitlemekte ve boşluğu daha da derinleştirmektedir.

Şarkiyatçılık olarak adlandırabileceğimiz süreç, “Batı-dışı [*Garp-dışı*] farklı kimliklerin ve tarihlerin ‘Doğu’ [*Şark*] kurgusu altında ötekileştirilmesini ortaya çıkarırken, Batı [*Garp*] modernitesinin tarihini global tarihe dönüştürür. Global tarih Batı [*Garp*] modernitesinin dünya üzerinde farklı kimlikleri ötekileştirerek kurduğu hegemonyanın tarihidir” (Kahraman ve Keyman, 1998: 79). İlerlemeci, hegemonik bir tarih anlayışının zemin oluşturduğu geniş evrende Şarklı, zamansal olarak geriye itilerek konumlandırılmakta ancak bu sayede görünür kılınabilmektedir. Johannes Fabian’ın deyişiyle “ötekini zaman içinde geriye itme” olarak da nitelendirebileceğimiz bu işlem (aktaran Mutman, 1996: 26), hem Garbın kendini bir ‘son nokta’ olarak nitelendirmesini, hem de Şarkın varılması gereken noktayı görebilmesini ve bu şekilde kendi varlığını (geri ya da aşağı olarak nitelendirilse bile) konumlandırabilmesini sağlamaktadır. Garplı, “sen benim geçmişim[de]sin ve ben senin geleceğin[de]yim” diyebilmek için, kendi geçmişine yansıttığı Şarklıyı, “belirli bir tarihsel geçmiş içinde dondurarak” sabitlemekte, böylelikle Garbın özgül olarak tarif ettiği Şarklının evcilleştirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (İlter, 1996: 237). Ötekinin evcilleştirilerek medenileştirilmesi ve bu sayede Garplılığa yaklaşmasının istenmesi ve Şarklıyı onulmaz bir ötekiliğe mıhlayıp sabitleyerek farklılığının ve her daim farklı olacağının işaretlenmesi (Loomba, 2000: 199),

büyük ölçüde Şarklının zamansal olarak geriye itilmesiyle mümkün kılınır. Fakat evcil olmayan ve ‘hâlâ’ evcilleşmesine uğraşılının, Garplının düşeceği bir gaflet anında etrafına zarar vermemesi için bir sınırın ötesinde durmasına ve o sınır sayesinde kontrol altına alınmasına özen gösterilmektedir. Uzamsal ve zamansal bir boşluk sayesinde hiç kapanmayan ve boşluğun her daim genişlemesi sayesinde kapanmaması garanti altına alınan bu sınır, yüzü Garba dönük ama önündeki boşluk nedeniyle Garba yaklaşamayan Şarklının ‘ilerlemesini’ engellemektedir.

4. Egzotik, Otantik Şarklı

Garplı tarafından “farklılığın oluşturulması yoluyla kimliğin sağlamaştırılması ve ötekiliğin inşa edilmesi yoluyla kimliğe özgüvenin kazandırılması” için Şarklıyla arasında yaratılan boşluk, farklılığı sabitlemek için geçerli ama yeterli bir çözüm değildir (Connely’den aktaran Tatal, 2002: 119-120). Farklılığın oluşturulması için, geride kalan Şarklının çeşitli özelliklerinin altının çizilmesi homojen bir Şarklı fikrinin kabul görmesi gerekmektedir. Bunun için Şarklının tanımlanması için klişelere başvurulur. Gilman, klişeleştirmeyi “basit bir cehâletin ya da ‘gerçek’ bilgi eksikliğinin sonucu değil, daha ziyade enformasyonu işleminden geçirme metodu” olduğunu vurgulamış ve bu sayede klişeleştirmeyi “imgeler ve fikirler çeşitliliğinin basit ve kullanışlı bir biçime indirgenmesi” olarak tarif etmiştir (aktaran Loomba, 2000: 81). Bir bilgi kümesinin basitleştirilerek enformasyon düzeyine getirilmesi ve bu şekliyle imgelem dağarına saplanması, klişelerin egemenliğindeki genellemelerin ve genellemelerden türetilebilecek basma kalıp fikirlerin üretilebilmesine neden olmaktadır. Zaman içinde geriye itilen, Garplı türdeşinin geçmişteki bir vechesi olarak görülmeyi dahi ilerleme sayan Şarklı,

klişelerin kurduğu Şarklılığının egzotik ve otantik özellikleri ön plâna çıkarılarak Garplı türdeşinden ayrılır.

Nilgün Tatal tarafından ‘romantik bir farkçı düşünce akımı’ olarak nitelendirilen egzotizm, “ötekini tanımlamayı reddetmenin biçimlerinden biri” olarak tanımlanmaktadır (2002: 119). Yani bir Şarklının yerliliği, egzotikliği ya da otantikliği genellemeler yoluyla belirginleştirildikçe boşluğun ardındaki Şark bölgesi ve o bölgede Şarka hapsedilmiş toplumların farklılığı gösterilebilmektedir. Ancak Şarklının klişelere dayandırılarak tipleştirilmesinde o kadar az özgüllüğe yer verilmektedir ki, ötekileştirilerek Şarklı kılınan tanımak olanaksızlaşır. Böylece boşluğun ötesindeki ötekileştirilmiş Şarklı, tanımlanabilen ama tanınması istenmeyen bir figür olarak, Şarkiyatçı söylem bağlamında bir kifayet kazanır.

‘Otantiklik’ ve ‘yerli’ nosyonları aslında bir özgüllük göstergesi olmaktan çok Şarkiyatçı söylemin temel ilkelerinin üretilmesini sağlayan kategorilerdir (Yeğenoğlu, 2003: 157). Garplı, ötekinin giderilemeyecek bir siliklik içinde yitmekle yitmemek arasındaki varlığını gözden kaçırmamak için Şarkın özgüllüğünü her keşfe çıkışında aslında Şarktaki yerliliğini belirginleştirmekte, böylece ‘evrensel değerler’ ile Şark yerliliğinin uyumsuzluğunu vurgulamaktadır. Böylece, Şarka içkin olan fakat ‘evrensel değerlerle’ örtüşebilenler, Şarkın Garplılaşma sayesinde edindiği özellikleri olduğu belirtilir. Yani yerli, otantik ya da egzotik olanın her vurgulanışında, aslında ‘geriliğin’ nitelikleri belirginleştirilmekte ve evrenselliğin Garba içkin olduğunun altı çizilmektedir. Bu nedenle bir bölgenin, bir yerin ya da bir ulusun ‘yerli’ unsurlarının ön plâna çıkarılması, evrenselliğin tahakkümüne karşı bir direnişi gerçekleştiremez. Çünkü evrensele yerli olanla direnmek, zaten evrenseli ve yerli olanı ayrıştırmaya

alışan ve bu sayede hükümranlığını kalıcılaştıran şarkiyatçı söylemin yapmak istediğini uygulamak demektir.

5. şarkiyatçılığın Akademik ve İmgelemdaki Anlamları

şarkiyatının imgeleminden yansıyan şark görünümleriyle bir şark dünyası kurması, yani temsili bir şarkın yaratılması, şarka ilişkin zincirleme önermelerin çoklukla görüldüğü bir retoriğin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Garp ile şarkın karşılaştırılmasıyla yapılan, şarkın güçsüzlüğünü, yozluğunu, yobazlığını, yasa ve kanun tanımazlığını her fırsatta vurgulayan bu önermeler zinciri, Garbın emperyal düşlerine hizmet eden askerî ve sömürgeci eylemleriyle paralel bir seyir izleyerek birbirlerini gerektirmişlerdir. Bu nedenle şarkiyatçılık “hem bir ‘emir’ (command) hem de bir ‘düzen’ (order)” olarak dşnlmeli, yani Garp ile şark arasındaki “epistemolojik ve ontolojik ayrımın (bilimsel ve örgütsel) ‘disiplini’ olarak” anlaşılmalıdır (Mutman, 1996: 40–41). “şarkiyatçılığın akademik anlamı ile az çok imgelemden yaratılmış anlamı arasındaki etkileşimin kesintisiz[liği]” (Said, 2001: 12), akademik ve sanatsal disiplinlerin, yapısal ve içeriksel olarak birbirlerinden farklı olmalarına rağmen, birbirlerine referans vermeleri yoluyla mümkün kılınmıştır. Akademikler ve sanatçılar, yaşadıkları devrin güncel belirlenimleriyle oluşan dağarlarını, şarkiyatçı söylemin geniş evreninde birbirlerine eklemlemek zorunda kalmışlar ve temsili şarkın yeniden üretiminde birlikte çalışmışlardır.

Chateaubriand’nın imgeler aramaya gittiği şark, Lamartine’nin imgeleminin vatanıdır (Said, 2001: 180–189). “Erkek ayrımı yapmadan bir makine gibi çalışan şark kadını[nı]” gidip yerinde gören ve bundan büyük keyif alan Flaubert’in aksine Nerval, imgelemindeki şarkı gerçek olan şarka yeğ tutar (Said, 2001: 111). nl

ressam Delacroix, Şarkın daha gerçekçi resimlerini yapmak için gittiği Cezayir’den apar topar ülkesi Fransa’ya döndüğünde, imgelemindeki Şarkın daha yaratıcı sonuçlar verdiğini ve bu yüzden Cezayir’de kalmadığını söylemiştir (Keyman, Mutman ve Yeğenoğlu, 1996: 9). Montesquie, İran Mektupları’nda Şarklının mutlak olarak aşağı değil, önemli şekilde farklı olduğunu vurgulamıştır (Durukan, 2004: 59-60). İmgelem dağarcıklarının uçsuz bucaksızlığıyla nam salmış bu sanatçıların sınırlı bir imgelemlerle Şarka bakmalarının nedeni, “gerçekliğin siyasal bir tasavvuru” olan Şarkiyatçılığın yapısı gereği, ötekileştirdikleri Şarklıyla aralarındaki farklılıklara dayanan bir kıyaslama için gerekli gördükleri özgün bir kelime ve imgelem dağarcığı ile retoriği besleyip genişleterek muhafaza etmeleridir (Said, 2001: 53). Şarkiyatçılık, geleneksel yapısından miras kalan sözcük ve imgelem dağarcığı ile retoriğini, zamanın gerektirdiği zorunlu değişiklikler dışında büyük ölçüde korumuş, bunun sonucunda ortaya çıkan metinler birbirlerine eklenerek alıntılar silsilesinden mürekkep geniş bir Şarkiyatçılık külliyyatını meydana getirmiştir. Eğer bir Garplı, Şarka dâir her hangi bir düşünce üretecekse, kendinden öncekilerin Şark hakkındaki fikirlerini dikkate alacağından ve onları Şarka ilişkin bilginin kaynağı sayacağından, Şarkiyatçı söylemin içinden gelen metinlere kaçınılmaz olarak yönelecek ve böylece Şarkiyatçı söylemin ağına kendini bırakmak durumunda kalacaktır.

Garbın Şark temsillerinin çeşitli metinler vasıtasıyla farklı mecralarda dolaşımda bulunması, Şarkın Şarkiyatçının imgeleminden yansıyan bir tasavvurla var olmasına neden olmuştur. Şarkiyatçı bir filtreden geçen Şark düşüncesi, söylemin imlediği coğrafî bölgenin gerçeklikleriyle örtüşmemektedir. Şarklının betimlenmesi, basmakalıp fikirleri, genellemeleri, klişeleri gerektirmekte, böylece Şarklı tipleştirilebilmektedir. İmgelemde doğan ve orada olgunlaşarak var olan bir Şark ve

Şarklı yaratılmaktadır. Bunun sonucunda Şark mütehassısı, nesneleştirdiği ve her yönüyle inceleme altına aldığı Şarkı ‘egzotik’ bir coğrafi alan olarak, Şarklıyı da o alandaki bir bitkiden farksız egzotik bir varlık olarak inceleme özgürlüğünü kazanmıştır. Bu sınırsız özgürlük alanı içinde Şark ya da Şarklı sözcüğünün kullanımı, “Şarka dâir özel bir malûmat bütününi belirlemeye yetecek bir gönderme” yapabilmektedir (Said, 2001: 217). Dolayısıyla Şarklı, tahlilden geçirilerek tahayyüldeki varlığıyla harmanlanmış ve ortaya çıkan egzotik ve otantik varlığın tasviri yoluyla tahakküm altına alınmıştır.

6. Açık ve Örtük Şarkiyatçılık

Said’e göre Şark üzerine bilgi üreten herkes, kendini Şarkın karşısında bir yerde konumlandırmak zorundadır; Garplının belirlediği sınırlar dâhilindeki Şark hakkında, yine Garplının ürettiği bilginin yapısal ve içeriksel özelliklerini kullanmak kaçınılmazdır (Said, 2001: 30). Her şeyden önce ‘Şark’ hakkında bilgi üretmek demek, ‘Şark’ ile ‘Garp’ diye adlandırılan iki coğrafi alanın ve bu bölgelerde yaşayan toplumların arasındaki ayrımın ya da farklılığın kabul edilmesi demektir. Böylece Garbın imlediği Şark hakkında üretilen bilgi, Şarkiyatçı geleneğin kelime ve imge dağarcığından ve retoriğinden kaçınılmaz bir şekilde etkilenecektir.

Şark, Garbın kendini konumlandığı yerden bakıldığı ölçüde Şark olacak ve ancak o şekilde Şarkı incelemek anlamlı bir eylem olabilecektir. Yani Şark hakkında bilgi üreten Garplı ya da Şarklı, her kim olursa olsun, Şark hakkındaki bilginin üretimi aşamasında ister istemez Şark ile Garp arasında yapılmış ayrımın bir tarafında konumlanmak zorunda kalacaktır. Ancak ilerlemeyi arzulayan ve evrensel olanı savunan, Şarkın ‘karşı’sındaki konumdan Şarka bakmak durumundadır. Bilgiyi

üretenin konumu, her zaman Garbın emperyal çıkarlarına doğrudan hizmet etmese de Şarkiyatçı geleneğin muazzam genişlikteki evrenine takılıp kalmaktan kurtulamamaktadır. Said'in Şarkiyatçılığın içeriğini *açık* ve *örtük* olarak ayırması, Şarkiyatın geniş evrenindeki bilginin bilinçdışı süreçlerle de üretilebileceğini göstermesi açısından önemlidir.

“Şark bilgisi üzerindeki değişiklikler[in]” gerçekleştirildiği alan olan *açık* Şarkiyatçılık “Şark toplumuna, dillerine, yazınlarına, tarihine, sosyolojisine vb. ilişkin olarak açıkça dile getirilmiş görüşlerin” bir arada bulunduğu evrenin görünen yüzeyidir (Said, 2001: 218). Açık Şarkiyatçılık akademik çalışmalardan seyahat yazınına kadar pek çok türde var olabilir. Şarkiyatçı bilginin Garbın çıkarlarıyla şekillenen evrimi boyunca, içeriğine ve zaman zaman da biçimine yapılacak müdahalenin zorunluluğu aşikârdır. Bu müdahalelerin belirli bir bilinçlilikle yapılması da kaçınılmazdır. Fakat Şarkiyat düşüncesinin müdahale edilebilir içeriğine “rüyaların, imgelerin, arzuların, fantezilerin ve korkuların yer aldığı bilinçdışı alan[dan]” bir tür sızıntının olması, bilginin yapısının karmaşıklığını göstermesi açısından önemlidir (Yeğenoğlu, 2003: 31). “Neredeyse bilinçdışı (ve kuşkusuz dokunulmaz) bir kesinlik” taşıyan (Said, 2001: 218), Şark toplumuna ilişkin basmakalıp düşüncelerin, genellemelerin, tek tipleştirilmiş Şarklı imajlarının bir öbek halinde saklı durduğu bu ‘bilinçdışı hafıza’ya ‘Örtük Şarkiyatçılık’ denmektedir.

Şark hakkında açıkça beyan edilmiş fikirlerin değişkenliği, örtük Şarkiyatçılığın sabitliği sayesinde bir kenara itilerek söylemin istikrarı ve süreğenliği sağlanmaktadır (Said, 2001: 218). Yeğenoğlu (2003: 31), Örtük Şarkiyatçılığın bir yandan “hem sistematik bilgi üretimini hem de bilinçdışı arzuları ve fantezileri

anlatır[ken]], diğerk yandan Şarkın “hem bir *bilgi* nesnesi hem de bir *arzu* nesnesi olduğunu” gösteren karmaşık bir bilgi ağını kurduğunu, böylece Şarkiyatçılığın tarihsel devamlılığını sağladığını belirtmektedir. Ayrıca Yeğenoğlu’nun, ‘bilinçdışı hafızası’ olarak nitelendirdiği örtük Şarkiyatçılık, “tekrarlamalar, bozundurmalar, yerinden edişler, müdahale ve ittifaklarla” Şark hakkında üretilmiş bilginin daha da güçlenmesinde, farklı mecralarda yeniden var olmasında, hattâ nesilden nesle aktarımında etkili bir rol oynamaktadır (2003: 98). Şarkiyatçılığın bilinçdışına taşınması, söylemin tarihsel olarak silikleşmesini sağlarken, aynı zamanda bellekte nereden geldiği bilinmeyen bir bilgi olarak sabitlenmesini mümkün kılmaktadır. Bu bilinçdışı hafıza, Garplının bilgisine olduğu kadar Şarklının bilgisine de eklenerek yayılmakta, hafızalardaki Şark imgelemine tekrar tekrar tarifleyerek, zamanla bozundurmakta ve eski olanı yerinden ederek fark edilmeden yerini başka bir imgeyle doldurmaktadır. Şarkiyatçılığın bilinçdışı bir hafızaya dönüşmesi, Şarkiyatçı söylemin daha yaygın hâle geldiğini kanıtlamakta, aynı zamanda Şarklı ya da Garplı olması fark etmeksizin bir kelime ve imgelem dağarcığını, evrenseli tasavvur edenin, ilerlemeyi arzulayanın, kalkınmayı düşleyenin, huzuru isteyenin ulaşabileceği bir konuma yerleştirilerek kabul etmesini sağlamaktadır.

7. Yanlış ya da Doğru Bilgiyi Üreten Şarkiyatçılık

Aslı Çırakman (2002: 197), başka toplumları anlama çabamıza kendi kültürel ve tarihsel bağlamımızın kaçınılmaz olarak yansıtacağını ve Gadamer’in böyle bir duruma ‘önyargı’ dediğini belirtmektedir; bu önyargılar olumlu iken, “kör önyargılar” olumsuz ve sabittirler. Çırakman’a göre Said, bu önyargılardan ziyade, “kör önyargılar”la ilgilenmektedir. Çırakman’ın bu vurgusu Clifford’un

Şarkiyatçılığın iyi ve kötü olarak ayrılabilceğini belirtmesini hatırlatmaktadır. Clifford, Şark hakkında bilimsel bilginin peşinde olan, Şarklı hakkında ırkçı basma kalıp fikirler yerine, olumlu terimlerle de konuşan Şarkiyatçının var olduğunu hatırlatmıştır (aktaran Mutman, 2002a: 193-194). Yani Şarkiyatçılık adlı kitabında ‘kör önyargıları’ ön plâna çıkaran Said, Garbın Şark hakkındaki olumlu görüşlerini sıralayarak da aynı sonuca varabilirdi. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Şarklı hakkında olumsuzluk ya da olumluluğun üretilmesi değil, Şarklının tanımlanması konusunda girişilen mücadelede Şarklının bir değerler bütününe göre yargılanması ve bu yargılama sonucunda Şarklı olduğu varsayılan toplumların konumlandırılmasıdır. Said, her ne kadar Garbın Şark hakkındaki olumsuz ve sabit yargılarıyla ilgilense de, Şarkın Garp tarafından bir yargılanma sürecine tâbi tutulduğunu gösterebilmiştir. Burada önemli olan olumlu ya da olumsuz, doğru ya da yanlış bir görüşün varlığından ziyade bir yargı sürecinin olmasıdır.

Diğer yandan Çırakman (2002: 203), Said’in, Şarkiyatçı söylemin yapısı gereği, Şark üzerine yazan herkesin bu tür ideolojilere katkı yaptığını vurgulamasının, “faşizmi çalışan herkesin kaçınılmaz olarak faşist olduğunu söylemekle aynı kapıya çıktığını” belirtmektedir. Bu önermeden yola çıkarak Çırakman’ın örtük Şarkiyatçılık olarak tanımlanan, Şarkiyatçılığın bilinçdışı süreçlerini dikkate almadığı söylenebilir. Çünkü bir Şarklı ya da Garplı, Şark üzerine çalışırken evrensel ölçülerin tahakkümü nedeniyle kurgusal bir Şark anlayışının izinden gidecek, böylece Şark hakkında Şarkiyatçı düşüncülerin evrensel birer ölçüte dönüşmüş fikirlerini, kendi değer yargısıymışçasına Şark denen bölgeyi değerlendirmekte kullanacaktır. Bu açıdan bakıldığında bir faşistin, evrensel bir faşist tanımı sayesinde işaretlenebilmesi ne kadar doğruysa, bir Şarkiyatçıyı evrensel

bir Şarkiyatçılık tanımı sayesinde işaretlemek ve Şarkiyatçılığa katkı yapabilecek olanın sadece o işaretlenen Şarkiyatçının olduğunu belirtmek o kadar doğrudur.

Bir yargılama sürecinin olabilmesi için, bir değerler bütünün var olması gerekir. Böylece değerlendirilenin olumlu ya da olumsuz, yanlış ya da doğru yönlerinin açığa çıkarılması sağlanacaktır. Bu açıdan bakıldığında Garbın Şarka ilişkin yargısı, Garbın kendi kurgusu olan evrensel ölçütlerinin bir işaretlemesi olarak değerlendirilirse, ister Şarklı olsun ister Garplı, her kim Şark hakkında bir düşünce ileri sürecektir olursa olsun, evrenselliğin tarifiyle belirlenen doğruluğun ya da yanlışlığın dışına çıkamayacaktır. Dolayısıyla ‘doğru’nun ve ‘yanlış’ın doğruluğu ya da yanlışlığı sorgulama dışı kalacaktır. Şark hakkındaki olumlu ya da olumsuz görüşler, Garplının yanı sıra Şarklının kendisi tarafından da evrensel ölçütler nazara alınarak üretilebilir, çoğaltılabilir, uygulanabilir.

Şarkiyatçının, bir bilme nesnesi olarak karşısına aldığı Şark hakkında ürettiği bilgi, emperyal kurumsal, siyasal, toplumsal ve ekonomik bir ağın içinde oluşabilir ve dağıtılabilir. Fakat üretilen bilgi, emperyal bir gücün üretimi diye zorunlu olarak ‘yanlış’ olacak değildir. Şarkiyatçı doğru bilgiyi de üretebilir (Mutman, 2002: 107). Burada dikkat edilmesi gereken husus, evrenselin tahakkümü altındaki bilginin kaynağının tespitidir. Bilginin kaynağı ve o kaynağın evrenselciliği sorgulanabildiği ölçüde bilginin üretilme amacı da açığa çıkarılabilir.

Basit ideolojik çarpıtmalarla sınırlı bir alan olarak düşünülmemesi gereken Şarkiyatçılığın yanlışlarını düzeltmenin “oryantalist olmayan bir söylem kurmak” anlamına geleceğini söylemek pek doğru olmayabilir; çünkü söylem, Garbı ve Garplıyı evrensel bir ölçüt ve merkez olarak kurgulamaktadır (Keyman, Mutman ve Yeğenoğlu, 1996: 9–10). Şarkiyatçılığın iktidarı, yalnızca Şarkın “olumsuz”

imajlarının temsilinde arandığında, aynı iktidarın daha başka söylemsel stratejiler vasıtasıyla kurulabileceğini/kurulabildiğini anlamamız pek mümkün olmaz; Şarkiyatçılığın “öteki hakkında bir hakikat rejimi kurma kabiliyeti[ni]” kabul edersek, temsillerin doğruluğu ya da yanlışlığı, düşüncelerin olumluluğu ya da olumsuzluğu “marjinal bir mesele” olarak kalacaktır (Yeğenoğlu, 2003: 116–119). Şerif Mardin (2002: 117), Şarkiyatçı söylemin “olumsuzluğunun lehte-aleyhte görüşle anlaşılamayacağı, onun bir ortaya çıkma, konjonktürel yönü olduğu[nu]” akılda tutmamız gerektiğini söyler. Bu nedenle Şarkiyatçılığı, doğruluğuna ya da yanlışlığına, olumluluğuna ya da olumsuzluğuna göre ayırtırmak, kaçınılmaz olarak, doğru ve olumlu olanı kabul, yanlış ve olumsuz olanı düzeltme girişimine dönüşerek evrensel ölçütlerin kalıbına uyma mücadelesinden ve Şarkiyatçı söylemin üretimine katkıda bulunmaktan başka bir işe yaramaz.

Şark hakkındaki olumlu ya da olumsuz düşünceler, ‘doğru’luğu ya da ‘yanlış’lığı kuran evrensel ölçütlere göre, Garplı ya da Şarklı tarafından bilinçli ya da bilinçdışı olarak üretilsin; Şarkiyatçılık, varlığını evrensel olanın koruyuculuğu altında muhafaza etmekte ve daha da güçlenerek, olduğu güç ağına hizmet etmeyi sürdürmektedir.

B. Bir Modernite Projesi: Garplılaşmacılık

Bir proje olarak tasarlanan, uygulamaya konan ve bir ‘Garp icadı’ olmasından ötürü evrensel normları kapsayan ve üreten ‘modernite’, Garp-dışındaki toplumlar tarafından, bir düşünce olmaktan çok, düşünceyi giyinen modelin ön plâna çıkarılması yoluyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Yani Garp-dışındaki toplumlar tarafından, bir proje olarak alımlanması düşünülen modernite, yaratıcısı olan ve bu nedenle de en iyi uygulayanı ve sergileyeni olan Garbın model alınması yoluyla uygulamaya konmuştur. Bu nedenle Garbın bir gelişim projesi olarak nitelendirdiği ve uyguladığı modernite, Garp-dışı toplumlar tarafından Garplılaşma olarak adlandırılmış ve bu adın altında bir proje değil, bir model sabit kılınmıştır.

Garp-dışı toplumların bir modeli nazara alarak gelişmenin mümkün olacağını düşünmesi, Şarkın Garbı alımlama ihtiyacını tarif ettiği kadar Garbın alımlanma yoluyla ‘ötekisini’ yaratması ve bu yolla farklılığı sabitleyebilmesi için de önemlidir. Bu açıdan bakıldığında, Garplılaşma düşüncesini, temel olarak “bir bilgi aktarım süreci olarak görmek” (Kahraman, 2003: 126) ve bu aktarım sürecinde Şarklının erişmeyi arzuladığı bilgiyi Garplılığın algılanabilmesi için kendi üzerinde modelleyen, formüle eden ve alımlanması için dolaşıma sokan Garplının etkinliğini kabul ederek epistemolojik şiddetin varlığının akılda tutulması gerekmektedir.

Kesilmeksizin devam eden bu bilgi aktarım süreci, Habermas’ın ‘modernizasyon’ ve ‘modernite’ arasında yaptığı ayrım sayesinde daha da belirgin hâle getirilebilir. Ahmet Çiğdem’in aktardığı üzere (2002: 68), Habermas ‘moderniteyi’ bir proje, “modernizasyonu” ise bu projeyi gerçekleştirebilmeye yarayan kurumsal ve yapısal dönüşüm olarak tarif eder. Habermas’ın Garplı toplumlar kadar Garplı olmayan toplumların konumunu da belirleyen bu ayrımılaması

dikkate alındığında, Garp-dışı toplumlar sadece “modernleşmişler”, “modern” olamamışlardır. Yani sadece modernizasyonla, “modernitenin kurumsal alt yapısıyla” eklemlenebilmişlerdir. Sadece kurumsal yapılanmayla sınırlandırılmış ve Çiğdem tarafından “telafi edici” bir ideoloji ve “tarihsel gecikmenin giderilmesinin bir aracı” olarak tanımlanan Garplılaşma, “kolonizasyon ve kapitülasyon ikilisiyle kapitalist pazarın büyümesini de kapsadığından, tarihsel evrimin Batı [*Garp*] lehine olmak üzere eşitsiz gelişmesi” olarak da değerlendirilebilir. Buna göre Garplılaşma, gecikmişliğini telafi etmek için ve ‘insanlık tarihi’nin daha fazla gerisine düşmemek için ‘değişim’e gereksinim duyan toplumların “kapitalistleşme arzusu” olarak da anlamlandırılabilir (Çavdar, 2004: 89). Siyasî, iktisadî ve en nihayet kültürel yönlerden bir bütün olarak kavranmaya çabalanan ve ‘topyekûn bir değişim’ olarak algılanan Garplılaşma düşüncesi, bir imparatorluğun sonunu hazırlamasına ve bu sonu takiben bir ulus-devletin kuruluşuna temel oluşturması açısından Türk modernleşme tarihinde önemli bir yere sahiptir.

1. Türk Garplılaşmacılığı

İlhan Tekeli (2002: 22-25), Osmanlı İmparatorluğu’nun, Avrupa’da önemli değişimlere neden olan modernite projesinden etkilenmesiyle başlayıp, bir ulus-devlete dönüşmesine değin geçen süreci dört aşamada değerlendirmiştir:

İlk aşamada, İmparatorluk bir takım sorunlarla karşı karşıya olduğunun farkına varmış ve çözümü siyasal ve sosyal sistem içinde aramıştır. Fakat sorunların çözümü için modernite projesinin niteliksel olarak farkında olunmadığı gibi, modernite projesinin çözüm arayışlarıyla ilişkilendirilmesi de düşünülmemiştir. “Eski düzenin ihya edilmesi”, “bozukluklar”ın onarılmasını sağlayabilecektir. İkinci

aşamada, sorunların çözümü için, İmparatorluğun içindeki sınırlı bir çevre tarafından, Avrupa'nın modernite projesinden yararlanma düşüncesi benimsenmiş ve bu düşünceyle reformlara girişilmiştir. Bu aşamada 'araçsal bir mantıkla' hareket eden ve yaptıkları reformlarla eski kurumsal yapıların yerine modern kurumsal yapıları getirmeyi amaçlayan dar bir yönetici kadro, modernite projesini siyasal bir düşünceden çok, sorunları giderecek bir çözüm olarak değerlendirmiştir. Üçüncü aşama, iktidar dışındaki kişi ve grupların, modernite projesiyle ilişkili siyasal düşünce ve hareketlerinin kamusal alanda etkilerinin görülmesidir. Bir kamusal alan oluşmuşsa da, siyasal düşünce ancak pratikte sınırlı bir etki gösterebilmiş, bu nedenle yayılımı da sınırlı olmuştur. Dördüncü ve son aşamada ise, İmparatorluk geçirdiği sarsıntıların şiddetine dayanamayıp parçalanarak içinden bir ulus-devlet çıkarmıştır. İktidardaki değişim, "modernite projesinin utangaç yayılmacılığının yerini radikal bir modernite projesinin almasına" neden olmuş ve böylece modernite projesinin tetiklediği reformist yaklaşım, devletin idamesi için en önemli koşul haline gelmiştir (Tekeli: 2005; 25).

Tanzimat'ın; devletteki, ordudaki ya da idarî sistemdeki sorunların çözümü için 'ılımlı' Garplılaşma yaklaşımı, 19. yüzyılın sonundan itibaren 'topyekûn bir Garplılaşma' olarak radikal bir görünüm kazanmıştır. Bu 'radikalleşme', bir bütün halinde kavranmaya başlayan Garbın bir model olarak değişimi biçimlendirecek "topyekûn bir program olarak tasarlanması[ndan]" kaynaklanmıştır. Kemalizm, bu program temelinde 'iktidar kullanımını içeren radikal eylemi' gerçekleştiren seçkinlerin benimsediği söylemsel zemini oluşturmaktadır.

Nur Betül Çelik'e göre (2004: 75), bir söylem olarak Kemalizm, "Türk toplumunun belirli bir gerçeklik duygusu ve bir toplum anlayışı kurmasına aracılık

eden pratikleri, anlamları ve alışkanlıkları eklemleyen bir pratiktir, bunların üzerine yazıldığı bir yüzeydir, eklemleyici bir pratik sonucu yapılanan, aslında siyasal olan toplumsal ilişkiler ve pratiklerden oluşan somut bir toplumsal sistemdir.” Her söylemin kuruluşu için bazı olasılıkların dışarıda bırakılması zorunluluğunun bulunduğunu vurgulayan Çelik, bunun sonucunda söylemi, dışarıdan bırakılan olasılıkların ortaya çıkardığı zeminde, “farklı toplumsal ajanların” arasındaki ilişkilerin bir yapılanışı olarak tarif etmektedir. Çelik bu durumun, “iktidar kullanımını içeren radikal bir eylem[i]” gerektirdiğini belirtmektedir. Böylece Çelik, Kemalizmin söylemsel oluşumunun, “karşıt konumların kuruluşunu, içeridekilerle dışarıda kalanlar arasındaki siyasal sınırların çizilmesini içerdiği için iktidar kullanımını gerektir[diğini]” vurgulamıştır.

Garplılaşma yoluyla modernleşme düşüncesinin çekirdeğini oluşturduğu Kemalizm, modernleşmenin gerektirdiği yeni bir özne yaratmayı hedeflemiştir. Böylece yeni bir toplumun inşasının gerekliliğinden yola çıkarak yeni bir insan yaratmayı hedefleyen Kemalizm “kendisini, modernleşmiş rasyonel laik siyasal topluluğun oluşturulmasının (alternatifi olmayan) bir aracı olarak sunmuş[tur]” (Çelik, 2004: 84-85). Ayrıca Kemalizm, varlığını siyasal alanda kanıtlamanın bir aracı ve “Batı-dışı [*Garp*] modernleşmenin göstereni” olarak belirginleşmiş ve böylece “siyasal mücadelelerin kendi olabilirlik koşullarını buldukları bir ufuk” halini almıştır (Çelik, 2004: 90). Kemalist söylemin gelişim sürecinde siyasal alanın sınırlarını belirleyişi ve kuruluşunda başat rol oynadığı ‘yeni Türk insanının’ bu sınırlar kapsamında sınırlı hareket alanı, Kemalizmin kendini ‘tek doğru’ olarak işaretlemesiyle mümkün olmaktadır. Çelik (2004: 89), Kemalist söylemin hegemonya mücadelesinin temelindeki stratejinin, Kemalizmin “kendisine bir

evrensel doğruluk atfederek içeriğini tanımlaması” ve böylece, “kendisiyle vaat ettiği düzen ve doğruluk ilkesi arasında bir açıklığı yok sayması” olduğunu belirtir. Kemalizmin evrensel olanı kendisiyle özdeşleştirerek Garplılaşmanın temeline yerleştirmesi, ‘yok sayılacak olan’ ile ‘evrensel değerlerin nizamını benimseyecek olan’ arasında bir ayırım yapılmasını ve bu ayırımın belirginleştirilmesini mecbur kılmıştır. Bu nedenle Cumhuriyetle birlikte biçimlenen Kemalist Garpçılık düşüncesi, siyasal ve sosyal değişimlerin devamlılığından değil, bir kopuş esasından hareket edilerek biçimlendirilmiştir (Toker ve Tekin, 2002: 83) Bir bilgi aktarım süreci olarak tanımlayabileceğimiz Garplılaşmanın radikalleşmesinin “epistemolojik ve normatif bir kopuş” yaratması ve Türk modernleşme tarihinde dahi bir kopmaya neden olması (Kahraman ve Keyman, 1998: 77-78), bir sıfır noktasının belirlenmesi mecburiyetinden kaynaklanmıştır.

İmparatorluktan sonra her ‘yeni’ olanın ve yeniden yapılandırılacak her türlü yapının sıfır noktası olarak işaretlenen Cumhuriyet, bir milât olarak değil, sıfırdan bir başlangıcın geçmişi bulanıklaştıran ayracıdır. Geçmişin bulanıklaştırılması sayesinde silikleşmesinin sağlanması bir yoksunluk hissinin doğmasına neden olmuş, bu his sıfırdan başlayan toplum için bazı kolaylıklar sağlamıştır. Yüzlerce yıllık bir imparatorluğun tarihsel yüküyle yola çıkmaktansa, geçmişin silikleştirilerek hafızadan silinmesi sayesinde yaratılan köksüzlüğün, ilerleyen toplumun ivmelenmesini artıracığı düşünülmüştür. Aynı zamanda kopuşla sağlanan yoksunluk hissi, boşluğun doldurulmasını, yani taşranın Garplı model alınarak bir merkeze dönüştürülebilmesi için Garbın sunduğu yeniliklere duyulan arzunun arttırılmasını sağlamıştır. Ancak bu sıfır noktasının işlerlik kazanabilmesi için bir zihniyet devrimi gerektiği düşünülmüş ve devrim, her an bir bölümü ya da tamamı silinebilen,

gerektiğinde de geri çağrılabilen bir belleğe sahip olan Garplı bir özne oluş süreciyle mümkün kılınmıştır. Bu Garplılaştıran özne, modernliği “kimi tarihsel deneyimleri yerinden eden, kimilerini de tarihsel olarak üreten bir temsil olarak görecektir”, böylece “Batılı [*Garplı*] tarih karşısında baştan kuşkulu kılınmış ve tarihsizliğe meyleden Öteki tarih ise kendi gerçekliğini bir tarih algısından ziyade bir fantezi olarak üretmek durumunda” kalacaktır (Ahıska, 2004: 68-69). Bu sayede Garplı özne oluş sürecindeki Şarklı, temsili varlığıyla geçmişi arasındaki bağları koparabilecektir.

Yeğenoğlu (2003: 11-13), Garplı öznenin sadece Garplı kimlik kartına sahip olan birey olarak düşünülmemesi gerektiğini belirttikten sonra, Garp denen bölgede yer almayan toplumların da kendilerini Garplı “bir kültüre ait olma fantezisi içinde hayâl ederek” Garplı olabileceğini ya da Garplı yapılabileceğini vurgulamaktadır. Yeğenoğlu bu hayâli kurgunun basitçe kişisel veya bireysel bir edim olmayıp, nesnel ve dışsal olarak işleyen bir süreç olduğunu belirtmektedir. Yani Garplı öznenin oluşum sürecini basitçe homojenleştiren ve tektipleştiren bir süreç olarak değil, farklılaştıran bir süreç olarak ele almak daha doğru olur. Garplılaştıran öznenin ne özsel olarak bir birliği temsil ettiği ne de homojenleştiği söylenebilir.

Bu nesnel ve dışsal süreç, bireyin gündelik hayatını da kapsamı içine almıştır. Böylece Şarklının gündelik hayatının Garplılık esaslarına göre yeniden düzenlenmesi gerekmiş, idarî ve iktisadî yönden kaçınılmaz bir gereklilik olarak algılanan Garplılaşmaya kültürel alanın da dahil edilmesi kaçınılmaz hâle gelmiştir. Bir model esasına göre inşa edilen idarî ve iktisadî yapıların işlerlik kazanması için, modelin çalışma prensiplerini kavrayabilecek bir toplumun yetiştirilmesi gerekliliğinden hareket edilerek yapılan kültürel devrim, gündelik hayatta modelin taklidini benimsemiş ve bu tavrından ödün vermemek için yaptırımlar uygulamıştır.

Hasan Bülent Kahraman (2002: 125), Garplılaşmanın siyasallaşmasının, araçsal bir Garplılaşma algısına itirazla başladığını belirterek, “kültürel ve toplumsal bir açılım haline getirilmek istenen” Garplılaşmanın “bir toplumsal düşünce olgusu ve bir zihniyet kategorisi” durumuna geldiğini vurgulamaktadır. Böylece Garplılaşma “gündelik hayatı ve düşünce düzeylerini, bir bütün halinde belirleyecek güce sahip” hâle gelir. Türk toplumunun ‘Şarklı’ olan tüm yönlerinin radikal bir biçimde değişmesi gerekliliğinden yola çıkılan Kemalist ideoloji, iktisadî, siyasal olduğu kadar kültürel açıdan da Garp standartlarını baz alan “muasır medeniyet”i “devlet” eliyle uygulamayı amaçlamıştır. Yani “devlet, hem iktisadî kalkınmayı sağlayacak, hem Türk halkına Batılı [*Garplı*] normlara uygun bir kültür verilmesi görevini üstlenecek, hem de –siyasî ve fikrî nâzımlık- görevini” üstlenecektir (Köker, 2006: 208). ‘Siyasî ve fikrî nâzımlık görevi’ni üstlenen yönetici sınıfın, Garptan aktarılan bilgiyi bir model esasına göre alımlayarak uygulamaya koyduğu Garplılaşma fikri, yukarıdan aşağı olmak üzere bir aktarım süreci daha geçirmiştir. Böylece hem bir yönetici-aydın sınıf, yani Garplılaşabilen – ilerici, modern, özgür, demokrat, eşitlikçi bir kesim ile, bu yönetici kesimin yarattığı toplumun ‘öteki’leri, yani Garplılaşamayan –gerici, geleneksel, tutucu, muhafazakar bir kesimin arasındaki farklar belirginleştirilmiştir.

Kemalist modernleşme düşüncesi, her fırsatta, Şarklılığın tam olarak giderilemediğini, bazı yönlerin tamamıyla değiştirilip, bazı açılardan değişimin uzun bir süre daha takipçisi olunması gerektiğini, Şarklılıktan ve Şarktan kurtulunması için azami çabanın harcanmasını bir zorunluluk olarak vurgulamıştır. Şarklılığın giderilmesi için her fırsatta yapılan uyarılar, Şarklılığa – geriliğe, yozluğa, yobazlığa karşı her daim ayık olunması gerektiği, aksi takdirde ‘eski hastalığın’ yeniden

nüksedebilme olasılığının fazla olduğu vurgusuyla bir endişeye dönüştürülmüş ve yerleşiklik kazanmıştır. Eski hastalık nüksetmeden, hedeflenen amaç olan Garba ulaşabilmek için daha çok yol kat edilmesi gerekmektedir. Şarkı bir yafta gibi görüp kendi üzerine yapıştıran, ancak dini bir takım farklılıklarda Şarklılığın gerekliliği üzerine vurgu yapan bu tutum, üzerinden hiçbir zaman atamayacağı bir Şarklılıkla, hedefinin peşinden ısrarla gitmiştir.

2. Garplaşma ya da Garplılaşma, Parça ya da Bütün

18. yüzyılda başlayan ve Cumhuriyet’le birlikte yeni anlamlar kazanan, “Batı Avrupa’nın toplumsal ve fikirsel bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören” Garpçılık, bazen ılımlı, bazen de “köktenci-geleneksel kültür öğelerimizi eleştiren ve karşısına çıkanların” altında toplandığı bir çatı görevini üstlenmektedir (Mardin, 2004a: 9). Şarklılığın giderilmesi olarak nitelendirebileceğimiz Garplılaşmanın bir zihniyet kategorisi haline gelmesi, Garplılaşmaya eleştirel bir bakıştan çok, bu şekilde modernleşebilmenin mümkün olup olmadığı ya da ne derece Garplılaşılabilirdiği şeklinde yaklaşılmasına neden olmaktadır. Bu odak kayması Garplılaşmanın eleştirel bir yaklaşım içinde değerlendirilmesini zorlaştırmıştır. Aşağıdaki örnekler, günümüzdeki Garplılaşma tartışmalarının ne boyutta olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Mehmet Ali Kılıçbay, “Batılaşma” (*Garplaşma*) ve “Batılılaşma” (*Garplılaşma*) kavramları arasında bir ayrım olduğunu belirtmektedir. Kılıçbay’a göre (2004: 61-63), Batı Avrupa örnek alınarak gerçekleştirilen kurumsal yapılanma Garplaşma demektir. Garplılaşma ise “teker teker kurumların olabileceği gibi, sınıfların, toplulukların, bireylerin veyahut zevklerin, davranışların Batı’daki

[*Garptaki*] izafet çerçevelerine göre yeniden şekillenmesi süreci[dir]”. Kılıçbay’ın bu ayrımlaması, Garplılaşabilmiş bir kadro nezrinde gerçekleştirilecek bir kurumsal yapılanmayla Garplı bir toplumun inşasının mümkün olabileceğini göstermektedir. Kılıçbay, Şarktan kopmak ve Şarklı unsurlardan arınmak için Garplılaşmayı isteyen Şarklı bir toplumda, bir zihniyet olarak Garplı olmayı anlayamamış bir kadronun “öz olarak” Şarklılığını koruyup “cilada” Garplılaşmaya kalkışmasının, istenmeyen oluşumları ortaya çıkaracağını belirtmiş, sadece kurumsal bir yapılanmayla yetinilmemesi gerektiğini, ilerlemenin ancak Garplı bir zihniyetin benimsenmesi sonucu sağlanabileceğini vurgulamıştır. Kılıçbay’ın yaklaşımında topyekûn Garplılaşmanın gerekliliği açık bir şekilde görülmektedir.

Erdoğan Aydın ise (2004: 129-175), Garp ile Şark arasında kalınmasını ve bu iki uçtan birine dahil olunamamasını yaşanan bir şizofreni olarak tanımlamaktadır: “Bir yandan siyasal ve fikrî geleneğimizle övünmek ama diğer yandan Batılılaşmayı [*Garplılaşmayı*] sürdürme(nin), toplumsal kimliğimizde Batı-Doğu [*Garp-Şark*] çatışmasını sürekli güncel tutan bir yaraya dönüşmesi”, eklektik bir Türk kimliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sonuç olarak Aydın da, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana aynı olan gereksinimlerini, yani “gerçek bir demokrasiyi”, “özgürlükçü bir laikliği”, “ekonomik kalkınmayı” ve “toplumsal rasyonalizmi”, ancak Garplılaşmanın ve Avrupa Birliği’nin sağladığı kurumsal yapıların mümkün kılacağını düşünmektedir. Tabii ki “nihai çözüm, eşitlik, özgürlük ve kardeşleşmenin gerçek ve evrensel düzeyde sağlanması[yla]” mümkün olacaktır.

Hüseyin Hasançebi (2004: 24), tarihi ve evrimi olan bütün hareketlerin bulunduğu “akıl evreninin” bir ve tek olan akıl olarak belirtirken, Garbın “akıl evreni” içinde olduğunu, Şarkın ise bu evrenin dışında yer aldığını belirtmektedir. Böylece

Şark “bir düşünce evreninden” diğerine geçmektedir. Türkiye’nin, bu düşünce evreni değişikliğine Garplılaşma dediğini belirten Hasaıçebi, Türkiye’nin akıl evrenine kurumsal olarak girdiğini, ancak toplumun ve halkın bu evrene girmesinin zaman aldığını ve daha da zaman alacağını savunmaktadır.

Öte yandan Hilmi Yavuz (2002: 212-217), Türk Garplılaşmasının ‘metonimik’ olduğunu belirtmektedir. Metonimi, bir bütünün herhangi bir parçasını o bütün yerine koymak demektir. Yavuz, bu görüşünü Türk romancılığına değinerek örneklemektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun, ‘Yaban’ adlı romanındaki başkışisi Ahmet Celal aracılığıyla Porsuk Çayı yakınlarındaki bir köyde edindiğı izlenimlerini aktarırken köy halkını aşağıladığını belirten Yavuz, Yakup Kadri’nin bu tavrıyla “şarkiyatçılığın hasını” yaptığını söylemektedir. Yavuz, bu örnekten yola çıkarak Türk toplumunda geleneksel yönlerini korumak isteyen ve gündelik yaşamını geleneğine uygun biçimde yaşamak isteyenlerin ağır bir eleştirinin odağına yerleştirildiğini belirtmektedir. Böylece gelenekselliğın ağır bir şekilde eleştirildiğı Türk toplumunda piyano çalmak, şapka giymek, Fransızca konuşmak Avrupalılığın yerini almakta ve bu somut özelliklerine indirgenmiş Avrupalılık tanımları, soyutlama yeteneğinden yoksunluğın altını çizmektedir. Yavuz’a göre Avrupalılık, bir medeniyet olmasından dolayı, ancak kavramsal bir düzeyde kendine özgü kavramlarla temsil edilebilir: Garp medeniyetinin “kültür alanında bilim, felsefe; siyaset alanında demokrasi, insan hakları, sivil toplum gibi kavramlarla temsil edilmesi” daha doğru olacaktır. Türk modernleşmesinin metonimik olduğunu iddia eden Yavuz, bu durumun metonomik olduğunu belirttiğı Şarkiyatçılıkla özdeşleştiğini söylemektedir. Romantik Şarkiyatçılık, hamam, harem gibi Şarka özgü olan parçaların bütünün yerine konulması sayesinde söylemsel düzeyde sürekliliğini

sağlamakta ve bu yolla Şarklılığı aşığılayan bir mekanizmanın çalışmasına neden olmaktadır. Yavuz göre Türkiye ne modernleşebilmiş, ne de Garplılaşabilmiş, sadece Şarkiyatçılışmıştır.

Tüm bu görüşlerde Garplılaşmanın gerekliliğı genel bir kabul görmektedir. Avrupalılık ya da Avrupa özelinde işaret edilen Garp, kavramsal düzeyde, Cumhuriyetin gereksinimlerini karşılayacak söylemsel düzeyi oluşturmaktadır. Garp, ‘evrensellik’ sınırları içine konumlandığı, daha sonra da sahipsiz bırakarak daha da inandırıcı kıldığı kavramların oluşturduğu tahakkümle, Garbiyatçılık kapsamında ulaşılması arzu edilen düzeyin belirleyicisi olarak görölmektedir. Diğer taraftan Garplılaşmanın yarattığı şizofrenin, yaranın, akıl evreni dışından gelmişliğın ya da indirgemeciliğın ortaya çıkışının, Şarklılığın silinememesinin ya da Garplılığın tam olarak benimsenememesinin bir sonucu olarak görölmektedir. Oysa Garplılaşma, kavramsal düzeyde sürekli tekrarlanan, fakat pratikte bir türlü işlerlik kazandırılmayan düzeyin tutturulmasını sağlayabilecektir. Böylece önceleri “bir medeniyet projesinin nesnel kaynağı olarak sunulmuş Batı [*Garp*], hızla kültürel bir içerik kazanmış, giderek bir ideolojiye dönüşürken tutuculaşmış, nihayet dogmatikleşmiştir” (Kahraman, 2002: 126). Garplı olmaya daha çok nasıl yaklaşılının sorulduğu her zeminde, Garbın ürettiğı kavramsal çerçevenin dar boğazına düşölmekte ve evrenselliğın dogmatikleştirdiğı ‘özgürlük’, ‘demokrasi’, ‘laiklik’, ‘kalkınma’, ‘ilerleme’ kavramlarının yarattığı arzıyla, Garbın büyüleyiciliğine kapılmaktadır.

3. Eleştiri için Elverişli Bir Araç: Şarkiyatçı Söylem

Garplılaştırmanın beraberinde taşıdığı evrenselliği tanımlayan kavramların çekiciliği, Garplının vitrinine özenle dizdiği olumluluğun ya da olumsuzluğun belirleyiciliği yoluyla sağlanmaktadır. “Olumlu ya da olumsuz duyguları üreten” ve bu özelliğiyle “yargı işlevini” gören “bir imajlar seti” olarak değerlendirebileceğimiz Garp, vitrininde “toplumlar arası benzeşimi ve farklılıkları anlamanın egemen ölçütlerini” sergileyerek (Kahraman ve Keyman, 1998: 78), Garplılaştırmayı arzulamaya yöneltilmiş Şarklının, Garplı türdeşine benzerliğini ya da farklılığını, vitrinde sergilenen ve ister istemez yapay bir değer yargısı üreten ölçütleri kurgulamasına neden olmaktadır.

Bir model alma esasına göre işlerlik kazanan ve radikalleştikçe modeli taklide dönüşen Garplılaştırma yanlısı bir toplum, vitrinde gördüğü türdeşi karşısında kendini hep küçük görme eğilimindedir. “Batılı [*Garplı*] şapkanın sakil gösterdiği yerlilik; şapkanın düştüğü, şekilsizliğin kendini ele verdiği yerde” bir rahatsızlığa dönüşür ve bu rahatsızlık sürekli hâle gelir; biçimsizliği nedeniyle rahatsızlık yaratan alaturkalık, alafrangalığın sergilendiği vitrinde görülen modele dönüştürülmeye çalışılmaktadır (Gürbilek, 2004: 57). Bu noktada başlayan ‘ben’ eleştirisi, karşısına aldığı nesnesindeki “giderilemeyecek bir imalat hatası”, “daima sırttan bir defo” yüzünden, daha başlayamadan kendini tasfiye etmek durumunda kalır (Gürbilek, 2004: 95). Kendi biçimsizliğini karşısındaki modeli örnek alarak düzeltme sürecinde, eleştiri defaatle tekrarlanmakta, bozundurulmakta ve yerinden edilerek, Şarklının ‘ben’ imgelemine, bir biçimsizlik algısı üzerinden yeniden kurgulamasına neden olmaktadır. Bu durmaksızın devam eden bilgi akışıyla beslenen süreç,

Garplılaşmanın şarklılığı eleştirisinin toplumsal bir edim haline gelerek kalıcılaşmasına ve onulmaz rahatsızlığın yergisine dönüşmesine neden olmaktadır.

Bu bilinçdışı eleştirinin toplumsal bir edim haline gelerek kalıcılaşabilmesi için şarklının karşısında gördüğü ve birliğini retorik bir çerçeveye sınırlayarak kendini ‘bir imajlar seti’ olarak sunan Garbın şark tasvirini zorunlu olarak kabullenmesi ve sindirmesi gerekmiştir. Böylece şarkiyatçı söylemin yüzyıllara dayanan ve zincirleme bir şekilde birbirine eklemlenen şark tasvirleri, tersten bir yansımayla şarklının zihninde kendi kendini değerlendirilişini biçimlendirmiştir. Bu durumda ortaya Garbın evrensel ölçütlerinin benimsenmesi sayesinde değişebileceğine inanılan bir şarklılık tarifi çıkmaktadır. Bu tarif şarklının bir zihniyet kategorisi haline getirdiği Garplılaşmanın şarkiyatçılıktan ödünç aldığı kavramlarla bir retorik oluşturmasına neden olmuş ve zaman içinde Garplılaşmanın kendine has dilini oluşturmuştur. Böylece kendini, biçimsizliğinin düzelmesi için eleştirmek, her an her yerde karşılaşılabilen bir yergiye dönüşmüş ve bilinçdışı bir konuma sürüklenmiştir.

Eleştirinin bilinçdışına taşınması ve bir yergiye dönüşmesi, Garplılaşan toplumun ötekiliğini kabullenmesini de beraberinde getirmektedir. Öteki olmadan kendi varlığının bir anlamının kalmayacağı gibi, ilerleme yolunda model aldığı Garbın kendini bir öteki olarak algılaması da daimi rahatsızlığının en önemli nedenlerinden biridir. Böylece ötekiliği Garp-dışı bir nesne olarak kurgulayan “modernitenin global hegemonyasının söylemsel oluşumunu kuran tarih anlayışı” olarak değerlendirebileceğimiz şarkiyatçılık, “farklı toplumların kendilerine özgü tarihlerinin modernleşme/çağdaşlaşma istemine dönüşme süreci” ve “Batının [*Garbın*] terimleriyle, ulus/devlet/rasyonalite ekseninde yeniden kurulması” olarak

tanımlanabilir (Kahraman ve Keyman, 1998: 75). Yani Garplılaşılan bir toplum, kendi biçimsizliğini onarabilmek için Şarkiyatçı söylemin olumsuzlamasına ve ötekiliğinin altını çizmesine ihtiyaç duymaktadır. Şarklı, Şarkiyatçı söylemin olumsuzlamalarını somutlayabilmek ve toplumsal bir kabul haline getirilebilmek için Garplı gözlemcinin bakışına, gözlemcinin denetçiliğine ihtiyaç duymakta ve o bakışın Şarklılığın biçimsizliğini nasıl algıladığını öğrenmeyi istemektedir.

4. Hakim Olanın Konumundan Kendine Bakmak

Zizek'e göre, 'ben', başkaları tarafından benin nasıl gördüğünün düşünülmesidir. Hem "ben" in hem de "öteki"nin bakışı sanaldır. "Gerçek" ile "sanal" arasındaki mesafeyi hiçbir zaman kapatamayan benlik ise bu durumda kendine özdeş bir kimlik kuramaz. Dolayısıyla "benlik hiçbir zaman bilemeyeceği bir nesneye öykünür" (aktaran Ahıska, 2004: 84-85). Ahıska (2004: 85), Zizek'in öznelliğin kuruluşunun temeli olarak belirttiği "kendini hayâl edilen bir başkasının gözünden görerek hayâl etme girişimi[nin]", Türkiye'de Garbın bakış açısından kendini hayâl etmek olarak tezahür ettiğini söylemektedir. Bu girişimde bilinmeyen konumundakinin, Türk kimliği ve Avrupalının Türk'ü nasıl gördüğüdür. Şarklı için dış gözlemcinin bu bakışı, Şarklılıktan kurtulmanın, ilerlemenin, dolayısıyla da düzelmenin gereğidir. Böylece Şarklı, kendini yaratan ve konumlandırıan bakışın gördüğü eksiklikleri, gerilikleri, ilkelilikleri öğrenerek, Şarklılığın anlamı ve Şarklılıktan kurtuluş yollarını bulabilecektir.

Şarklı, Garplının bakış açısını içselleştirilerek kendini sürekli inceleyebileceği bir nesne konumuna sokmakta ve bu konumda olması gerektiğini kabullenmektedir. Nesne konumunda izlenebilir ve kendini izleyebilir olmak,

alaturkalığını giderecek alafranga usulleri kendi üzerinde denemeyi kolaylaştırmaktadır. Fanon, siyahların kendilerini nesnelleştirmesi bağlamında verdiği örnekte, dış gözlemci bakışının önemini ve bu bakışın içselleştirilmesini açık bir şekilde ifade etmektedir: “Kendimi filmde görmeksizin izleyemiyorum bir filmi... Salondaki insanlar beni seyrediyor, beni bekliyor” (aktaran Loomba, 2000: 187). Kendini bitimsiz bir filmin içinde ve Garplı izleyicisi karşısında, izlendikçe anlaşılabilir ve düzeltilebilir kıldığına inanan Şarklı, idarî, iktisadî ve kültürel tüm yönlerini sonu gelmez bir filmin, bitimsiz montaj aşamasına tabi tutmaktan çekinmemektedir. Şarklının kendini başkasının gözüyle görme arzusu o kadar güçlüdür, yargılarının aldığı biçime o kadar sirayet etmiştir ki “bütün geçmişi[ni] dışarıdan gelen ölçütlere göre değerlendir[mek]” kaçınılmaz hâle gelmiştir (Shayegan, 2002: 17).

Nurdan Gürbilek (2001: 29-30), seyredildikleri ölçüde değer kazandıklarının farkında olan İstanbul halkının, yaşadıkları şehre bir turist gibi dışarıdan bakma arzusunda olduklarını, yani İstanbul’u seyirlik bir malzeme olarak gördüklerini vurgulamaktadır. Gürbilek’in bu gözlemi, Orhan Pamuk’un son kitabı *İstanbul*’da doğrulanmaktadır.

Pamuk (2003a: 231), çocukluğunu büyük bir dünya kentinden ziyade, büyük ve yoksul bir taşra kentinde yaşadığını hissederek geçirdiğini söylemektedir. İstanbul’un ‘hatıra defteri’ni tutmuş olan yabancıların İstanbul üzerine yazdıkları metinler, kendi şehri hakkında söylenenleri merak etmenin sıradanlığını yaşayan her Şarklı gibi Pamuk’un da ilgisini çekmiştir. Pamuk, Garplı gezginlerin, İstanbul’un egzotikliğini anlatan yazılarına aşinalığının bir süre sonra bu metinlerde anlatılanların zaman zaman kendi hatıralarıymış gibi bir hisse kapıldığını

söylemektedir. Garplı gözlemcinin kendi hissettiklerine tercüman olmasının hoşuna gittiğini söyleyen Pamuk, İstanbul'a bir yabancı gibi bakmanın hem kendisine zevk verdiğini hem de cemaatçiliğe ve milliyetçiliğe karşı "özellikle gerekli bir alışkanlık" olduğunu belirtmektedir. Garplılaştırmanın hem kendine hem de İstanbullulara geçmişlerini "egzotik" bulma zevki verdiğini ifade eden Pamuk (2003a: 227), Garplı gözlemcinin İstanbul'u eleştiren ve eleştirirken aşağılayan metnini ona katılarak okumak isteğinin kendinde de olduğunu belirtir (2003a: 223-224).

'Kara Kitap' adlı romanının "Alâaddin'in Dükkanı" bölümünde (2003b: 46), romanın gazeteci karakteri Celal'e, "ben 'pitoresk' bir yazarım" dedirten Pamuk, Benjamin'in, şehirde egzotik ve pitoresk olanın ancak şehre dışarıdan gelenin ilgilenebileceği sözünden hareket ederek, Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, şehirde güzel olanı ancak ona yabancı oldukları bir yerde bulduklarını belirtmektedir. Pamuk, İstanbul'un en önemli özelliğinin, şehirde yaşayanların İstanbul'a bazen bir Garplı bazen de bir Şarklı gibi bakabilmeleri olduğunu iddia etmektedir (2003a: 243). İster yanlış bir bilinç, ister fantezi, isterse de ideoloji olarak ele alınsın, herkesin kafasında hayatı anlamlandıran kısmen gizli kısmen de okunabilir bir metnin olduğunu savunan Pamuk, Garplı gözlemcinin bu metin örgüsünde geniş bir yer kapladığını söyler. Pamuk, kendisi gibi her iki kültürde de yer alanlar için 'Garplı gözlemci'nin gerçek biri olmayabileceğini, bir kurgu, hayâl ya da yanılsama olabileceğini söyler. Böylece geleneksel olanı bir bütün olarak kabul edemediğini belirten Pamuk, hayatını bir metin, film ya da resimle anlamlandıracak yabancıya ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır. Pamuk, Garplı bakışların eksikliğini hissettiğinde kendi kendisinin Garplısı olduğunu belirtir. Böylece kendini, Garplı bir gezgin gibi hissetmekte ve onların değer ölçütlerine sahip bakışlarıyla

özdeşleştirmektedir. Kendini Garplı bakışın hem nesnesi hem de öznesi kılan bu gelgit sayesinde, İstanbul hakkında çelişkili fikirler üretebildiğini söyleyen Pamuk, ne İstanbullu olduğunu ne de yabancı biri gibi hissettiğini belirtmektedir (2003: 270-273).

Pamuk'un bu açıklamalarından da anlaşılacağı gibi, kendini Garplının gözüyle görme arzusu, Garplılaşmanın kaçınılmaz bir özelliğidir. Garplılaşma yolunda, kendini hem bir özne hem de bir nesne olarak konumlandırabilen Şarklı, Şarkiyatçı söylemin zincirleme önermelerini ödünç alarak kendi imgeleminde Garplınıninkine eş bir Şark algısı oluşturmaktadır. Böylece Şarka ilişkin basma kalıp fikirler, genellemeler, önyargılar, aşağılamalar, merkezin dışında kalan bir taşrada bulunan Şarklının Şark muhayyilesinin sınırlarını oluşturur.

5. Şarkiyattan Doğan Garplılaşma

Şarkiyatçı söylemin geniş evreninde yer alan ve bu söylem üzerine inşa edilen Garplılaşma düşüncesi, Şarkiyatçı söylemi bir çok kez gündeme getirmiştir.

Tezcan Durna'ya göre (2004: 263-264), Türk Garplılaşmasının geldiği nokta “self-oryantalizm”, yani “kendi kendine Şarkiyatçılık”tır. Avrupa ya da Garp, Türkiye’de Garplılaşma yoluyla “kendini inkâr”, “kendi kendini aşağılamayı”, yani “kendi kendine Şarkiyatçılığı” mümkün kılmıştır. Durna bu görüşünü, Hilmi Yavuz’un daha önce de değindiğimiz, Türkiye’de Garplılaşmanın ya da modernleşmenin, ‘Şarkiyatçılılaşma’ olarak nitelendirmesine dayandırmaktadır. Hilmi Yavuz’un ve onu takiben Durna’nın da belirttiği gibi Şarkiyatçılılaşma ya da kendi kendine Şarkiyatçılık, Garplılaşmanın ulaştığı noktadır. Türk toplumunun topyekûn Garplılaşması, bir sapma sonucu geldiği yerde Şarkiyatçı söylemin argümanlarını

kullanmaya başlamıştır. Öte yandan Alim Arlı (2004: 11), Garplı olmayan toplumlardaki sosyal bilimci ve ideologların Garpta yapılmış çalışmaları, evrensellik, uygarlaşma ve nesnel bir bilim anlayışı isteğiyle içselleştirme yoluna gittiklerini, yani “oto-oryantalizasyon”u benimsediklerini belirtmektedir. Arlı, “oto-oryantalizasyonun” sosyal bilimler alanında sınırlı kaldığını belirtmektedir.

Bu görüşler, Garplılaşmanın Şarkiyatçı söylemden bağımsız bir yapılanma olduğunu, Garplılaşma yolundaki bazı sapmalar nedeniyle Şarkiyatçı söylemin argümanlarını kullandığı zannını oluşturmaktadır. Oysa Şarklı, Garbın evrensellik sınırlarını çizerek ulaşılması gereken konum olarak işaretlediği hedefe, Şarkiyatçı söylemin bakışı içinden ulaşmayı arzulamaktadır. Yani Durna’nın ya da Yavuz’un belirttiği gibi Şarkiyatçılışmanın ya da kendi kendine Şarkiyatçılığın değil, “evrenselin hükmü altındaki Şarkiyatçılığın” tahakkümü söz konusudur (Kejanlıoğlu ve Taş, 2005: 2). Garplılaşma, Şarkiyatçılık sayesinde kurgulandığından, Garplılaşan bir toplumun bir sapma nedeniyle Şarkiyatçı söylemin argümanlarını kullanır hâle gelebilmesi mümkün değildir. Garplılaşma, Şarklının kendini değerlendirmesi ve evrenselin tahakkümünü üzerinde hissetmesi için ürettiği bir kavramsal çerçeveye temellendiğinden, Şarkiyatçı söylemin içinden doğan bir girişimdir. Bu nedenle “Şarkiyatçılışma”, “kendi kendine Şarkiyatçılık” ya da “oto-oryantalizasyon” gibi kavramların kullanımı, Garplılaşmanın masum bir söylem olduğunu kanıtlamasına istemeden de olsa katkıda bulunmamıza neden olabilir.

6. Bir Tepkiden Daha Fazlası: Garbiyatçılık

Hilmi Yavuz (2000: 71), Şarkiyatçılığın nasıl Şarka Garptan bakmak demekse, Garbiyatçılığın da Garba Şarktan bakmak olduğunu söylemekte ve

Garbiyatçılığı Şarkiyatçılığın karşıtı olarak tanımlamaktadır. Oğuz Adanır ise Garbiyatçılığı, Şarkiyatçılığın karşıtı olarak nitelendiren yaklaşımlardan yola çıkarak, Garphıların Şarkiyatçılığı geliştirdikleri kurumlar gibi, Şarklıların da Garbiyatçılığı geliştirebilecekleri kurumlar oluşturması gerektiğini ‘şiddetle’ önerir (2001: 69). Alim Arlı ise (2004: 10), sömürgeciliğe karşı “bir direniş ideolojisi” olarak gelişen milliyetçi fikirlerin ortaya çıkardığı Garbiyatçılığı, Şarkiyatçılığın “asimetriği ve karşıt söylemi” olarak tarif etmektedir. Garbiyatçılığın tarihsel bilincinin, Şarkiyatçı söylemin epistemik düzlemi ve kavramlar sistemi içinde oluştuğunu söyleyen Arlı, Garbiyatçılık ve Şarkiyatçılık arasındaki ayrımın güç/iktidar ilişkisi boyutunda belirginleştiğini savunur (2004: 66). Arlı’ya göre Garbiyatçı söylem, sistemli ve mantıksal bir işleyişe ve tarihsel bir geçmişe sahip olmadığından Şarkiyatçılığın yanında zayıf kalmaktadır. Bu görüşten yola çıkarak Arlı, Garbiyatçılığı Şarkiyatçılığın karşıtı olarak tarif eder. Garbiyatçılığın, iktidar/güç boyutunda Şarkiyatçılığın bir ‘alması’ olmadığını ifade eden Arlı, “carî Garbiyatçı söylemin” bir tepki ve güncel toplumsal sorunlarla ilgili “derinliksiz bir söylem alanı” olmaktan öteye gidemediğini belirtmiştir (2004: 69-70).

Meltem Ahıska (2004:17), Garbiyatçılığı “tarihsel Batı-Doğu [*Garp-Şark*] ayrımı içinde nesneleştirilen ve öteki olarak konumlanan ‘Doğu’nun [*Şarkın*] ‘Batı’ya [*Garba*] verdiği karmaşık tepkilerle oluşturduğu öznellik alanı” olarak tarif etmektedir. Ahıska (2004: 72), Garbiyatçılığın, Garp dışındaki bir alanda “modernliği tarihsel olarak belirli bir şekilde temsil etme, başkalarına ve kendine sunma tarzı olarak” görmek gerektiğini belirtmektedir. Ahıska, Garbiyatçılığı, Şarkiyatçılığa karşı bir direnişçilik, savunmacılık olarak gördüğümüzde, onu açıklamanın olanaksız olacağını vurgulamaktadır. Alim Arlı’nın Şarkiyatçılık ve

Garbiyatçılık arasında iktidar ve tarih uçurumuna ilişkin yaptığı saptamalara katılan Ahıska (2004: 73), bu uçurumun Garplı olmayan toplumlarda nasıl bir iktidar söyleminin kurulduğunu anlamaya imkân sağlayacağını belirtmektedir. Garbiyatçılığın, Şarkiyatçılığa benzer bir bilgi üretimi olmadığını belirten Ahıska (2004: 74), “belirli teknikleri, imgeleri ve ezilmişlikten gelen ‘bilinç yaralarını’ sadece direnç ya da savunmacılık amacıyla değil, toplumu idare etmek, toplum içindeki eşitsizlikleri, çatışmaları yok saymak için kullanan ... bir iktidar söylemini incelerken” Garbiyatçılığı analizinin çerçevesi olarak görmektedir. Bu bağlamda Garbiyatçılığı “ iktidar pratiklerini ve özneliği hem kuran hem de anlamlandıran bir söylemsel harita” olarak tanımlamaktadır. Böylece Ahıska (2004:74), Garbiyatçılığı “Arlı’nın kullanımıyla ‘cari’ bir bilinç ve duygu durumunun saptanması ve adlandırılması olarak değil, incelenmesine bu durumu kaydederek başlayan, Batılı [Garpli] kavramları ve kabulleri bu kayıtla yeniden sorgulayan bir analizin çerçevesi” olarak görmektedir.

Ahıska’ya göre (2004: 87), Garbiyatçı fantezinin temeli, milliyetçilik ve modernlik çerçevesinde tanımlanan halkın eksikliğini tespit ve bu eksikliğin doldurulması arzusudur. Garplının bakış açısından bakmayı tercih eden seçkinler, bir yandan Garplı gözün gördüğü biçimsizlikleri, “uygarlaştırılması gereken halka yansıtmışlar”, diğer yandan “halkta bedenleştiği varsayılan milletin otantik özelliklerini içselleştirme” yoluna gitmişlerdir. Bu süreçte Garptan alınacak araçlar ve teknikler eksikliği giderirken, Garbın aşırı modernlik, ahlaksızlık, etnik grup ve sınıf çatışmaları gibi uygunsuzluklarının ayıklanması ve kontrol altına alınması gerekmektedir. Bu sorunun çözümü, “uygunsuzlukların panzehiri olarak halkta olduğu varsayılan saf, yekpare ve özsel Türk kültürü”dür. Ahıska, seçkinlerin “Batılı

[*Garpli*] olma konumunda Batı'yla [*Garpla*] özdeşleşip halktan farklılaşmaya, Türk olma konumunda ise kendilerini Batı'nın [*Garbin*] tehlikelerinden ve tehditlerinden ayırtırmaya çalıştıklarını" vurgulamıştır. Bu görüşlerden yola çıkarak Ahıska (2004: 99), Türkiye özelinde Garbiyatçılığı dört temelde özetlemiştir. Buna göre Garbiyatçılık, seçkinlerin,

"1) Batı [*Garp*] ve halk yansıtımlarıyla özdeşleşme dinamiklerini gösterir; 2) Batı [*Garp*] temsiline karşı bir cevap verme pratiğidir; 3) Karmaşık gerçekliklerin içindeki sınır idaresini mümkün kılan bir anlamlandırma haritasıdır; 4) iktidarı ve politik özneliği mümkün kılan bir toplumsal fantezinin dayanağıdır."

Bu tariftten sonra, Garbiyatçılığın Şarkiyatçı söylemin bir almasığı olmadığı açıkça görölmektedir. Ancak Garbiyatçılık, Şarkiyatçılığın bir karşıtı da değildir. Garbiyatçılığı Şarkiyatçı söyleme karşı salt bir "direniş ideolojisine" indirgemek, Garbiyatçılığın Şarkiyatçı söylemin sınırlarını çizdiği alanda, Şarkiyatçı söyleme verilen tepkinin sadece bir karşı çıkıştan ibaret olmadığını, tepkinin yarattığı söylemsel düzeyde Şarklının kendi sınırları dahilindeki iktidarını oluşturmak için bu tepkiden yararlandığını gözden kaçırmamıza neden olur. Garbiyatçılığın 'toplumsal bir fantezi' olarak nitelendirilmiş olması, Garba karşı çıkmak üzere zaman zaman alevlenen milliyetçiliği ya da İslamcılığı bir gereklilik olarak gören Garbiyatçılığın geniş düşünce alanını kavramamızı kolaylaştırır. Böylece "hem Batı [*Garp*] modernitesine 'içsel' hem de modernite projesi yoluyla toplumu yukarıdan-aşağıya dönüştürmeyi amaçlayan, modernitenin global hegemonyasından türemiş bir milliyetçilik söylemi" olarak değerlendirebileceğimiz Kemalizmin 'Garpli Müslüman Türk' fantezisini kuruşu (Kahraman ve Keyman, 1998: 77-78), Garbiyatçılık sayesinde daha anlaşılır kılınacaktır.

Garbiyatçılık, Şarkiyatçılığın epistemolojik şiddetini bertaraf edecek bir yapıya sahip değildir. Aynı zamanda Garbiyatçılık bir zıtlık ilişkisi kurarak Şarkiyatçılığı besleyecek potansiyeli de bünyesinde barındırmamaktadır. Çünkü Garbiyatçılık, Şarkiyatçı söylemin evrenselin içinden konuşarak ithamda bulunduğu Şarkın, aslında evrensele yatkın olduğunu kanıtlama çabasının ve bu çabanın zaman zaman bir yerellik söylemine dönüşerek Garplılaşmaya zorunlu bir karşı çıkış deviniminin ortaya çıkışıdır. Bu zorunlu karşı çıkış, Garba yönelmiş bir tepkiye indirgenemez.

Garplılaşmanın gerektirdiği Şarkiyatçı söylem argümanlarıyla kendi değerlerinin yerilmesine, bu yerginin Garplılaşmanın mevcut koşullarda ve mevcut toplumsal yapıyla mümkün olamayacağı endişesine dönüştürülmesine ve bu endişenin bir korku ve panik durumunu beraberinde getirerek toplumsal bir hezeyanın ortaya çıkmasına neden olan iç dinamiklere yönelmiş tepki, Garplılaşmanın ‘öze’ fazlasıyla değmesi varsayımıyla Garba yöneliyor gibi de görülebilir. Ancak Garp evrenselin modelleyicisi olarak masumiyetini kanıtlamayı başarır. Böylece evrensel olanın modeline duyulan tepki, Garp değerlerinin evrenselleştirilmesinin ve bu değerlerin dışarıdan bir bakışla sorgulanmasına ve yargılanmasına değil, Şarklının ‘öz’ünü örselediğine inanılan Garplılaşma istencinedir.

Garplılığın Türklüğe uygun olup olmadığı, bu uygulama çabasının aşırıya kaçtığına Garbın değerlerinin Türklüğü nasıl bertaraf edeceğinin farkında olunup olunmadığı ve Garbın Türklüğü talanına Türk kültürünün ne kadar dayanabileceğine yönelik endişeler bir tepkiye dönüşür. Bu tepki, Garplılaşmanın sınırlarının nerede başlayıp nerede bitmesi gerektiğine yönelik kuşkunun yoksunluk duygusuyla

birleşerek geleneksel öğelerin geri çağrılmasını ve Garplılaşmanın karşısına yerleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Böylece ‘öz’deki milliliğin ve İslâmcılığın yükselmesinin önünde bir engel kalmaz. Fakat bu yükseliş bir süre sonra ‘Garplılaşmama endişesiyle’ tersten bir tertibi zorunlu kılacaktır. Bu açıdan bakıldığında Garbiyatçılık, Garplılaşmayı isteyen ancak Garlılığa şüpheyile yaklaşan, bu şüphesi nedeniyle nereye konulması gerektiğini bir türlü kestiremediği sınırı idare etmeye çalışan Türk seçkininin iktidarını ve politik öznelliğini bir sınır gel-gitinin üzerine inşa etmesi olarak tarif edilebilir. Burada önemli olan Garplılaşmaya dışsal bir gözle bakılmasının imkânsızlaştırılmasıdır. Böylece milliyetçi ya da İslâmcı olarak adlandırılan kesimler, Garplılaşma düşüncesine tepki verirken konjonktürel bir belirlenimi açığa çıkararak Garplılaşmanın sınırlarını çizmekte ve bu yolla Garbiyatçı retoriği oluşturmaktadırlar.

Garplılaşmanın sınırlarını belirleme telaşının yol açtığı milliyetçi tepkiler, Şarkiyatçılığın ürettiği Şarklılık klişelerine karşı çıkışta da görülür. Mutman (2003: 196), Şarkın, Şarkiyatçının söylediği gibi olmadığını iddia etmenin gerekliliğini vurgulamakta ancak bu durumun bazı tehlikeleri de beraberinde getirdiğini söylemektedir. Mutman’a göre burada dikkat edilmesi gereken iki şey vardır: İlk olarak Şarkı bilme ve yönetme arzusuyla bir bilgi nesnesine çeviren Şarkiyatçılığın, karşısına çıkacak her türlü bilgiye aşına olmasından dolayı, bunları “antropolojik ve söylemsel yapıları” içinde hazmedip dönüştürdüğünü ve kullandığı akılda tutarak, Şarkiyatçılığın karşısına basitçe gerçekler ve olgular çıkarılmamalıdır. İkinci olarak ise, Şarkiyatçılığa bir tersine çevirmeyle karşı çıkmanın yaratacağı “kültürel kimlik siyasetinin” yetersiz kalacağı ve bu karşı çıkışın her zaman için “otoriter milliyetçi veya fundamentalist” bir şekil almaya meyilli olduğu unutulmamalıdır. Böylece

Garplılığa ya da Şarkiyatçılığa karşı çıkılarak Şarkiyatçı söylemin yerinden edilmediği, sadece bir tersine çevrilme yoluyla yeniden üretildiği açıkça görülebilir.

Şarkiyatçı söylemin kavramsallaştırmaları üzerinden kurulan ve Garplılaşmanın gerekliliğine ya da aşırı Garplılaşmaya neden olduğu varsayılan devinimlere verilen tepkilerin çizdiği sınırlar içinde üretilen Garbiyatçı retorik, Garplılaşmanın yarattığı bir imgelem dağarcığını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle Garbiyatçı, Şarkiyatçının Şarka baktığı gibi Garba bakamaz. Garbiyatçı, ancak Garplılaşmanın yarattığı perspektiften Garba bakabilir.

Sonuç olarak Garplılaşma düşüncesinin meydana getirdiği Garbiyatçılık, Şarkiyatçı söylemin argümanlarıyla, Garplılık kalıbına girmeye ikna edilmiş Şarklının biçimsizliğinin işaretlenmesi ve bu biçimsizliklerin giderilmesi için Garplılaşmanın devamının getirilmesi gerektiğinin vurgulaması, böylece de iktidarın idâmesinin sağlanmasıdır.

Osmanlı döneminde başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'yle önemli bir dönüşüm geçiren Garplılaşma, Avrupa Birliği'ne üyelik ihtimalinin belirmesiyle yepyeni bir boyut kazanmış ve bu durum Garbiyatçı retoriğe bazı müdahaleler yapılmasını gerektirmiştir. Bu süreçte, üye olunduğu takdirde Garplılaşıldığının bir göstergesi olacak Avrupa Birliği, Garbın somutlandığı kurumsal bir yapı olarak ön plâna çıkarılacak ve Şarkiyatçı söylemin argümanlarının üzerine inşa edilmiş kırılgan bir söylem olan Garbiyatçılık, idare etmekle mükellef olduğu sınırın Garp yakasındaki bu merkezi, evrenselin modeli olarak belirleyecektir.

7. Evrensellik Modeli Garbın Somutlaşması: Avrupa Birliği

1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla başlayan ardından da Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulmasıyla devam eden süreç, günümüzde Avrupa Birliği olarak bilinen yapının temellerini oluşturmuştur. Altı kurucu ülkenin, Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg'un kıtada bütünlük sağlanması gerekliliğinden yola çıkarak Avrupa ülkelerini tek bir çatı altında birleştirmesi girişimi, 1957'deki Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasıyla yeni bir ivme kazanmış ve birliğin ana hatlarını belirlemiştir. 1992'de imzalanan Maastricht Anlaşması'yla Avrupa Topluluğu'nu da kapsayan Avrupa Birliği'nin temelleri atılmış, 2004'ün Mart'ında dördüncü genişleme süreci tamamlanarak Birliğe üye ülke sayısı 25 olmuştur.³

Türkiye ise Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmak için 31 Temmuz 1959'da başvuruda bulunmuştur. 1963 yılının Eylül ayında Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Gümrük Birliği'ne götürecek ve Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğini sağlayacak Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki ilişkiler, 12 Eylül 1980'de dondurulduktan sonra 1987 yılında Türkiye'nin tam üyelik başvurusuyla yeniden canlanmış, 22 yıl süren entegrasyon sürecinin ardından 1996'nın Ocak ayında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılmasıyla önemli bir ivme kazanmıştır. 1997'nin Aralık ayında Kıbrıs, Ege, insan hakları gibi konuları gündeme getiren Avrupa topluluğu'yla hiçbir şekilde görüşmeyeceğini açıklayan Türkiye, Toplulukla ilişkisini Gümrük Birliği seviyesinde devam ettireceğini bildirmiştir. 1998'in Eylül ayında Türkiye'nin aday ülke olarak toplantılara katılması istenmiş, 1999'un Aralık'ında Helsinki'de

³ <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc>

gerçekleştirilen zirvede Türkiye'nin adaylık statüsü onaylanmıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde ise Müzakere Çerçeve Belgesi'nin kabulüyle Türkiye müzakere sürecine başlamıştır.⁴

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın yükselişinin hızlanmasıyla dengelerin bozulması ve Avrupa'nın bu duruma ancak bir bütünleşme sayesinde direnebileceğini kabullenerek birlik haline gelme çabası, Türkiye'nin Avrupa'ya ve dolayısıyla Garba yaklaşması için büyük bir fırsat doğurmuştur. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen ve Garp dışındaki modernleşme girişimleri içinde en radikalini gerçekleştiren Türkiye, Garplılığın tanımını yapan ve evrensel olan değerlerin bekçiliğini üstlenmiş bir Garp birliğine üye olmak için, Avrupa ekonomisinin birleşmesiyle ortaya çıkan kurumsal yapılanmanın gerektirdiği değişimi ve bu değişimin yanında bir Avrupa Birliği üyesi ülkede olması beklenen kültürel, siyasal ve iktisadî gelişimi göstermeyi kabul etmiştir.

Bir öbek haline gelerek kurumsallığın getirdiği kesinlikle Avrupalılığı tanımlayan Batı Avrupa ülkelerinin kültürel, siyasal ve iktisadî açılardan bir bütün haline gelme girişimleri, Türk Garplılaşmasının Osmanlı'dan bu yana sınırları bulanık bir bölgeden yola çıkarak kendi Garbının merkezini belirlemeye çabalayan Türkiye'nin işini kolaylaştırmıştır. Avrupa Birliği'ni kendine şiar edinmeden önce, dağınık bir Garplılık modeli seçkisinin içinde dikkati dağılan Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu yetkililerince üyelik için gerekli şartları yerini getirebileceği belirtilerek üyeliğinin mümkün olduğu açıklandıktan sonra, Garplılaşma hedefini kurumsal bir yapının üzerine sabitleyebilme imkânı bulmuştur. Böylece Avrupa

⁴ <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc>

Birliği'ne üyelik, Türkiye'nin Garplılaşma fikrinin merkezine yerleşmiş, Garplılaşmanın nihai noktası olarak bir hedefin belirlenmesini sağlamıştır.

Avrupa'nın kendisi gibi modernleşebilmesi için Türkiye'den istedikleri aslında pek de yeni şeyler değildir. Günüümüzde evrensel olarak nitelendirilen, ancak Avrupa ya da Amerika'nın yaptırımlarla uygulatmaya çalıştığı 'evrensel ölçütler', Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen Türkiye'nin uyması gereken kriterler olarak ön plâna çıkarılmıştır. Avrupa Türkiye'den insan haklarına önem vermesi, demokrasiyi benimsemesi, azınlıkları koruması, evrensel değerlere sahip bir toplumun yetiştirilmesinin sağlanması, kurumsal anlamda Avrupa'yla entegre hâle gelebilecek yapılanmaların ve bu yapılanmalar için gerekli reformların gerçekleştirilmesini istemektedir. Avrupa Birliği ve Türkiye arasında yapılan çeşitli anlaşmaların ve protokollerin yanı sıra, Birliğin Türkiye'ye önerileri, istekleri ya da uyulmaması halinde yaptırım uygulayacağını belirttiği kesin kuralları bulunmaktadır. Bu istekler Osmanlı İmparatorluğu döneminde de dile getirilmiş, Cumhuriyet'le birlikte Garplılaşma yolunda atılan somut adımların görölmesi üzerine Garplılığın şartı olarak sunulmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ni bir hedef olarak önüne koyduğuunda ise, tüm bu koşullar, istekler ya da öneriler Avrupalı uzmanların nezaretinde, Avrupa Birliği'nin öngördüğu zaman zarfında yerine getirilmesi gereken zorunluluklar halini almıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinden çok daha önceleri dile getirilen bu öneriler, istekler ve şartlar silsilesi, Avrupa-Türkiye ilişkilerinde bir retoriğin oluşmasına ve kalıcılaşmasına neden olmuştur. Nora şeni (2001: 249), "tekerrüre dayalı bir nevroz" olarak nitelendirdiği Avrupa-Türkiye ilişkilerinde kullanılan söylemin ve söylemin retoriğinin 19. yüzyılın ortalarından itibaren yerleşiklik

kazandığını belirtmektedir. Şeni, 150 yıla varan bir zaman aralığında Avrupa'nın ve Türkiye'nin karşılıklı beklentilerinin ve aralarındaki anlaşmazlıkların hep aynı olduğunu vurgulamaktadır.

Böylece Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olabilmesi için yapılacak müzakerelerin başlangıç tarihi olan 3 Ekim 2005, Garplılığın bir veçhesi haline gelmiş Avrupa Birliği'ne biraz daha yaklaşılan bir tarih olarak milât vazifesi görmesinin yanında, uzun zamandır değişmeyen retoriğin görünür hâle geleceği bir zamana da işaret etmektedir. Bu tarihte yapılacak müzakerelerde Birlik müktesebatının Türkiye'deki kanunlarla uyumlu hâle getirilmesi ve Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi olabilmesi için Avrupalı uzmanlar ve Türk muhatapları tarafından Türkiye'deki kanunlar gözden geçirilecek ve tarama sürecinde görülen uyumsuzluklar müzakereler esnasında uyumlaştırılacaktır. Bu müzakerelerde izlenecek yol, Avrupa Birliği tarafından kaleme alınan ve Türkiye'nin de önerilerde bulunarak son haline gelmesine katkıda bulunduğu Müzakere Çerçeve Belgesi'yle belirlenecektir.

Garplılaşmak için Avrupa Birliği'ne üye olmayı neredeyse koşulsuz olarak isteyen Türk toplumu, müzakerelere başlanacağı tarih olan 3 Ekim'in öncesinde ve sonrasında, tekrara dayalı nevrozun semptomlarını da içinde barındıran ve kendinden istenenleri gerçekleştirerek Garplı modeline benzemek arzusuyla oluşturulan Garbiyatçı retorikte Şarkiyatçı söylemin materyallerini kullanarak Türkiye'nin Şarklılığını tanımlamakta ve Şarkiyatçı söylemin yüzyıllara dayanan ayrımını kalıcı hâle getirmektedir.

C. Kısa Bir Değerlendirme

Şarkiyatçı söylemin ürettiği klişeler yoluyla homojen bir Şarklı tahayyülüne neden olan Garplı, basmakalıp fikirlerle, genellemelerle karakterden yoksun bir tip olarak figüratif varlığını korumaya zorladığı ve bu yolla bir öteki olarak sabitleyebildiği Şarklıyı, hiçbir zaman kapanmayacak bir boşluğun ötesine yerleştirerek, Garp ile Şark arasında yapılan ontolojik ve epistemolojik ayrımın açığa çıkardığı şiddete maruz bırakmaktadır. Geniş bir çıkarlar ağına hizmet eden ve Şark olarak imlediği coğrafyayı bir inceleme, bilme ve yönetme nesnesi olarak tasavvur eden Şarkiyatçı söylemin varsaydığı ontolojik ve epistemolojik ayrımın sınırını bir kimlik olarak benimseyerek Garp ile Şark arasında bir köprü görevi görmeyi hedefleyen Türkiye, modernleşmek için tek yol saydığı Garplılaşma nedeniyle, yerel olan ile evrensel olarak nitelendirilen değerler arasında sürekli bir ayrım yapmak zorunda kalmaktadır. Böylece, Garbın kendi ‘sembolik sermaye’sini sahipsiz bırakarak evrensel hale getirdiği değerleri kendi çıkarları için kullanmayı benimsemekte ve bu kabulün gerektirdiği değişimleri geçirmeye razı olmaktadır.

Türkiye’nin kendi çıkarları doğrultusunda evrensel olanın sağlayacaklarından yararlanma ve Garplılaşma yoluyla bu değerleri içselleştirme düşüncesi, Şark ile Garp arasında yapılan ontolojik ve epistemolojik ayrımın kabulünü zorunlu kılmıştır. İlerleme, özgürlük, demokrasi ve refah gibi evrensel değerlerin kabulüyle mümkün olacağı düşünülenler, Garplılaşarak modernleşme fikriyle uygulanmak istendiğinde, Garp ile Şark arasındaki ayrım bir tahakküme dönüşmektedir. Türkiye’de herhangi bir konuda evrensel addedilen değerlerle örtüşebilen yerel bir özelliğe rastlandığında, bu durumun Garplılaşmayla mümkün olduğu düşünülmektedir. Evrensel değerlerle örtüşmeyen özelliklere rastlandığında ise, boşluğun ötesindeki

Türkiye'nin onulmaz Şarklılığı belirginleştirilmektedir. Böylece Garplılaşmak için görünür bir hedef haline gelen Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde sıklıkla vurgulanan 'Garba ulaşma yolu'nda yürüyen ancak ona ulaşması için çaba harcaması gereken Türkiye'nin kendine has özellikleri, Şark ile Garp arasındaki boşluğu daha görünür kılmakta ve ayırımın sınırlarını daha derine indirmektedir.

Ayrıksılığını Garplı modeliyle kendi arasında sürengen bir kıyaslama sayesinde görebilen Türk toplumu, yerel, otantik ve egzotik olarak nitelendirilebilecek yönlerini görünür kılarak kendi Şarklılığını vurgularken, evrensel değerlerin olumsuzladığı Şarklı yönlerinin değiştirilmesi gerekliliğinden yola çıkarak Şarkiyatçı söylemin açığa çıkardığı şiddete mâruz kalmayı mâzur görmektedir. Garplılaşma yolunda bir zarûret haline gelen bu işlem, Garplı model ile Türk toplumu arasında sürekli bir kıyaslamaya vesile olmakta ve değişmesi gereken yönlerin belirginleşmesini sağlamaktadır. Böylece Garplılaşma fikrinin uygulanmasında kullanılan bu şiddet, Garp ve Şark ayırımını derinleştiren kıyaslamasını bilinçdışı bir düzeye taşıyarak, ilerlemenin, kalkınmanın, özgürleşmenin yada demokratikleşmenin önkoşulu haline gelmektedir.

Garplılaşma, Şarkiyatçı söylemin epistemolojik ve ontolojik ayırımını kabul etmekle söylemin sözcük ve imgelem dağarcığını kullanmaya da razı olmuş demektir. Kendi Şarklılığının ya da kendine göre Şarkta olanın her değerlendirilişinde Şarkiyatçı söylemin sözcük ve imge dağarcığından yararlanılmazsa Garplılaşmanın gereği yerine getirilememektedir. Böylece Şarklılığın giderilmesi için Şarkiyatçılıktan ödünç alınan kavramlarla kendini değerlendiren Türk toplumu, tipleştirilmiş Şarklı imgesini akılda tutarak, bu tipe benzeyen yönlerinin değişmesi için sürekli bir değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu

nedenle Garplılaşmak için yaptıklarını ve Garplılaştıramadığı yönlerini, Şarklılıktan kurtulmak için görünür kılan Türk toplumu, izlendiği ölçüde şiddete mâruz kalacağının bilinciyle, üzerindeki gözlerin varlığıyla yaşamayı bir modernleşme biçimi olarak algılamaktadır. Hattâ bu izlenirliğin bir alışkanlık haline gelmesi sonucu, izlenir ve bu şekilde her an ölçülebilir olmadan, geliştiğini ya da ilerlediğini anlayamadığından, kendisi kendini bir yabancı gibi izleyecek bilinci oluşturmuştur.

Bir zihniyet kategorisi haline gelen Garplılaşmanın gerektirdiği epistemolojik ve ontolojik şiddetin Şarkiyatçılıktan ödünç aldığı bir sözcük ve imgelem dağarcığını dayatarak, Garplılaşmayı en önemli hedefi haline getirmiş bir devletin Garbiyatçı retoriğine malzeme sağlayan ve her daim genişleyen bu dağarcığın Garplılaşmayı daha belirgin bir zihniyet kategorisi haline getirmesi için varlığı elzem görülen araç ise medyadır. Günümüzde Garplılığı Avrupa Birliği'ne üyelikle görünür kılan ve Avrupa Birliği tarafından Garp kurumsallığının şartları haline getirilmiş evrensel ölçütleri uygulamak için çabalayan Türk toplumu, Garplılaşması için atılan her adımı mediasından takip edebilmektedir. Bu medya organları içinde televizyon ise, Garplılaşmayla ilgili gelişmelerin sıklıkla tekrarlandığı haber bültenlerinde izleyicisine, her medya organı tarafından kullanılan bir sözcük dağarcığıyla seslenirken, görsel ve işitsel malzemeyi diğer medya organlarına nazaran daha zengin bir şekilde işleyebilmesinden dolayı, izleyicisinin imgelem dağarcığına yapacağı katkının fazlalığı açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. Televizyon kanallarında Avrupa Birliği'yle ilgili gelişmelerin izleyiciye aktarıldığı ana haber bültenlerinde, Garplılaşmanın gerektirdiği Şarkiyatçı söylemin izlerine sıklıkla rastlamak mümkündür.

II. ANA HABER BÜLTENLERİNDE ŞARKİYATÇILIK: BİR SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Bu kesimde 1 ilâ 5 Ekim tarihleri arasında beş ulusal televizyon kanalında yayınlanan ana haber bültenlerinde Şarkiyatçı söylemin analizi yer almaktadır. Ana haber bültenleri incelenirken medya söylemi çözümlemesi yapılmamıştır. Çünkü bu araştırmadaki amaç, televizyon kanallarının ana haber bültenlerindeki Şarkiyatçı söylemi açığa çıkarmaktır. Medya söyleminin çözümlenmesi bu amaca hizmet etmemektedir. Ancak ana haber bültenlerinde Şarkiyatçı söylem sadece söze dayalı bir söylem analiziyle incelenmemekte, görsel ve işitsel öğeler bu çalışma kapsamında ihtiva ettikleri önem gereğince ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Ana haber bültenlerinin çözümlemeye tâbi tutulduğu televizyon kanalları, bir ayırım gözetilmeden, gerekli görülen yerde ele alınmaktadır. Bunun nedeni televizyon kanallarının yayın politikalarının ve seslendikleri kesimlerin farklılığına rağmen her birinde benzer şekillerde Garbiyatçı retoriğin zorunlu kıldığı Şarkiyatçı söylemin izlerine rastlandığını göstermektir.

Ana haber bültenleri incelemeye tâbi tutulan televizyon kanallarından Doğuş Holding'in sahibi olduğu Türkiye'nin ilk haber kanalı NTV ve Ciner Medya Grubu'na ait olan ATV, liberal-milliyetçi bir çizgide yayın politikası izleyerek geniş bir izleyici kitlesine seslenmeyi amaçlayan televizyon kanallarıdır. Hükümete yakınlığıyla bilinen Kanal 7 televizyonu ise İslamcı-muhafazakâr bir çizgiyi benimsemiştir. Enver Ören'in sahibi olduğu İhlas Yayın Holding'e ait olan ve Ekim 2004'e Türkiye Gazete Radyo Televizyon medya grubunun uzantısı olarak yayın hayatına başlayan TGRT Haber kanalı ise milliyetçi-muhafazakâr bir kesime yönelik yayın yapan bir televizyon kanalıdır. Türkiye'de özel televizyon kanalları arasında

eski denilebilecek, Ocak 1993 gibi bir tarihte yayın hayatına başlayan Samanyolu televizyonu ise Fethullah Gülen cemaatine yakınlığıyla bilinen İslamcı kesime hitap eden bir televizyon kanalıdır.

Birbirlerinden farklı yayın politikalarına sahip bu televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde Şarkiyatçı söylem analiz edilmeye çalışılırken, Garplılaşma düşüncesi için bir zorunluluk olan Şarkiyatçılığın, Şark ile Garp arasında yaptığı ontolojik ve epistemolojik ayırım analizin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Bu nedenle kuramsal çerçevede büyük bir önem atfedilen bu ayırım, epistemolojik ve ontolojik ayırım olmak üzere iki başlık altında ayrı ayrı incelenmiştir. Bunun yanında Garplılaşmanın gereği olarak nitelendirebileceğimiz Şarkın karşısındaki bir konumdan Şarka bakmak da ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. Analizin ikinci kesiminde ise Şarkiyatçılığı bir tersine çevirme işlemine tâbi tutan milliyetçilik irdelenmeye çalışılmıştır.

Gerekliliği epistemolojik ayırımla kanıtlanabilen Garplılaşmanın, Türk toplumunun değişimi için Şark ile Garp arasındaki farklılıkları yok etmeye çabalaması ve Garptan ithal edilen ‘doğru’ yaşam bilgisini Şarklılığın giderilmesi için epistemolojik bir şiddetin temel malzemesi olarak kullanması, tamamıyla Şarkiyatçı söylemin ürettiği Şarklılık ve Garplılık tanımları etrafında kurulduğundan, ana haber bültenlerinde Şarkiyatçı söylemin ürettiği klişelerin nasıl kullanıldığı epistemolojik ayırım bölümünde incelenmektedir. Üyesi olduğu takdirde Garplılaşmanın nihayete ereceği düşünülen Avrupa Birliği’nin üyelik için zorunluluk haline getirdiği standartların Türkiye ile Avrupa arasında yapılan epistemolojik ayırma örnek teşkil etmesinden dolayı, bu ayırımın izleri Türkiye’nin Avrupa Birliği standartlarına ulaşmasına ilişkin haberlerde sürülmektedir.

Öte yandan Garplılaşabilmek için Şarkın karşısındaki konumdan Şarka bakmanın bir zorunluluk olarak telâkki edilmesi, ana haber bültenlerinde Garplı bakışının önemini açığa çıkarmayı gerektirmiştir. Garp ile Şark arasında bir kıyaslama yaparak, Şarkın bu kıyaslama sayesinde yapılan yergisi üzerinden değiştirilebileceği düşüncesiyle, hakim olanın gözünden Şarka bakılması ve bu durumun Garplılık için elzem bir tavır olarak görülmesi, analizin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Diğer yandan, Şarklının kendini bir Garplı gibi konumlandırarak kendine bakması kadar Garplının Türkiye’ye bakışı da Garplılığın değerlendirilmesi için önemli bir ölçüttür. Ancak yabancı bakışın önemi sadece Garpla sınırlı değildir. Şarkiyatçı söylemin ayırımında öteki olarak değerlendirilen Şarkın Türkiye’ye bakışı da Garplılaşmanın değerlendirilmesi açısından önemli bir göstergedir. Bu nedenle Garp ve Şark basınının Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği konusunda neler dediğinin ulusal kanallarda nasıl verildiği analizin bir parçası hâline gelmiştir.

Garplılaşmanın sağlanabilmesi için yapılması uygun görülen Şark-Garp ayırımı ve bu ayırmadan yola çıkılarak uygulanan epistemolojik şiddetin Şarkiyatçı söylemin ontolojik ayırımıyla desteklenmesi gerekmektedir. Epistemolojik farklılıkların sabitlenebilmesi ve Garplılaşmanın gerekliliğinin kanıtlanabilmesi için gerekli görülen ontolojik ayırım, Türkiye ile Avrupa arasındaki farklılıkların uzamsallaştırılmasıyla anlam kazanmaktadır. Şarkiyatçılığın ontolojik ayırımının analiz edildiği ‘Ontolojik Ayırımın Gerekliliği’ adlı başlık altında ana haber bültenlerinde Türkiye ile Avrupa arasında varsayılan boşluğun ve Avrupa Birliği’nin ulaşılmazlığının (ulaşılırmış gibi yapılmasının ama aynı anda ulaşılmaz olarak sabitlenmesinin) hangi metaforlar kullanılarak yaratıldığı çözümlenmektedir. Aynı

başlık altında Türkiye'nin zaman içinde geriye itilerek Şarklaştırılması da incelenmektedir.

Analizin ikinci kesiminde ise Şarkiyatçılığı tersine çevirerek farklı bir şekilde yeniden üretilmesine neden olan milliyetçiliğin ana haber bültenlerinde nasıl yer aldığına değinilmektedir.

Çözümlemenin kendi içinde yapılan bölümler, birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olduklarından, kesin bir ayrıma tâbi tutuldukları düşünülmemelidir. Örneğin Şarkiyatçı söylemin ürettiği klişelerin kullanımı, diğer bölümlerde de açık bir şekilde görülebilir. Bu nedenle bölümler arasındaki süreğen ilişkinin akılda tutulması, metnin okunmasında ve anlaşılmasında faydalı olacaktır.

A. ONTOLOJİK VE EPİSTEMOLOJİK AYRIM VE ŞİDDETİ

1. Epistemolojik Ayrım: Avrupa Birliği Standartları ve Şarkiyatçı

Klişelerin Kullanımı

Şarkiyatçı söylemin epistemolojik ayrımı, Şarklı toplumlar üzerinde modern yaşam bilgisinin Garpta olduğu savından hareketle, Garplılaşma isteğinin baskılamasıyla bir tahakküm kurmaktadır. Türkiye gibi Şarkta olduğu varsayılan ancak Garplılaşma isteğinin doruk noktada olduğu ülkelerde, epistemolojik ayrımın açığa çıkardığı şiddet, Garplılaşarak modernleşme düşüncesinin gerekliliği nedeniyle mâzur görülmektedir. Bu kabul, kendini Garp ile Şark arasındaki epistemolojik ayrımın açığa çıkardığı şiddete maruz bırakarak Garplılaşabileceği fikrinin doğmasına neden olmakta ve Şarkiyatçı söylemin Şarklılık üzerine ürettiği klişelerin Şarkta olduğu varsayılan bir ülke tarafından kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

Ana haber bültenlerinde 3 Ekim’le ilgili haberlerde Şarkiyatçı söylemin yarattığı epistemolojik ayrıma ve açığa çıkardığı şiddetin uygulamasına sıklıkla rastlanmaktadır. Söz konusu bültenlerde yayınlanan haberlerde, evrensel olanın modelleyicisi olarak nitelendirilen Avrupa Birliği’nin modern insanın yaşam bilgisine sahip olduğunun altı çizilerek ‘iyi’ ve ‘doğru’ olanı bünyesinde muhafaza ettiği belirtilmektedir. Türkiye’nin Şarklılığını gösterebilmek için, Avrupa’da görülen yaşam bilgisinden yoksun olunduğunun ifade edildiği haberlerde, Garp ile Şark arasında yaratılan epistemolojik ayrım belirginleştirilmektedir. Bu ayrım, Avrupa standartlarının Türkiye’de uygulanması halinde ‘iyi’ ve ‘doğru’ yaşam bilgisine sahip olunacağını dile getirilmesiyle pekiştirilmekte, böylece Avrupa Birliği’nin epistemolojik açıdan Türkiye üzerinde tahakküm kurması meşrulaştırılarak ‘bilgi’nin Garptan Şarka doğru aktarılmasının açığa çıkaracağı

şiddet mâzur gösterilmektedir.

Abdullah Gül'ün 4 Ekim sabahı Türk haberciler için Lüksemburg'da düzenlediği basın toplantısındaki konuşması, haber bültenlerinde Avrupa Birliği standartlarıyla ilgili haber yapılmasının önünü açmıştır. Gül'ün Kanal 7'de geniş bir bölümü yayınlanan konuşmasının bazı bölümleri diğer televizyon kanallarında da yayınlanmıştır:

“Bugünden itibaren Türkiye çok daha öngörülebilir bir ülke olmuştur. Bu çok önemlidir. Bir ülkenin geleceğinin öngörülebilir olması kadar önemli bir şey yoktur... Demokrasi açısından, refah açısından, istikrar açısından bu çok önemlidir. Dolayısıyla çıkarttığımız bütün kanunları, reformlara devam ederek pekiştireceğiz. Bu bir yerde durmayacaktır. Ama bu her şeyden önce kendi halkımız içindir... Refah, şüphesiz ki Avrupa Birliği'nin en çekici unsurudur. Bunu en kısa vadede, hemen görebilirsiniz de, göremeyebilirsiniz de. Ama orta ve uzun vadede Avrupa Birliği'nin refah getirdiğini anlamak için daha önceki Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelere bakmamız gerekir... Hayat standardımız düzene girecektir. Keşmekeşlik, herkesin kendi kafasına göre standart uygulaması, bunlar da sona erecektir. Burada belki zorlanacağız, açık söylüyorum. Çünkü bazı şeylere alışmak zor olur. Avrupa Birliği müktesebatını Türkiye'de uygulayacağız derken bunu yapacağız. Değerli arkadaşımın, Ali Bey'in bütün mücadelesi bu olacak. Sağlıkta, ulaşımda, aklınıza ne gelirse, halkın lehine olan standartlar Türkiye'ye gelecektir.” (Kanal 7, 4 Ekim)

Gül'ün bu sözlerinden hareketle ana haber bültenlerinde Türkiye'nin Garplılaşmak için uygulamaya koyacağı Avrupa standartlarına değinilmektedir:

“(Abdullah Gül) ... artık Türkiye'nin öngörülebilir bir ülke olduğunu, geleceğinin satın alındığını, bunun refah oranımızı, refah seviyemizi yükselteceğini söyledi. Ekonomide, özelleştirmede, yabancı sermaye artışında, bunun da istihdama nasıl yansıtacağı konusunda olumlu açıklamalar yaptı: ‘Hayat standardımız yükselecek’ dedi” (TGRT, 4 Ekim, Jülide Ateş)

“(Abdullah Gül) kısa vade değil ama, orta ve uzun vadede mutlaka Türkiye’nin ekonomik gelişmesine, refahına büyük katkıda bulunacağını söylemişti birliğe katılma sürecinin.” (ATV, 4 Ekim, Ali Kırca)

“Müzakerelerin kısa vadede günlük hayata yansması beklenmiyor. Ancak orta vadede Avrupa Birliği standartları sokaktaki vatandaşın her gününde etkisini hissettirmeye başlayacak.” (Samanyolu, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

Abdullah Gül’ün açıklamalarını takiben Avrupa Birliği standartlarıyla ilgili haberlerin en kapsamlıları NTV ve Kanal 7 televizyonları tarafından yapılmıştır. NTV ana haber bülteni sunucusu Avrupa Birliği standartlarıyla ilgili haberi şöyle sunmuştur:

“Sayın seyirciler, müzakere süreci ilerledikçe Türkiye, Birliğin günlük yaşamı yakından etkileyen standartlarıyla da tanışacak. Atıklardan gürültüye, ehliyet almaktan trafikteki dolmuşlara kadar yeni standartlarla tanışacağız.” (NTV, 5 Ekim, Spiker)

Bu sunumun ardından haber şu şekilde verilmiştir:

“3 Ekim’de Avrupa Birliği’yle tam üyelik müzakerelerinin başlaması, Türkiye’deki günlük yaşamı etkileyecek pek çok standardı da beraberinde getiriyor... Boş araziye yama şeklindeki çöp depolama kalkacak. Her ilde, tıbbi atık bertaraf tesisi kurulacak... Denizlerde kirletici nitelikte mallar taşıyan gemilere yasaklar getirilecek. Sadece eğlence mekânlarında değil, şehir içi inşaatlarda, işyerlerinde, trafikte gürültü ölçümleri yapılacak. Ev aletlerinin bile gürültü standartları denetlenecek... Tüm Avrupa Birliği ülkeleri 2011’de tamamen kurşunsuz, kükürtsüz ve dizel benzine geçiş yapacak. Taksi dolmuş gibi toplu taşıma araçları için standartlar belirlenecek. Bu araçlarda koltuk kılıflarından aynalara, kapılardan bagaja kadar standart malzemeler kullanılacak. Sürücü eğitimleri yeniden gözden geçirilecek ve ehliyet almak zorlaştırılacak.... Gıda ürünlerinin tamamı paketlenerek satılacak. İçinde kullanılan tüm madde ve malzemelerin listesi belirtilecek. Kentsel içme sularının kalitesi yükseltilecek. İşyerleri hamile kadınlarla, yeni doğan veya evlat edinilen

çocuğa bakmak için, çocuk sekiz yaşına gelinceye kadar her yıl üç ay ebeveyn izni verilecek.” (NTV, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

Kanal 7’deki kapsamlı haber ise şu şekildedir:

“Müzakerelerin başlamasıyla Türkiye’nin önü yeni bir hayatın kapısıyla aralanıyor. Başlayan yeni süreçte, insan hakları ve demokrasi başta olmak üzere, pek çok konuda atılması gereken pek çok adımlar var. AB, günlük hayata da sıkı kurallar ve düzenlemeler getiriyor. Örneğin, mutfağınızdaki cihazların gürültüsü denetlenecek, hattâ sebzelerin boyu bile Avrupa Birliği standartlarına uydurulacak. İşte hayatınıza girecek birkaç AB standardı.” (Kanal 7, 5 Ekim, Spiker)

Spikerin sunumunun ardından haber şu şekilde devam etmektedir:

“Türkiye, Avrupa Birliği’yle müzakere sürecinde yeni bir hayatla tanışacak. AB standartları Türk insanının yaşamına damgasını vuracak” (Kanal 7, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses) “Avrupa Birliği standartları sadece siyasi ve ekonomik alanda etkili olmayacak. Günlük hayata, yani sokağa da yansımaya sahip olacak.” (Kanal 7, 4 Ekim, Muhabir) “Denizleri kirletici nitelikte yük taşıyan gemilere yasaklar getirilecek. Yasak kapsamında atık sular da var.” (Kanal 7, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses) Boğaza akan bir derenin yanında duran muhabir: “Avrupa Birliği bu manzarayı kesinlikle görmek istemiyor. Atık sular, denizlere, göllere ve derelere hiçbir şekilde boşaltılamayacak.” (Kanal 7, 4 Ekim, Muhabir) “Taksi ve dolmuşlara da Avrupa Birliği ayarı yapılacak. Taksilerde güvenlik ve konfor yükseltilecek. Bugünkü pejmürde görüntüler ortadan kalkacak... AB standartlarında minibüslerin yeri yok. Yani zaman içinde kaldırılacak... Avrupa Birliği’nin en hassas olduğu konuların başında gıda geliyor. Açıkta hiçbir gıda maddesi satılamayacak. Gıda ambalajları ürün hakkında her türlü bilgiyi içerecek. Aksini yapmak mümkün olmayacak. Çünkü getirilecek ağır cezalar buna imkân vermeyecek... Sebzelerin büyüklüğüne bile AB karar verecek... Gürültüye karşı savaş açılacak. Sadece eğlence mekânları ve trafikte değil, evlerin içinde bile gürültü denetimi yapılacak. Ev aletlerine de gürültü sınırı getirilecek.” (Kanal 7, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

Kanal 7’nin haberinde Avrupa Birliği standartlarının zorunlu kılacağı

değişikliklerden etkileneceği düşünülen meslekleri yapanların görüşlerine de yer verilmektedir. Hareket eden aracının camından sarkan bir minibüs şoförü, “Avrupa Birliği’ni seviyorum arkadaş”, diyerek yoluna devam etmektedir. Bir taksi şoförü, “aslında önemsenmesi lazım; yani Avrupa Birliği için değil bunlar. Bunlar Türk toplumu için yapılması lazım gelen şeyler... Çok öncelerden...” diyerek Avrupa Birliği’yle gelecek olan ‘iyi’ düzenlemelerin aslında Garphlaşmak için değil de halkın yararı için çok daha önceleri uygulamaya konması gerektiğini belirtmek istemektedir. Bir minibüs şoförü, “Minibüsçülüğü nasıl kaldıracaklar. Bundan kaç bin kişi ekmek yiyor yani. Minibüsçülük kalkmaz” sözleriyle Avrupa Birliği standartlarının şehir içi taşımacılıkta yol açacağı değişiklikleri tepkiyle karşılamaktadır. Başka bir minibüs şoförü ise “18 kişilik olacak yani. Kalkmaz minibüsler” diyerek Avrupa Birliği standartlarının Türkiye’yle uyumlu hâle getirileceğini ifade etmektedir. Bir fırın çalışanı da “Öncelik temizlik ve hijyen yani. Bence daha iyi olur” diyerek Avrupa Birliği standartlarının getireceği hijyen koşullarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bu haberin ardından Kanal 7 televizyonunun ana haber bültenlerine yorumcu olarak katılan Fehmi Kuru, Avrupa Birliği standartları hakkında yorumlarda bulunmuştur:

“Biz bunu daha çok kokoreç ve işkembe üzerinden biliyoruz. Bazı yeme alışkanlıklarımızı olumsuz etkileyeceği gibi bir endişeye sahibiz. Aslında endişe etmeye hiç gerek yok. Çünkü Avrupa Birliği standartları sağlık ve hijyen alanında bir takım tedbirler alınmasını öngörüyor. Dolayısıyla diyelim kokoreçse derdimiz, kokoreci de hijyene uygun ve sağlığa zarar vermeyecek bir halde eğer pazarlayabilirsek, kokoreç yememize de bir engel gelmiyor. Ancak bu standartlardan korkmaya da hiç gerek yok. Bazen insanlarımız alermist yaklaşıyorlar ve bazı mesleklerin artık tarihe karışacağı gibi beklentiler içerisine giriyorlar. Bunlar olmayacak tabii.

Daha yumuşak geçişlerle yaşanacak bunlar. Diyelim minibüs olayı, minibüs niçin var? Toplu taşıma bir araç olarak var. O zaman içerisinde muhtemelen yerini başka şeylere bırakacak ve zaman içerisinde o minibüsleri olan şoförler de o başka şeyler ne olursa onun şoförü haline dönüşecekler. Dolayısıyla bu bakımdan bu geçişten rahatsızlık duymayı gerektiren bir durum yok.” (Kanal 7, 4 Ekim)

Bu haberlerde ve yorumlarda da görüldüğü üzere, Avrupa Birliği standartlarına ulaşılması için yapılacaklar, Türkiye’yi Garplılığa yaklaştıracak reformlar olarak sunulmaktadır. Aynı zamanda Avrupa Birliği tarafından uygulanması gerektiği belirtilenlerin uygulanıp uygulanmadığının denetleyiciliğinin yine Avrupa Birliği tarafından üstlenileceği belirtilmektedir. Türkiye’nin Garplılaşma yolunda atması gereken adımları nizama sokması için Avrupa Birliği’nin denetçiliği elzem görülmektedir. Böylece Türkiye’nin Avrupa Birliği’yle üyelik müzakerelerine başlayarak çarpık bir ilerleme anlayışından kurtulacağı, Avrupa Birliği uzmanlarının denetiminde Garba doğru emin adımlarla ilerleyeceği ve bu sayede toplumun huzura ve refaha kavuşturulacağı vurgulanmaktadır. Diğer yandan bu değişim sürecinde yaşanacak zorlukların doğal karşılanması gerektiği belirtilmekte, Avrupalı olabilmek için bazı fedakârlıkların yapılması gerektiğinin de altı çizilmektedir.

Said (2001: 35), teknolojinin hakim güç olduğu günümüz dünyasında, medyanın olanaklarının “Şark’a bakmanın aracı olarak klişelerin pekiştirilmesi” için kullanıldığını belirtmektedir. Bu görüşten yola çıkarak Türk televizyonlarında Şarklı klişelerinin kullanımına bakarak Şarkiyatçı söylemin etkinliğini açığa çıkarmak mümkündür.

Türkiye’nin müzakerelere başlayacağı 3 Ekim’e ilişkin haberlerde bu klişeleri kullananların başında Dışişleri Bakanı Abdullah Gül gelmektedir. Abdullah Gül’ün,

Türkiye’ye Avrupa Birliği standartlarının gelmesiyle, “keşmekeşliğin” ortadan kalkacağını, “herkesin kendi kafasına göre standart uygulaması(nın)” önüne geçileceğini vurgulaması, Türkiye’de modern yaşam bilgisinin uygulamaya konduğunda zorlanılacağını belirtmesiyle birleşerek Şarklılık klişelerinin ne kadar yaygın biçimde kullanıldığı konusunda önemli bir fikir vermektedir.

Öte yandan Avrupa Birliği standartlarıyla ilgili haberlerde, Şarkiyatçı söylemin sıklıkla tekrarladığı Şarklının kirliliğine, eğitilmemişliğine, anlayışsızlığına örnekler verilmiştir. Kirlilik vurgusu, Avrupa Birliği standartlarının uygulamaya konmasıyla boş araziye çöp depolamanın kalkacağı, tıbbi atık bertaraf tesisleri kurulacağı, denizlerde kirletici nitelikte mallar taşıyan gemilere yasaklar getirileceği, denizlere atık suların boşaltılmasının yasaklanacağı, kurşunsuz, kükürtsüz ve dizel benzine geçiş yapılacağı belirtilerek yapılmıştır. Avrupa Birliği standartlarının gelmesiyle bu Şarklı kirliliğinden kurtulunacağını belirtilmesinin yanı sıra Şarklılığın sağlıksızlığından kurtulmanın yolu yine Avrupa Birliği olarak işaretlenmiştir. Gıdaların paketlenerek satılacağı, sebzelerin boylarının ve kalitelerinin Avrupa Birliği standartlarına göre belirleneceği, içme sularının kaliteli hâle getirileceği, kokoreç gibi Türkiye’ye has yiyeceklerin Avrupa Birliği’nin gerekli gördüğü hijyen koşulları yerine getirildikten sonra tüketilebileceğine yapılan vurgu, Şarkın sağlıksız beslenmesinin altını çizmektedir. Anlayışsızlık vurgusu ise gürültü ölçümleri yapılacağıyla ve hamile kadınlarla, yeni doğan veya evlat edinilen çocuğa bakmak için annelere her yıl üç ay izin verileceğiyle yapılmaktadır. Sürücü eğitimlerinin yeniden gözden geçirilerek ehliyet almanın zorlaştırılacağını belirtmesi ise Şarklının eğitimsizliğine işaret etmektedir. Bunların yanında Kanal 7’de Türkiye’deki toplu taşımacılığın ve taksilerin Avrupa standartları geldikten

sonra “pejmürde”likten kurtulacağını ifade edilmesi, Şarklının Garp yanında bir ‘meczip’ gibi görülmesine açık bir örnektir. Ana haber bültenlerinde kullanılan tüm bu Şarklı klişelerinin temelinde ise Şarklının düzensizliği düşüncesi yatmaktadır.

NTV’nin Avrupa Birliği standartlarıyla ilgili haberinde de sokak röportajlarına da yer verilmekte ve Kanal 7 televizyonundakine benzer görüşlere yer verilmektedir. Bu röportajlar, Garplılaşmayı kendine şiar edinen bir ülkenin vatandaşları tarafından Şarkiyatçı söylemin ürettiği Şarklı klişelerinin kullanılmasına ve bu vesileyle ana haber bültenlerinde Şark-Garp ayrımının keskinleştirilmesine önemli bir örnek teşkil etmektedir.

NTV muhabirinin röportaj yaptığı bir erkek, Şarkiyatçı söylemde sıklıkla kullanılan bir klişe olan Şarklının durağanlığını Türk toplumunun yeni olana çabuk alışamaması yoluyla ifade etmektedir: “Umarım adapte oluruz. Türk halkı olarak yeniliklere çok fazla, hemen adapte olduğumuz söylenemez”. Bir kadın Türkiye’de karmaşanın hüküm sürdüğünü, bu karmaşanın ancak Avrupa Birliği standartlarının gelmesi sayesinde son bulacağını söylemektedir: “Avrupa Birliği’ne ihtiyacı var Türkiye’nin bence. Çünkü bu standartları getiriyorsa ihtiyacı var. Mesela kornadan geçilmiyor sokaklarda”. Şarkın düzensizliği, Gül’ün ifade ettiği biçimde söyleyecek olursak “keşmekeşliği”, bir taksi şoförü tarafından da dile getirilmektedir: “İstanbul’da bir kere trafik kendi kaderine bırakılmış ya.. Terkedilmiş yüzüstü... Adamlar yamuk yumuk arabayla geziyor, içi çamurlu. Soran yok, eden yok. Adam dolandırıyor, turist dolandırıyor, kalkmışlar böyle böyle olacak ya.” Bir başka taksi şoförü de Şarklının eğitimsizliğine değinmektedir: “Bizim burada bu uygulama yapılmaz. Neden diyeceksin. İlk başta şoför esnafını eğitmeleri lazım. Öyle bir insanlar var ki içimizde, artık ne ben söyleyeyim ne sen şey yap.” Bir lokanta sahibi,

Avrupa Birliği standartları sayesinde yiyeceklerin daha sağlıklı olacağını belirtmekte, böylece Şarklının sağlıksız beslendiğinin altını çizmektedir: “Yani hem halkımız için hem sağlık açısından da daha iyi. Şimdi burada ne kadar olsa tabii bizim her şeyimizi yapıyor tabii. Kapalı olduğu zaman yani, her şey daha düzenli olmuş olur.” Gıda sektöründe hizmet veren bir başka esnaf da lokanta sahibiyle aynı görüşleri paylaşmakta ve şunları söylemektedir: “Müşteriye karşı gayet güzel olur. Temiz olur hiç olmazsa gıda maddeleri” (NTV, 5 Ekim)

Öte yandan aynı kanalın Avrupa standartlarına ilişkin bir diğer haberinde Avrupa Birliği standartlarının gelmesiyle Emniyet Teşkilâtı’nda eskiden varolduğu belirtilen kabalığın ve izansızlığın bertaraf edileceği belirtilmektedir. Kaba, kavgacı, barbar Şarklı Garplılaşıarak ‘uygarlaşacak’, böylece Garplılaşımış toplumun kurumları da bireyleri gibi Garptaki örneklerine benzer hâle getirilerek ‘çağdaş’ bir yapıya kavuşturulacaklardır. Ana haber bülteni spikeri haberi şöyle sunmaktadır:

“Avrupa Birliği standartlarına yaklaşmak için atılacak adımların önemli bölümü Emniyet Teşkilatı’yla ilgili. Aydın Emniyet Müdürü Yılmaz Orhan’ın sözleri, Türkiye Avrupa Birliği’ne girerek ne kazanacak sorusuna yanıt niteliğinde.” (NTV, 5 Ekim, Spiker)

Habere bu girişin ardından Yılmaz Orhan’ın açıklamasına yer verilmektedir:

“Eskiden vur kır, döv söv, işi söylet. Artık yok böyle bir şey. Bitti. Yani bir polisin, şartlar ne olursa olsun, bir insanı şöyle bir iteklemesi bile söz konusu değil. Şöyle bir fiske vurması söz konusu değil. Niçin değil? İşkence maddesi; 3 yıldan 12 yıla kadar... Aşağılamak bile işkenceye giriyor. Biz elimizden gelen gayreti göstereceğiz... İnsanlara insan gibi davranacağız. Tabii bunu yaparken de elbette ki bazen de bunun şeyini de ödeyeceğiz yani, ceremesini de hep beraber, toplum olarak.” (NTV, 5 Ekim)

5 Ekim’de NTV’de Avrupa Birliği standartlarıyla ilgili haber sunulurken

konuyla ilgili bilgiler, 3 Ekim için hazırlanan grafik bir ekranda, bahsi geçen konuyu özetleyen bir cümleyle ve konuyu imleyen sabit bir görüntünün bu yazının yanına yerleştirilmesiyle verilmiştir. Avrupa Birliği bayrağının rengi olan lacivert üzerine sarı yıldızlarla hareketlendirilmiş grafik tasarım ekranda, özet cümlelerin hemen yanında yer alan konuyla ilgili görüntüler, mavi bir filtrenin ardına konularak gösterilmiştir. Mavi filtre, konuyla ilgili görüntüleri bir fon haline dönüştürse de örneğin çöp dökmenin yasaklanacağından bahsedilirken, “boş araziye çöp dökme kalkacak” cümlesi bir özet yazı olarak ekrana getirilmektedir. Bu yazının hemen yanında bir çöp dağının gösterilmesi, Şarklılığın tanımlanmasında kullanılan genellemelerden biri olan Şarkın kirliliğine gönderme yapmaktadır. Örneğin aynı grafik ekranda, yine mavi filtreyle fon haline getirilen bir taksi görüntüsü, trafikteki düzensizliğin bir sembolü olarak ekrana taşınmıştır.

Öte yandan Kanal 7’de Avrupa Standartlarıyla ilgili haberde de Şarklılık klişeleri görüntülerle pekiştirilmektedir. Avrupa standartlarıyla ilgili haberde, Türkiye’de Avrupa Birliği standartlarının gelmesiyle birlikte yapılacak değişikliklerden bahseden muhabir, bir yandan güzel bir manzara olarak değerlendirdiği İstanbul silüetini kendine fon olarak kullanmakta, diğer yandan İstanbul’u Şarklılığın bir simgesi olarak göstermektedir. NTV’de trafikteki düzensizliğin simgesi olarak nitelendirilen taksi örneğinde olduğu gibi, Kanal 7’de Avrupa standartlarının Türkiye’ye gelmesiyle birlikte değişecek olanlara değinilirken Şarklılığın düzensizliğine delil olarak İstanbul trafiğinden görüntüler ekrana gelmektedir. Kanal 7’deki haberde trafikteki düzensizliğe ek olarak, bir manavın, bir ekmek fırının, bir kokoreççinin ve bir eğlence mekânının görüntülerine de yer verilmektedir. Bu gösterilenlerin değişeceğinin daha net vurgulanması içinse, ekrana

uyarıcı bir ses efektiyle birlikte yazı bindirilmektedir. Örneğin, yine İstanbul boğaz köprüsünü arkasına fon olarak alan muhabirin denize akan pis bir dereyi göstermesinin ardından “denizlere atık yok!” yazısı ekranda belirmektedir. Veyahut tezgâhında et kıyan bir kokoreççinin ritmiyle “Vur vur inlesin, Avrupa dinlesin” tezahüratını yapan bir grubun görüntülerinin üzerine “açık gıda satılmayacak!” yazısı bindirilmektedir.

Bu Şarklılık klişeler görüntü ses ve yazıyla defaatle pekiştirilmektedir. Ancak bu haberlerde kullanılan görüntüler yadsınamayacak kadar etkilidir. Türk toplumunun günlük yaşamında sürekli karşılaştığı görüntüler, Garplılaşma yolunda değiştirilmesi gerekenler olarak nitelendirilmekte ve Türkiye’nin bir Şark ülkesi olduğunun vurgulanmasında bir ayraç olarak kullanılmaktadır. Şarklılıktan kurtulması için pek çok özelliğinin değişmesi gerektiği bir şehir olarak nitelendirilen İstanbul, kameramanın ya da muhabirin, Şarklılığın pitoresk manzaralarını araştıran bir Şarkiyatçının gözüyle şehre bakmalarından dolayı, Garp ile Şark’ın ayrıştığı yer olarak gösterilmektedir.

Kanal 7 muhabirinde ya da kameramanında örneklendiği gibi, Avrupa Birliği standartlarının gelmesiyle birlikte yapılacak değişikliklerin işaretlenmesi için Garbın konumdan Şarka bakmak bir zorunluluk haline gelmektedir. Habercinin kendini bir Şark şehri olan İstanbul’un değişmesi gereken yönlerini görmesi gereken bir konuma yerleştirmesi, hem kıyaslama sayesinde Garp ile Şark arasındaki farklılıkları ortaya çıkarılabileceği bir bakış açısına kavuşmasını sağlamakta, hem de Garplılaşmanın gerektirdiği değişime tâbi tutulan ülkenin iç denetim mekanizması hâline gelerek Şarklılığın işaretleyicisi olma özelliğini kazandırmaktadır. Böylece Garplının izleyip denetleyerek ‘düzilmesi’ için müdahale ettiği Şarklı Türkiye, bir zorunluluk olarak

hissettiği denetleyici dış bakışın tertibe sokan tedirginliğini kendi kendine yaratmakta ve uygulamaktadır.

2. Şarkın Karşısındaki Konumdan Kendine Bakmak

Bir ülkede çeşitli alanlarda eksikliklerin olduğu ve bu konularda bir düzenlemeye gidilmesi gerektiğinin kabulü, Şarklılığın benimsendiği anlamına gelmemektedir. Şarklılığın kabulü, Garplı model örnek alınarak bir düzene girmesi gerekenler işaretlenirken, Şarkiyatçı söylemin klişelerinin kullanılması sonucu kendinin Garptan geride olduğunun kanıksanmasıyla mümkün olur. Böylece Garplılaşmak için değişimin gerekliliği savunusu, kaçınılmaz olarak Garbın konumundan kendi Şarklılığına bakma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Hem Garp-Şark sınırını belirginleştirerek Şarklılıktan kurtulduğunu o sınıra olan uzaklığına göre hesaplamaya çalışan hem de Garplılığın mümkün olabilmesi için hiçbir zaman aşamayacağı ve yok edemeyeceği sınırı bulanıklaştırmaya çabalayan Türk toplumu, bu sınırı sadece Garplılaşabilmek için değişmesi gereken Şarklı yönlerini görmeyi amaçlayarak geçmektedir.

ATV'nin 4 Ekim'deki ana haber bülteninde Ramazan ayının başlaması nedeniyle Eyüp Sultan Camii hakkında yapılan haber, caminin bir Garplının bakış açısıyla ve Şarkiyatçı söylemden ödünç alınan kavramlarla değerlendirilmesine güzel bir örnektir.

4 Ekim günü Ramazan ayının ilk günüdür. 3 Ekim'de Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlayan Türkiye, 4 Ekim'de Avrupa ülkelerinden kendini kesin bir şekilde ayıran dininin en önemli ibadet tarzlarından birinin başlangıcındadır. Bu nedenle ana haber bültenlerinde Ramazan ayının başlangıcı ile ilgili geniş kapsamlı

haberler yapılmaktadır. Bu haberlerde, Ramazan sofrasında yer alması makbûl görülen yiyeceklerin pahalılığı, İstanbul'un çeşitli meydanlarına belediyeler tarafından konuşlandırılan iftar çadırları, iftarın ardından kılınan teravîh namazı gibi çeşitli konular ele alınmaktadır. ATV'den bir muhabir, iftar sonrasında kılınan teravîh namazıyla ilgili haberinde Eyüp Sultan Camii'ni gezerek izleyiciye tanıtmaktadır:

“... oldukça mistik bir mekân. Dediğim gibi İstanbul'da Müslüman aleminin en kutsal mekânlarından bir tanesi. Eyüp El-Ensari Hazretlerinin türbesinin bulunduğu, Eyüp Sultan'ın türbesinin hemen üzerine yapılmış. Fatih Sultan Mehmet zamanından bu yana da ibadete açık.” (ATV, 4 Ekim, Muhabir)

Şarkta yer aldığı varsayılan Müslüman bir ülkeye Garbın bakışı sadece modernite projesinin uygulanması vesilesiyle odaklanmamıştır. Şark, özellikle romantik Şarkiyatçılar tarafından mistik, egzotik ve otantik bir mekân olarak nitelendirilmiş, böylece her Garplıda gidip görülecek Garp'tan farklı bir mekân izlenimini doğurmuştur. Garplının Şark olarak nitelendirdiği bölgenin farklılıklarına duyduğu ilginin bilincinde olan ve farklılıklarının altını çizerek kendini daha da izlenilir kılmayı amaçlayan Şarklı, Garplılaşıma düşüncesiyle hareket etse dahi, Şarklılığının mistik, egzotik ya da otantik taraflarını gözler önüne sermekten mutlu olmaktadır. Çünkü iyi yaşam bilgisine sahip olan Garplı tarafından övülmediğinde Garplılaştığının farkına varamayan Şarklı, kendine has yaşam biçimiyle Garplıyı şaşırtmaya ve ilgisini kazanmaya ihtiyaç duymaktadır.

Garplının beğenisini kazanıp kazanamadığı tereddüdünü süregelen bir endişeye çeviren Şarklı, bu sıkıntısını bertaraf etmek için egzotikliğini ya da otantikliğini

Garplının bakış açısına göre konumlandırma ihtiyacını hissetmektedir. İzlendikçe değer kazandığını düşünen, varlığını Garplı bakışın tahakkümü altına aldıkça anlamlı kıldığına inanan bir toplum, daimi bir endişenin kalıcılığı neticesinde Garplı bakışı içselleştirmiştir. Garplı bakış açısını içselleştiren, büyük çoğunluğu Müslüman olan ve İslâm kültürüne ait yüzlerce yapının bulunduğu bir coğrafyaya sahip Türk toplumu, Garplının dikkatini çekecek şekilde konumlandığı Şarklılığını Şarkiyatçı retorikten edindiği kavramlarla tanımlamaktadır. Böylece kendi kültürüne ait bir yapıyı dahi Garplı bir turistin bakışına indirgeyerek anlamlı hâle getirilmektedir.

a) Kıyaslama Üzerinden Yergi

Şarkın karşısındaki konumdan kendine bakarken, değişmesi gerekenlerin yerilmesi için Şarkiyatçı söylemin ürettiği klişeler gerekli görülmektedir. Bu yerginin mümkün olabilmesi için Şark ile Garp arasında bir kıyaslama yapılması zorunludur. Böylece hem Garplılığın ne kadar uzakta olduğu işaretlenebilmekte hem de Garplılaşma yolunda atılmış adımlar görünür kılınabilmektedir. Yani bu yergi sayesinde hem Şarkın her zaman geride olduğunun altı çizilebilmekte hem de değişim geçirmesi gerektiğine inanılan Şarklı toplumun özeleştirisinin yapılabildiğine inanılmaktadır.

Ana haber bültenlerinde Şarklılığın ön plâna çıkarılması ve merkeze aldığı Garpla arasında yapılan kıyaslama, Avrupa Birliği'yle ilgili olmayan haberlerde de görülmektedir. Örneğin 2 Ekim'de yapılan Avrasya Maratonu'yla ilgili haberde Şark, Garp ile kıyaslanarak yerilmektedir. Ancak bu haberde kıyaslama üzerinden yapılan yergi, Garplı modele örtük bir göndermeyle yapılmıştır.

Maraton için Boğaz Köprüsü trafiğe kapatılmış ve bu durum tadilat yapılan yollarda trafik sıkışıklığına neden olmuştur. Haberde trafik sıkışıklığı, Türkiye’de yapılan Avrasya Maratonu gibi güzel bir olay için mutlaka bir bedel ödenmesi gerektiği şeklinde verilmektedir:

“Türkiye’de her güzel şeyin bir bedeli vardı...” (ATV, 3 Ekim, Görüntü üzeri ses)

Avrupa Birliği’ne üyelikle ilişkili olmayan bu haberde Garplılaşmanın gerçekleşemediği ya da Şarklılığın bir türlü giderilemediği, Garplı model açık bir şekilde gösterilmeden yapılan bir kıyaslamayla gösterilmeye çalışılmıştır.

1 Ekim’de ATV’nin ana haber bülteninde İstanbul’da bir çevre yolunun inşaatıyla ilgili haberde ise kıyaslama üzerinden yapılan yergide Garplı model açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Çevre yolu inşaatı nedeniyle bir apartmanın temeline zarar verilmiş ve bu nedenle binada çökme tehlikesi meydana gelmiştir. Bu durumu haber yapan televizyoncular, apartmanda yaşayanlarla ve apartmanın yer aldığı mahallenin sakinleriyle röportaj yapmışlardır. Mahalleden bir kadın Garbın bir başka önemli temsilcisi Amerika’nın yollarıyla Türkiye’ninkiler arasında kıyaslama yapmaktadır:

“Benim bir arkadaşım Amerika’ya gitti. En çok dikkatini ne çekti dedim. Kaliforniya’nın bir ucundan bir ucuna dümdüz dedi...” (ATV, 1 Ekim)

3 Ekim’le ilgili haberlerde de kıyaslama üzerinden yapılan yergilerle karşılaşılmaktadır. 4 Ekim’de Kanal 7’nin ana haber bülteninde stüdyo konğu olarak yayına katılan Cengiz Aktar ile Kanal 7’nin ana haber bültenlerinde yorumcu olarak bulunan Fehmi Kuru arasında geçen sohbet, kıyaslama üzerinden yapılan yergiye önemli bir örnek teşkil etmektedir. 3 Ekim gecesi Türkiye ile Avrupa

Birliği'nin üyelik müzakerelerine başlama kararının alınmasının ardından 4 Ekim'de gerçekleştirilen yayında Fehmi Kuru, Dışışleri Bakanı Abdullah Gül'ün sabah düzenlediği basın toplantısında, "bütün bakanların birinci işinin, bu süreç içerisinde üzerlerine düşen görevi yerine getirmek olduğu" açıklamasından yola çıkarak Cengiz Aktar'a için bunun doğru bir yöntem olup olmadığını sormuştur. Bunun üzerine Aktar, Türkiye'nin her zaman geride olduğunu ve geç kaldığını belirterek yanıt vermiştir:

"Ne âlâ, ne âlâ... Tabii yani bunun daha önceden yapılması gerekirdi. Yani biz her işi biraz son dakikada, yumurta kapıya dayanınca yapıyoruz. Ama eminim ki altından kalkacağızdır..."

Daha sonra devreye spiker girerek Cengiz Aktar'a müzakerelere başlamadan önce Avrupa Birliği'nden ve Türkiye'den bazı yetkililerinin yürütecekleri tarama sürecinde Türkiye'nin dikkat etmesi gereken ve en zayıf noktası olarak nitelendirilebilecek konuların neler olduğunu sormuştur. Bu sefer Aktar, Türkiye'nin kronik bir düzensizliği ve geriliği olduğunun altını çizerek Avrupa Birliği'yle bu durumun aşılabileceğini ifade etmektedir:

"Valla, tarım ve bölgesel politikalar herhalde Türkiye'yi çok zorlayacak. Türkiye âdemi merkeziyetçi bir ülke değil. Türkiye'nin bölgesel politikadan ne anladığı belli değil. Tarım desek, tarımımızın ne halde olduğ u ortada. Ama bunu bir avantaj haline de çevirebiliriz... Türkiye'nin burada zayıflık gibi görünen, zaaf gibi görünen hallerini müspet avantajlara çevirebiliriz." (Kanal 7, 4 Ekim)

TGRT Haber ekibinden ana haber bülteni spikeri olarak lanse edilen Jülide Ateş, TGRT Haber genel yayın yönetmeni Mehmet Soysal ve muhabir Erkan Akkuş, 2 Ekim'de Lüksemburg'dan yaptıkları bir canlı yayında, kıyaslama üzerinden yapılan yergiye örnek teşkil edecek bir sohbet gerçekleştirmişlerdir. Avrupa Birliği

üyeleri ülkelerin Dışışleri Bakanlarının yaptıkları toplantıdan ve Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlaması ya da başlamaması halinde olacıklardan bahseden üçlü, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik için yapması gereken daha çok fazla şey olduğundan konuşurlarken Jülide Ateş, Erkan Akkuş'un bir gözlemine 'atıfta' bulunmak istediğini belirterek, Erkan Akkuş'un tespitini aktarması için kendisine söz verir. Akkuş, "gurbetçi" olarak nitelediği, çoğunluğu Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarına çok iş düştüğünü söylemektedir. Akkuş'a göre, Türklerin fazla olduğu Avrupa ülkelerindeki halk oylamalarında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılması konusunda %80'e varan hayır oyları çıkmaktadır. Türkiye'nin müzakerelere başlaması durumunda dahi Avrupa'ya doğru "çok uzun bir yolu" olduğunu belirten Akkuş, gurbetçilerin 'Garplı Türk' imajını zedeleyecek davranışlardan kaçınmaları gerektiğini imâ etmektedir. Akkuş'un konuşmasının ardından söz alan Jülide Ateş, gurbetçileri Türkiye'nin Avrupa'daki temsilcileri olarak nitelendirmektedir: "Gurbetçilere çok iş düşüyor. Çünkü gurbetçilerimiz, oradaki temsilcilerimiz..."

Aynı sohbetle, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında tartışmalara neden olacağı, yayının yapıldığı 2 Ekim'de de öngörülebiilen ve üzerinde uzlaşma sağlanması için çok çabanın sarf edileceği belirtilen "hazmetme kapasitesi" kavramı, Jülide Ateş tarafından tersine çevrilerek Türkiye'nin Avrupa Birliği standartlarını hazmedip hazmedemeyeceği şeklinde kullanılmıştır:

"...Hazmetme konusu çok, özellikle Avusturya tarafından masaya yatırılmıştı. Kopenhag kriterleri uygulandı ama Türkiye bunu ne derece hazmetti diye. Bir emniyet kemerine bile değinmek istiyorum. Emniyet kemeri kuralı getiriliyor ama servislerimizde hemen iğreti emniyet kemerleri takılıyor. Hiçbiri fonksiyonel değil. Bu ve bir çok şey galiba biraz da burada hem kriterleri uygulayıp hem hakikaten bu Avrupalılaşmayı yüreğimizde hissetmemiz ve kendimiz için bu kriterleri uygulamamız gerekiyor değil mi?"

Jülide Ateş'in bu sorusuna Mehmet Soysal şu şekilde yanıt vermiştir:

“Tabii, yani onu biz bugün de yine TGRT seyircileriyle de paylaşalım. Avrupa Birliği'nin yaklaşık 25 ülkesini gezdiğiniz zaman, uluslararası birçok alanda standartları belirlemişler. Bizim o standartları yakalayabilmemiz için önce ülke olarak, millet olarak kendimizi o standartlara, o seviyeye çıkartmamız gerekiyor. Sonuçta on yıllık bir serüven içerisinde bütün o standartları yakaladığımız zaman, 2015 yılında, 2014 yılında, belki biz çok güçlü bir ülke olarak çıkacağız, belki bu standartları yakaladığımız için, belki Avrupa Birliği'nin içerisindeki birçok ülkeyle yarışacağız. Belki o zaman, biz belki girmek istemeyeceğiz.”

Soysal'ın ardından Jülide Ateş, Türk halkının Avrupa Birliği standartlarına layık olduğu için Türkiye'nin Birliğe katılması gerektiğini dile getirmiştir:

“Biz buna layık olduğumuz için yapalım değil mi, halkımız bu standartlara layık olduğu için yapalım...”

Soysal, Ateş'i destekleyerek Avrupa'da insanların ne kadar değerli olduğundan bahsetmektedir:

“İşte gördük, Avrupa'nın pek çok ülkesinde insan çok değerli. Şehirlerdeki yapılaşmadan tutun, her şeyine kadar...”

Ateş de Soysal'ın bu görüşünü destekleyecek şekilde Lüksemburg'daki gözlemlerini aktarmaya çabalamıştır:

“Bugün bile ben, atıfta bulunmak istiyorum Sayın Soysal, bugün birlikte arkadaşlarımızla, ekiple birlikte dolaşırken hiçbir işportacının olmaması, hiçbir dilencinin olmaması sokakta, sokakların tertemiz olması, hiçbir kötü görüntünün kirliliğin olmaması...”

Jülide Ateş'in konuşmasını bölen Erkan Akkuş Türkiye ile Lüksemburg'u kıyaslayarak bir özeleştiri yaptığını söylemiş ve düşüncelerini aktarmıştır:

“Jülide, hemen girmek istiyorum. Böyle bir zirve Türkiye’de olsaydı, özeleştiriyi bugün Sayın Soysal’la konuştuk; özeleştiriyi yapalım, böyle bir zirve Türkiye’de olsaydı şurada seyyar köfteciler illâki olurdu yani; mısır satanlar, hıyar doğrayanlar çok affedersiniz. Yani bizi niye istemiyorlar sorusunun cevabını önce içimizde aramalıyız. Bizim Avrupa’daki gözlemlerimiz de bunu gösteriyor ki, biz öncelikle Kıbrıs meselesi, Ermeni meselesi gibi politik problemlerden önce Avrupa’yı biz hak ediyor muyuz ya da önümüzdeki süreç bizi Avrupa Birliği’ne girecek bir noktaya getirebilecek mi, biz toplum olarak, yapı olarak buna hazır mıyız... Aslında bu soruların cevabını buraya geldiğimizde çok daha iyi anlıyoruz.” (TGRT, 2 Ekim)

Bu sohbet Garplılaşma yolunda ilerlemeye çabalayan Şarklı bir toplumun Avrupa’daki modelini karşısına alarak kendinde gördüklerini yermesine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Gurbetçi olarak adlandırılan, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye’nin vitrini muamelesi görmesi ve “Garplılaşmış Türk” imajını korumaları gerektiği şeklindeki görüşler, Garplı gözlemcinin Türkiye ve Türklük hakkındaki yorumunun ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Öte yandan Lüksemburg ve Türkiye arasında yapılan kıyaslamalardaki yergi, Garp-Şark ayrımının belirginleştirilmesine tipik bir örnektir.

b) Garplının Bakışının Önemi

Garplılaşan ve bu nedenle Avrupa Birliği’ne üye olma olasılığının yüksek olduğu düşünülen Türkiye’nin, bir çok açıdan Birliğe girmeye hazır olup olmadığını denetleyecek Avrupa Birliği uzmanlarının ve Avrupa medyasının Türkiye’nin üyeliği hakkındaki düşüncelerine ana haber bültenlerinde sıklıkla yer verilmektedir. Doğruluğu koşulsuz olarak kabul edilmiş Garplı uzmanın yorumlarıyla görünür kılınacak Garplı bakışı, kıyaslama üzerinden yapılan yerginin kaynağını

oluşturmaktadır. Bu bakış, Garplılaşıma isteğiyle tersine çevrilerek toplumun değişimi için gösterdiği çabada içeriden bir baskıyı mümkün kılmaktadır. 4 Ekim’de Kanal 7’de yayınlanan bir haber, Avrupalı uzmanın görüşlerine verilen öneme iyi bir örnektir.

Türkiye’de sokak çocuklarıyla ilgili araştırmalar yapan uzmanların görüşlerine değinilen haberi spiker şu şekilde sunmaktadır:

“Gündemin Avrupa Birliği olduğu bugünde, sokak çocukları dosyasında, yabancıların Türkiye’deki sokak çocuklarına bakışını irdeliyoruz. Hemen söyleyelim, Türkiye’de sorun net bir şekilde ortaya konamazken, Avrupalıların Türkiye’deki sokak çocukları sorunuyla ilgili tespitleri çok konuşulacak.”

Spikerin bu girişinin ardından bir süre sokakta yaşamış ancak daha sonra koruma altına alınmış çocuklarla yapılan röportajlara yer verilmektedir. Bu röportajların ardından haber, Türkler hakkında Türklerden daha fazla şey bildiği vurgulanan Avrupalı uzmanların yaptıkları araştırmaların, kendinden habersiz Şarklılarda nasıl bir hayret uyandırdığından bahsedilmektedir:

“... Türkiye Sokak çocukları konusunda bir çok gerçeğe, Kanal 7’de yayınlanan sokak çocukları dosyasında tanık oldu. Oysa Türkiye’de sokak çocuklarıyla ilgili araştırmalar yapan uzmanlar, Türk insanını hayretler içinde bırakan gerçekleri çok önceden biliyordu.”

Türkiye’deki sokak çocukları hakkında araştırmalar yapan Anders Lonngvist tanıtılırken, Avrupalı uzmanın Türkiye hakkında kapsamlı bilgilere sahip olduğu belirtilmektedir:

“Anders Lonngvist, Avrupa Birliği Eş Direktörü. Türkiye’de aileler tarafından organize suç örgütlerine satılan çocuklar konusunda kapsamlı bilgilere sahip.”

Habere, Türkiye’de sosyal hizmetlerin vahameti konusunda Lonngvist’in yaptığı araştırmadan veriler aktarılarak son verilmektedir..

Garp ile Şark arasında yapılan kıyaslamalarda Garplılaştırmanın zorunlu kıldığı Şarklılık yergisi, haber bültenlerinde bir konumlanma sorunu olduğunu açıkça göstermektedir. Ana haber bültenlerinde, Garplılaştırmak için bir zorunluluk olarak algılanan Şarkın Garpla kıyaslanması üzerinden yapılan yergide, Şarkın karşısındaki konumdan kendine bakmak ne kadar önemliyse Garplının Türkiye’ye bakışı da o denli önemlidir.

c) Garp Basını

Ana haber bültenlerinde Garplının Türkiye’ye bakışının somut olarak izleyicinin önüne konulabilmesi için Avrupa basınına sıklıkla yer verilmektedir. Özellikle 3 Ekim gibi önemli tarihlerin gündemde olduğu zamanlarda Garp basınının Türkiye’yle ilgili görüşleri bir kat daha önemli kazanmaktadır.

1 Ekim günü, Müzakere Çerçeve Belgesi’nin onaylanıp onaylanmaması konusunda yaşanacak tartışmalar öngörülebilmektedir. Bu nedenle Türkiye’deki televizyon habercileri, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik müzakerelerine başlamaması halinde ortaya çıkacak durumun Avrupalılar için de kaygı verici olduğunu Avrupa basınından örnekler göstererek kanıtlamaya çabalamaktadırlar:

“Başta İngiliz gazeteleri olmak üzere, önde gelen bir çok yayın kuruluşu, Türkiye’ye destek haberlerine yer verdi. The Independent gazetesi, Türkiye Avrupa Birliği için köprü olur, reddedilirse köprü yıkılır ifadesini kullandı. Daily Telegraph gazetesi ise, Türkiye engellenmeyi hak etmiyor yorumunu yaptı.” (Kanal 7, 1 Ekim, Görüntü üzeri ses)

1 Ekim’de Kanal 7 televizyonundakine benzer bir habere Samanyolu

televizyonunun ana haber bülteninde de yer almıştır:

“Özellikle Avrupa basını liderlere Türkiye’yi reddederlerse tarihi hata yapacakları uyarısında bulunuyor... Avrupa basını kendi yöneticilerini suçluyor ve önemli uyarılarda bulunuyor. Fransa’nın saygın gazetelerinden Le Figaro, son durumu, Türkiye, Londra ve Viyana arasında sinir savaşı başlığıyla özetliyor. İngiliz The Independent gazetesi, bugün ilk sayfasını tümüyle Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği konusuna ayırdı. Avrupa’nın büyük Müslüman komşusunu neden kucaklaması gerektiğine öncelikle Türkiye’nin tarihten gelen çok kültürlü toplum yapısına işaret ederek devam ediyor. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliğine en çok direnen Avusturya’da yayımlanan Die Presse gazetesi de hükümetin Türkiye’yle ilgili politikasını eleştiriyor. Avrupa Birliği dış politika ve güvenlik yüksek temsilcisi Javier Solana da Türkiye’nin üyeliğini savunanlardan. Solana Belçika’nın Le Soir gazetesine verdiği demeçte, Türkiye’nin stratejik önemine de dikkat çekiyor.” (Samanyolu, 1 Ekim, Spiker)

3 Ekim’e gelindiğinde, ana haber bültenlerinin yayın saatinde taraflar arasında Müzakere Çerçeve Belgesi’nin maddeleri üzerinde bir anlaşmaya varılmamış olması belirsizliği had safhaya çıkarmıştır. Bunun üzerine Garplıların Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği konusunda ne düşündükleri ve üyelik müzakerelerinin başlayacağı gün olarak belirtilen 3 Ekim’de yaşananlar hakkındaki görüşleri, Avrupa basınında yer alan haberlere bakılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Altan Öymen Avrupa basınına takip eden bir gazeteci olarak gözlemlerini aktarmaktadır:

“Bugüne kadar olup bitenler aslında, Türkiye lehinde yapılan yayınları, basında yapılan yayınları ve politikacılar tarafından yapılan açıklamaları daha da artırdı. Yani Türkiye’nin bu konuda haklı olduğu daha fazla anlaşılır oldu. Çünkü, artık bu kadarı da fazla lafını biz İngiliz gazetelerinden de okuduk, Fransız gazetelerinden de, Alman gazetelerinden de, bunun üzerine yazarlar yazdılar. Avrupa

Parlamentosu'nda bunu açık açık söyleyenler oldu, siz din ayrımı yapıyorsunuz diyenler falan oldu. İlk defa bu kadar yoğun bir şekilde, Türkiye'nin haklılığına yönelik bir kamuoyu hareketi gelişti." Öymen'le röportaj yapan muhabir bu sözlerin üzerine fikrini beyan etmiştir: "Bir de güzel bir reklâm oldu herhalde, 500 gazeteci, televizyonlar, gazeteler... Herhalde güzel bir reklâm oldu." Öymen, muhabirin bu sözlerinin ardından, Avrupa basınının Türkiye'ye ilgisine değinmektedir: "Mesela işte magazin şeylerinde, Fransa'da yayınlanan bir derginin son sayısında bir şey var. Türkiye'nin güzel taraflarını falan gösteriyor, işte makaleler falan var. Objektif de aslında. Başında diyor ki: Bu muhteşem güzelliklersiz, bunlar olmadan iyi bir gelecek olabilir mi anlamında bir ifade kullanılıyor. Avrupa Birliği içinde bunları katmazsanız, çıkan anlam, çok büyük bir şeyi kaçırmış olursunuz, falan gibi. Şimdi bu iyi bir şey. Bu, diyelim, terazinin dolu tarafı..." (Kanal 7, 3 Ekim, Atan Öymen)

Toplantılar sırasında Avrupa Birliği yetkililerinden haber alamayan gazeteciler birbirlerinden haber almaya çalışmışlardır. Samanyolu muhabiri de aynı yolu izleyerek Avrupa basınıni izlediğini belirtmektedir:

"Ajanslar ve basın mensupları artık haber alamayınca birbirlerini yakalayıp, örneğin Türkler İngiltere'yi, İngiliz basın mensupları ise Türk arkadaşlarını yakalayıp onların ağzından bir şeyler almaya çalıştılar. Öğle saatlerine kadar Avrupa basınıni takip ettik, yazılı ve görsel basınıni öğle saatlerine kadar Türkiye için bu işin olmayacağını, Türkiye için kapıların kapanabileceğini ve Viyana'nın sonuna kadar direneceği ifadelerini kullandılar." (Samanyolu, 3 Ekim, Muhabir)

3 Ekim gecesi taraflar arasında anlaşmanın sağlanması, 4 Ekim'de yayınlanan ana haber bültenlerinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlamasının Garp medyası tarafından nasıl yorumladığını gösteren haberlere yer verilmesinin önünü açmıştır.

4 Ekim'deki bültenlerde Avrupa Birliği'nin Türkiye'yle müzakerelere

başlaması ve bu başlangıcın Garp medyasının Türkiye hakkında yaptığı haberlerde bir artışa neden olması, Garbın Türkiye hakkında daha fazla bilgilenebilmesi imkânını sağladığı şeklinde değerlendirilmektedir:

“Gerçi tam zirve öncesinde Batı [*Garp*] basınında, özellikle Anglosakson basınında Türkiye’nin lehine pek çok haberler çıktı. Türkiye’nin aleyhinde olduğu bilinen ülkelerde, mesela Fransa’da da Türkiye’yi destekleyen yayınlar yapıldı ve insanlar biraz daha bilinçlendiler, biraz daha bilgilendiler.” (Kanal 7, 4 Ekim, Fehmi Kuru)

ATV Televizyonunun ana haber bülteni sunucusu Ali Kırca, Türkiye’nin Avrupa Birliği’yle müzakerelere başlamasının dünya medyasında büyük yankı uyandırdığını, sadece uluslararası medyada değil, Avrupa’daki yerel basın kuruluşları tarafından da yakından takip edildiğini Lüksemburg gazetelerini göstererek kanıtlamaya çalışmaktadır:

“3 Ekim’in dünya basınındaki, dünya medyasındaki ve uluslararası toplum arasındaki yansımaları çok farklı, çok büyük oldu. Çok geniş çapta, dünya medyasında yer verildi ve uluslararası toplumun da bu tarihi dönüşüme ilgisi gerçekten çok önemli, çok büyük. Büyük medyaları biliyorsunuz ama yerel medyalar da, ben mesela buradaki [*Lüksemburg’daki*] gazetelerde çıkan resimleri sadece göstermek istiyorum. Birinci sayfalardan, tam sayfa aslında olay. Neredeyse dünyanın en önemli gazetelerinde birinci sayfadan ve büyük boyutlarla işlendi. Buradaki gazetelerde görebiliyorsunuz resimleri. Altını çizmek istediğimiz şu, geçmişte belki, Türkiye’nin müzakere öncesi sürecinde, Türkiye karşıtı AB içindeki çevrelerin, dünya medyasına Türkiye’yle ilgili görüntü ve izlenimlerini yansıtırken, Türkiye’nin belki de çok da hoş olmayan, olumsuz yanlarını yansıttığını biliyorduk ama bugünden itibaren, sürece başladıktan sonra işte bir Türk bayrağı ve ona benzeyen resimlerden başkası görülüyor gazetelerde. İfadelerin de çok olumlu olduğunu söylemek gerekiyor. Buradaki yansıma, buradaki kamuoylarındaki görüşler genellikle böyle.” (ATV, 4 Ekim, Ali Kırca)

Samanyolu televizyonu 4 Ekim'deki ana haber bülteninde Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlamasına ilişkin İngiliz, Alman ve Yunan medyasında yayımlanan haberleri izleyicisine aktarmıştır. Spiker, Türkiye'nin müzakerelere başlamasının yabancı basında birinci sayfadan verildiğine değinmiştir:

“En uzun yol filmini dünya izledi, dünya yazdı yine. Bugün pek çok Batılı [Garpli] ciddi gazetenin birinci sayfasında, Türkiye'nin Avrupa Birliği kapısını aralayışının haberi vardı. Hattâ Yunan gazetelerinde bile; hem de Türkçe.”

Spikerin bu girişinin ardından Türkiye hakkında Avrupa basınında çıkan haberler detaylarıyla aktarılmaktadır:

“Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlaması çok sayıda uluslar arası televizyon kanalında flaş gelişme olarak duyuruldu. Bugün çıkan gazetelerin manşetleri de Türkiye üzerineydi. 3 Ekim öncesi Ankara'ya en fazla destek veren İngiliz basını müzakerelerin resmen başlamasını da resmen alkışladı. Zirveyi manşetlerine taşıyan İngiliz gazeteleri, Avrupa Türkiye'yi Kucakladı, Avrupa'yla İslâm Dünyası Barıştı başlıklarını attılar. Independent gazetesi ayrıca Portekiz Dışişleri Bakanı'nın, Türkiye'yle müzakerelere başlanması Usame Bin Ladin'i huzursuz edecek yorumuna yer verdi. Alman basınıysa Avusturya'nın olumsuz tutumuna dikkat çekti. Bild gazetesi, ‘Avusturyalıların neden Türklere karşı bir kompleksleri var’ başlığıyla çıktı. Elefteporia gazetesi, büyük harflerle ve Türkçe olarak, “Hoşgeldin” manşeti attı. Tarihi karar İslâm ülkelerinde de geniş yankı buldu. Gazetelerde yer alan yorumlarda, medeniyetler arası çatışmanın yerini artık medeniyetler buluşmasının alacağına dikkat çekildi.” (Samanyolu, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

4 Ekim'de TGRT'de de yabancı basının Türkiye'ye bakışının nasıl olduğu gösterilmeye çalışılmıştır:

“Bu sınavdan Türkiye yüzünün akıyla çıkar diye yürekten diliyoruz ve bunu

sadece Türkiye'nin değil, tüm dünyanın gündemi olduğunu belirtmiştik. Hemen iki önemli Avrupa gazetesi, Herhald Tribune ve Financial Times'ın kapaklarını göstermek istiyorum. 'Avrupa yolu Türkiye'ye açılıyor' ve 'Avrupa için tarihi bir gün" başlıkları kullanılmış." (TGRT, 4 Ekim, Jülide Ateş)

Öte yandan Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) uluslararası basına Türkiye'yi tanıtmak için broşürler dağıtmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlamasını takip etmek üzere Lüksemburg'a gelen gazetecilere Türkiye'nin TÜSİAD tarafından bir broşürle tanıtılmaya çalışılması, Garplının imgelemindeki Türk imajının değişmesi için yapılmaktadır. Garplılığa ne kadar yaklaşıldığını ve Şarklılıktan ne kadar kurtulunduğunu belirleyecek olan Garplı bakışın görüş alanına Türkiye'nin 'iyi' yönlerinin de sokulmaya çalışılması, Garp bakışına verilen öneme güzel bir örnektir.

ATV'nin 3 Ekim'deki ana haber bülteninde TÜSİAD'ın Avrupa'daki temsilcisi Bahadır Kaleağası ve Ali Kırca'nın yaptıkları sohbette TÜSİAD'ın yabancı basına dağıttığı broşür konu edilmiştir. Kırca, Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi binasındaki Basın Merkezi'nde, tüm gazetecilerin Türkiye'yle ilgilendiklerini, yapacak başka haberin olmadığını belirtmektedir:

"Şimdi buraya gelince daha iyi fark ediyor insan. Buradaki bütün bu gazeteci ordusunu Türkiye'ye anlatmak gerekiyor. Bu insanların hepsi, aslında Türkiye'yle ilgili olarak buradalar. Yani Avrupa Birliği'nin başka bir meselesi değil. Çok çeşitli ülkelerden gazeteciler, çok önemli gazeteciler, televizyoncular, Türkiye'yle AB arasındaki ilişkileri izlemek için buradalar. Çünkü gündemde başka bir konu yok. Bunun altını çizmek istedim. Sizin de gözleminizi o konuda almak isterim. Sanıyorum Türkiye'ye verilen önemi gösteriyor ama biz galiba yeterince onlara kendimizi anlatamıyoruz."

Kaleağası, Kırca'ya hak verdikten sonra, bir tüccar olması nedeniyle Türkiye'nin bu tarz bir tanıtıma denk düşecek reklâm kampanyasının maliyeti konusunda tahminler yürüterek sözlerine devam etmektedir:

“Doğru, doğru. Her zaman kolay olmuyor tabi. Şimdi buradaki kalabalığı bir araya getirmek için bir tanıtım şirketiyle anlaşsanız, yani abartmayayım ama bir milyon Euro kesin tutar. Sadece isim listesi çıkartmak isteseniz elli bin Euro tutar. Şimdi burada bedavaya gelmiş bir grup var bir araya. Hani bu işin bir piyasası var, maddiyatı da var. Şimdi bunlar hazır buradayken, niye anlatmıyoruz bir çok şeyi. Tabi biz TÜSİAD olarak yapıyoruz, işte dağıttık belgeler, gördünüz; Türkiye'yle ilgili ekonomik verileri koyduk, işte Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne hangi konularda katkıda bulunacağını, ama Türkiye'nin resmi görüşlerini artık güzel belgelerle, insan faktörünü ön plânda tutan, iyi açıklayan, basit, bu şekilde anlatması gerekiyor. Buralarda anlatması gerek, internette dolaşan dokümanlarla, belgelerle anlatması gerek. Yani günümüzde diplomasi, 20. yüzyıl diplomasisi değil. Bilgi çağında yaşıyoruz, internet çağında yaşıyoruz, piyasa çağında yaşıyoruz, medya çağında yaşıyoruz. Bütün bunları anlatmadan ileriye gidilemiyor. Sonuçta içerideki Dışişleri Bakanları tabi ki tutanaklara bakıyorlar. Kendilerine diğer muhatap bakan ne demiş, ona bakıyorlar, resmi açıklamalara bakıyorlar ama bir müddet sonra kafalarında sadece kendi basınlarında, kendi okudukları, kendi televizyonlarında gördükleri kalıyor.”

Kırca, Kaleağası'na Avrupalı politikacıların kendi medyalarında çıkan haberlerden etkilenip etkilenemediklerini sormaktadır. Kaleağası, Kırca'nın bu sorusuna medya üzerinden Türkiye'nin pazarlanması gerektiğini belirterek cevap vermektedir:

“Artık krika çağını geçtik, telgraf çağını geçtik diplomasilere. 21. yüzyıl diplomasisi çok daha farklı. İletişim çağı. Siyasal pazarlama, ambalajlama çok önemli. Hani çok fazla iş dünyası jargonu olacak ama bir ürünü piyasa sürmenin de bir zamanı vardır, ambalajı vardır, satış sonrası hizmeti vardır. Bütün bunların üzerine birazcık daha fazla gitmek gerekiyor.”

Kırca, Lüksemburg’da toplantının yapıldığı binada oluşturulan Basın Merkezi’nde bulunan “basın ordusunun” Türkiye’ye verilen önemin bir göstergesi olduğunu belirttikten sonra herkesin bu durumun farkında olması gerektiğini söylemiştir. Kaleağası, Kırca’nın ardından şöyle devam etmiştir:

“Yabancı basınla bayağı bir mülakatım oldu bugün ve bir özel sektör toplantısı da düzenlemiştik, tüm özel sektör temsilcileriyle. Gerek konuştuğum yabancı basın, Avrupa basını, gerek konuştuğum Avrupa özel sektörü temsilcileri, hani kraldan çok kralcı, bizden çok AB’ye sinirlenmiş, bakanlara sinirlenmiş, Türkiye’nin önemini vurgulayan bir yaklaşım içindeydiler. Gerçekten Avrupa’da aslında hava Türkiye’den yana.” (ATV, 3 Ekim)

Türkiye’nin tanıtımı için TÜSİAD’ın yabancı basın mensuplarına broşür dağıtması, Jülide Ateş tarafından da değerlendirilmiştir:

“Bir de hoşumuza giden detay, Türkiye’de pek alışkın olmadığımız lobicilik çalışmaları, TÜSİAD’ın burada Türkiye’yle ilgili bir tanıtım metni elimize geçti. Bir sayfa bir kağıt bilgi gibi görünüyor, bir tekst gibi görünüyor ama bunlar bile, burada bu kadar uluslararası basına ulaşması açısından çok önemli çalışmalar. Bu tür çalışmaları da yürekten destekliyoruz ve daha çoğalmasını diliyoruz.” (TGRT, 3 Ekim)

Garp basınına değinilen haberlerde, Türkiye’nin Şarklılıktan kurtulmasının önünü açacağı düşünülen Avrupa Birliği üyeliği için yapılacak müzakerelere değinilirken, Türkiye’nin Garp tarafından nasıl görüldüğünden de bahsedilmiş, Garphlaşma yolunda hem bir denetçi hem de Şarklılığın giderilmesi için değişmesi gereken yönlerin işaretleyicisi olan Garbın, Türk modernleşmesini nasıl gördüğü birinci elden aktarılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan bu haberlerde Türkiye’nin Şarklılıktan arındığını kanıtlamak için

Türkiye'nin Garplılara daha fazla tanıtılmasına yönelik düzenlenmiş kampanyalara önem verilmesinin altı çizilmektedir. Böylece modernleşebilmek için Garplının nizâma sokan bakışının yarattığı tedirginliğe duyulan ihtiyaç bir kez daha görünür kılınmaktadır.

3 Ekim'de NTV'nin ana haber bülteninde yayınlanan bir haber ise Garp basınına verilen önemi örnekleyen ve görsel materyalle desteklenen önemli bir Garp bakışı değinisidir. Bu haberde çeşitli uluslararası ajansların yabancı fotoğrafçılarının Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlayacak Türkiye'yi görüntüledikleri belirtilerek, söz konusu fotoğrafçıların karelerine yer verilmiştir. Spiker haberi şu şekilde sunmuştur:

“Aslına bakarsanız dünya basınının gözü de haftalardır Türkiye'nin üzerinde değerli izleyenler. Avrupa Birliği'yle pazarlıkları sayfalarına taşımayan yabancı basın organı hemen hemen yok gibi. Uluslararası ajanslar da bu haberlere görsel malzeme sağlamak için iş başındalar. Ajanslar Türkiye'nin Doğuda (*Şarkta*) ama Batılı (*Garplı*) yönünün fotoğrafını karelerine sığdırmak için oldukça yoğun bir çaba harcıyorlar. İşte bu çabanın sonuçları geliyor şimdi karşınıza.” (NTV, 3 Ekim, Spiker)

Spikerin bu sunumunun ardından ekrana gelen fotoğraf kareleri üzerine açıklayıcı bir metin okunmamış, fonda arabesk ezgili bir müziğe yer verilmiştir. Bu müzik eşliğinde Türkiye'nin “Şarkta ama Garplı yönünün” dış bakış vasıtasıyla nasıl görüldüğü izleyiciye aktarılmıştır.

İlk olarak bir gölge gibi görünen İstanbul silüetinin yer aldığı bir fotoğraf ekrana getirilmiştir. Asya kıtasını Avrupa kıtasına bağlaması nedeniyle Garp ile Şark arasında bir bağlantı noktası olarak gördüğü İstanbul, Türkiye'nin Şarklı ama Garplı yönünün ön plâna çıkarılması için önemli bir görsel malzeme niteliğindedir. Bu görüntünün ardından bir caminin âleminin içinden bir kilise hacının görüntülediği

fotoğrafa yer verilmektedir. Ardından da bir cami kubbesinin yanındaki Türkiye ve AB bayraklarının yer aldığı fotoğraf gösterilmektedir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki din farkının gösterilmeye çalışıldığı bu fotoğraflarda cami ile kilisenin, Avrupa Birliği bayrağı ile Türk bayrağının yan yana görüntülenmesi, Türkiye'nin “Şarkta ama Garplı yönünü” gösteren fotoğraflar olarak yorumlanmış olabilir. Ama bu görüntülerin hemen ardından kısa etek ve göbeği açık bir penye giydirilmiş cansız bir mankene bakarak sol tarafa doğru eşi ve iki bebeğiyle yürüyen türbanlı bir kadının henüz yanından geçmiş, ailenin tersi istikâmete yani sağa doğru giden kara çarşafli bir kadının yer aldığı fotoğraf gösterilmiştir. Fotoğraftaki aile, muhafazakâr ancak ılımlı bir İslamcılığı savunan, etrafındakileri görerek vizyonunu genişleten ve bu yapısıyla sol tarafta bulunan Garba doğru yürüyen Türk'ü simgelemektedir. Ailenin tersi istikâmete doğru önüne bakarak sağ taraftaki Şarka yürüyen kara çarşafli kadınla ise Türkiye'nin kökten dinci tarafının yansıtılması amaçlanmıştır. Bu önemli görüntünün ardından, belki de Şarkiyatçı söylemin en fazla kullandığı ve fazlasıyla âşına olunan bir imgeye, oryantal yapan bir dansözün kıyafetinin odakta yer aldığı bir fotoğraf ekrana getirilmiştir. Kapalı çarşıda cansız bir mankenin üzerinde sergilenen dansöz kıyafeti, mankenin bulunduğu dükkânın biraz uzağındaki Türk bayrağıyla aynı kareye alınarak görüntülenmiştir. Daha sonra bir camide namaz kılanların fotoğrafı ekrana getirilmiş ve bu görüntü caminin kubbesindeki işlemleri fotoğraflayan turistlerin görüntüsüne bağlanmıştır. Böylece bir inceleme ve bilme nesnesine dönüşen Türk toplumunun ibadet mekânının Garplı turistler tarafından nasıl Şarklaştırıldığı gösterilmektedir. Daha sonra boğaz köprüsünün gece çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiş, ardından da türbanlı bir kadının fotoğrafının bulunduğu pano reklâmının önünden geçip sol tarafa doğru yürüyen başı açık bir kadının

fotoğrafları gösterilerek, görünürde İslâmî değerleri savunan, ancak Avrupalı modeli gibi başı açık bir şekilde Avrupa Birliği'ne doğru tek yönlü yolunda yürüyen Türk insanı resmedilmektedir.

Uzun bir tarihsel geçmişi bulunan ve hemen hemen hiç değişmeyen Şark klişeleri bu fotoğraflar sayesinde tekrar üretilmekte ve Garplının Şarkiyatçı bakış açısına duyulan ilgi, Garplılaşıma düşüncesine duyulan gereksinimi körüklemektedir.

Şarklılığın bir imaj meselesi olduğunu belirten ve Garplının aklında oluşan bu imajın düzenlenecek kampanyalarla değiştirilmesi gerektiğine değinen haberlerin yanı sıra, Şarklılık klişelerine yer veren ve Garplı bakışın farklı kıldığı bu görüntülerle gönenilmesi gerektiği belirtilen haberler arasında dikkate değer bir tezat vardır. Bir yandan düzenlenmesi istenen kampanyalar vasıtasıyla Garplılaştığı kanıtlanmaya çalışan bir Türkiye imajı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Diğer yanda ise hem Şarklılığını sürekli akılda tutarak Garplılaştırmanın görünür kılınmasına çalışılmakta, hem de Garptan farklı olunuşunun altı çizilerek Garplı bakışın ilgisi çekilmeye çalışılmaktadır. Ancak hangi açıdan bakılırsa bakılsın, Türkiye'nin Şarklılığına delâlet olduğu belirtilen özelliklerinin Şarkiyatçı bakış açısıyla bir imajlar öbeğine indirilerek kullanımı, Türkiye'nin ayrımın iki yakasında birden yer alması gerektiğinin altını çizmekte ve Türk toplumun aidiyetsizliğini belirginleştirmektedir.

d) Garplılaştırmanın Görünür Kılınması için Gerekli Şark Bakışı

Dış bakışa değinen haberlerde Avrupa basınına verilen önem, Garpta yer almayan ülkelerin medyalarına verilen önemden hayli fazladır. Ancak Şarkta yer aldığı varsayılan ve büyük çoğunluğu Müslümanlardan oluşan ülkelerin

medyalarında Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlamasına ilişkin yapılan haberlere değinilerek Türkiye'nin ne kadar Garplılaştığı ve buna bağlı olarak Şarklılıktan kurtulduğu görünür kılınmaya çalışılmaktadır.

Meltem Ahıska'ya göre (2004: 313-314), Türkiye'de Araplık istenmeyen Şarklılığın sembolü olmuştur. Böylece Garplılaştan bir toplumun kendi Şarkını yaratması zorunluluğu sonucu, "Türk milli kimliğinin kuruluşunda aşağılanan öteki" konumunda değerlendirilen Araplığın önemli bir işlevi vardır. Araplık, Garplılaştımayla giderilmeye çalışılan Şarklılığın hem sembolü hem de Garplılaştmanın devam etmemesi durumunda dönülecek hâldir. Bu nedenle çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Arap ülkelerinin medyalarına özellikle değinilmiş ve Arap ile Türk arasındaki farklılık, bu değiniyle izleyiciye aktarılmaya çalışılmıştır.

TGRT'nin 4 Ekim'deki ana haber bülteninde, yine Şarkta yer aldığı varsayılan ancak Müslüman nüfusun yoğun olarak görülmediği ülkelerin medyalarının Türkiye'yle ilgilendikleri belirtilmiştir:

"Çin basını, Japon basını, herkes dün basın ofisindeydi ve Türkiye'yi konuştu." (TGRT, 4 Ekim, Jülide Ateş)

NTV'de ise Arap ve İslâm ülkelerinin medyalarına değinilmiştir. Spiker Şark ülkelerinin medyalarına konu eden habere şu şekilde bir giriş yapmıştır:

"Türkiye'nin, Avrupa Birliği ile müzakerelere başlamasına Arap ve İslam dünyasından da olumlu tepkiler geldi. Arap Birliği Genel Sekreteri Musa, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin tek İslam ülkesi olarak, Hristiyan dünyasıyla Müslüman dünyası arasında köprü görevi yapacağını söyledi."

Spikerin habere girişinin ardından bir Arap haber kanalının internet sitesinde yer alan Türkiye'nin müzakerelere başlamasına ilişkin izleyici yorumlarına yer

verilmiştir:

“Birleşik Arap Emirlikleri’nden yayın yapan El-Arabiye haber kanalının internet sitesinde, Türkiye’nin üyeliği ile ilgili okur yorumlarına yer verildi. Mısırlı okurlardan Muhip El-Süreysidi’ye göre bu başarı Müslümanlar üzerindeki kara bulutları araladı ve gerçek yüzümüzün belirmesinin yolunu açtı. Azizi El-Câdi adlı bir başka okursa, Türkiye budur işte; bütün engellemelere rağmen dünyaya iyi bir ders verdi. Biz Araplar da bundan hissemizi almalıyız, değerlendirmesinde bulundu.”

Daha sonra Mısır’ın yarı resmi gazetesi El- Ahram’ın Türkiye’yle ilgili haberine de değinilmiştir. El-Ahram’ın haberi şöyledir:

“Türkiye tam üyelik hedefine en az 10 yıl sonra ulaşabilecek. Ankara müzakereler sırasında özgürlük, demokrasi, insan hakları, kadın hakları, ve azınlıklar konusunda yoğun çaba sarf etmek zorunda kalacak”

Suriye’de yayımlanan El-Tavra gazetesinin konuyla ilgili haberi de izleyicilere aktarılmaktadır:

“Erdoğan, ülkesindeki demokrasinin sağlamlaşmasından söz ediyor. Türkiye’nin Birliğe katılım müzakereleri bir dönüm noktası. 40 yıl aradan sonra ve Türkiye’nin uzun mücadelesinin ardından Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları 40 saat sonra anlaşmazlıkları aşabildi”

Türkiye’nin Avrupa Birliği ile müzakerelere başlamasına İslam dünyasından da tepkiler geldiğini bildiren haberinde NTV, Şarklı toplumların Garplılaşıma yolundaki Türkiye’ye verdikleri desteği göstermeyi amaçlamaktadır. Türkiye ile Garplılaşamayan Şark ülkeleri arasında, Şarkiyatçı söylemin Garp ile Şark ayrımındakine benzer bir boşluğun olduğu görüşüyle yapılan haberde, Türkiye’nin Garplılaşıma sayesinde kendi Şarkından ne kadar farklı olduğu belirtilmeye çalışılmaktadır.

El-Arabiye’nin internet sitesine yorumda bulunan Azizi El-Câdi adlı okurun,

Arapların da Türkiye'nin müzakerelere başlamasından payını alması gerektiği şeklindeki ifadesine yer verilmesi, Türkiye'nin Garplılaşması nedeniyle Şark toplumları ile Türkiye arasında açılan boşluğun işaretlenmesine bir örnektir. Diğer yandan haberde Mısırlı bir okurun, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlamasının Müslümanların üzerindeki kara bulutları aralayacağı ve Müslümanların gerçek yüzünün belireceği şeklindeki ifadesine yer verilmesi, Türkiye'nin Garplılığa en yakın toplum olma özelliğiyle Garplıların dikkatini Müslümanlığa çekebileceği ve yüzü Garba dönük Türkiye'nin İslâm dünyasına liderlik yapabileceği vurgusuna imkân sağlamaktadır.

Böylece Şark toplumları için Şarklılıktan kurtuluşun bir sembol olarak algılandığı belirtilen Türkiye, modernleşebilen ve Garbın modeli olduğu evrensel değerleri uygulayabilen Müslüman bir ülke olarak nitelendirilebilmekte ve Şarklılığın simgesi olan Araplıktan ne derece uzaklaştığı gösterilebilmektedir.

3) Ontolojik Ayrımın Gerekliği

Epistemolojik ayrımın yarattığı şiddetin uygulanabilmesi için Avrupa ile Türkiye arasında her zaman bir mesafenin olduğu belirtilmek mecburiyetindedir. Böylece Avrupa ve Asya kıtalarını birleştiren bir köprü konumunu coğrafi imkânlarıyla da Garbiyatçı söyleminin parçası haline getirmiş Türkiye, kendi köprüünün bir yakasından diğerine ancak kendi Şarklılığını ya da ne kadar Garba yaklaştığını görebilmek için geçebilmektedir.

Şarklı kılınarak dünyanın taşrasına itilmişliğinin sonucu, merkeze olan uzaklığını ölçebilmek ve Garplılaşmaya yönelik bir şeyler yaptığının farkında olabilmek için, Avrupa ile Türkiye arasında ontolojik bir ayrımın yapılması

zorunludur. Hem mekânda hem de zamanda geriye itilme sonucu Şarklılığın belirginleşmesini sağlayan Şarkiyatçı söylemin açığa çıkardığı Şarkın geriliği, durağanlığı, uyuşukluğu gibi klişeler, bu ölçüm ve farkındalık için tekrar tekrar üretilerek Garp ile Şark arasında yapılan ayrımı belirginleştirmektedir.

Ana haber bültenlerinde yayınlanan haberlerde epistemolojik ayrımın gerektirdiği ontolojik ayrımın belirginleştirilmesi için Şarkiyatçı söylemin klişelerine yer verilmiştir.

a) Boşluğun Öteki Yanına Taşınan Türkiye

3 Ekim günü Avrupa Birliği ile Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlaması, ana haber bültenlerinde Türkiye'nin Avrupalılığa yaklaşması açısından önemli bir adım olarak görülmektedir. Ancak Avrupa Birliği yetkilileri ve Türk yetkililer arasında Müzakere Çerçeve Belgesi'nde yer alan birkaç madde üzerinde anlaşılmasının zor olduğu ve bu zorluğun 3 Ekim günü sıkıntı yaratacağı 1 Ekim'den itibaren dile getirilmeye başlanmıştır. Avrupa Birliği'yle ilişkileri yürüten ve 3 Ekim günü Müzakere Çerçeve Belgesi'nin altına imzasını koyması beklenen Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 1 Ekim günü yaptığı açıklamada, sorunların çözülememesi halinde Lüksemburg'daki toplantıya gitmeyeceklerini açıklamıştır. Bu açıklamanın üzerine televizyon habercileri, Abdullah Gül'ün Lüksemburg'a gidip gitmeyeceği konusunu, Türkiye'nin Avrupalı olup olmayacağıyla ilişkilendirmişler ve bunun için Gül'ü Lüksemburg'a götüreceği bilinen Esenboğa Havaalanı'nda bekletilen Ata uçağını bir metafor haline getirip 'Türkiye'yi Avrupa'ya taşıyacak araç' olarak nitelendirmişlerdir.

Gül'ün uçağının bir metafor olarak kullanımına ilk olarak Kanal 7

televizyonunun 1 Ekim'deki ana haber bülteninde rastlanmaktadır:

“Ankara’da kulislerde şu konuşuluyor: 3 Ekim Pazartesi günü Ankara Esenboğa Havalimanı’nda bekleyecek Abdullah Gül’ün uçağı Avrupa Birliği’ne, Brüksel’e doğru havalanacak mı, havalanmayacak mı?” (Kanal 7, 1 Ekim, Muhabir)

2 Ekim’de Avrupa Birliği Dışışleri Bakanlarının Müzakere Çerçeve Belgesi üzerine yaptıkları görüşmeler ve bu görüşmeler sonucunda ortaya çıkan olumsuz hava, ana haber bültenlerinde Gül’ün uçağının kalkıp kalkmaması üzerinden anlatılmaktadır:

“Bu konuda çıkabilecek bir sürpriz, Brüksel uçağının Ankara’dan havalanmaması anlamına geliyor.” (Kanal 7, 2 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Abdullah Gül’ü taşıyacak uçak eğer Esenboğa’dan havalanırsa, bu demek oluyor ki kriz aşıldı ve müzakereler başlayacak...” (Kanal 7, 2 Ekim, Muhabir)

“Sonuçta yarın öğlene kadar ... bu Çerçeve metni Ankara’ya bilgi notu olarak iletilecek. Türkiye bu bilgi notunu inceledikten sonra Abdullah Gül’ün uçağı Lüksemburg’a hareket ederse her şey çok iyi anlamına geliyor... Ama olumsuz bir tablo çıktığı takdirde ve Abdullah Gül’ün uçağı yarın öğlene kadar Lüksemburg’a hareket etmediği an, her şey bir anda olumsuz bir havaya dönüşmüş olacak.” (TGRT, 2 Ekim, Mehmet Soysal)

“Birlik üyeleri metin üzerinde uzlaşma sağlayamaz ya da metne herhangi bir madde eklemeye kalkarlarsa müzakere heyeti Lüksemburg’a kalkan uçağa binmeyecek.” (ATV, 2 Ekim, Görüntü üzeri ses)

3 Ekim’de ana haber bültenlerinin yayınlandığı 19:00 ilâ 20:30 saatleri arasında Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki görüşmelerin neticelenmemesi ve saat 18.00’de başlayacağı bildirilen törenin iptal edilmesi, habercilerin ‘Gül’ün

Türkiye’yi Avrupa’ya taşıyacak Ata uçağı’ metaforunu sıklıkla kullanmalarının önünü açmıştır. Hattâ bu metafor öylesine rağbet görmüştür ki NTV, apronda hazır bekletilen Ata uçağını canlı yayınlı ekrana taşımış, diğer kanallardaki bültenlerde de Ata uçağının 3 Ekim öğleden sonra kaydedilmiş ya da arşivlerinde bulunan görüntülerine yer verilmiştir:

“Evet Nermin Yurteri, Gül uçmaya hazır mı, Avrupa’ya gitmeye hazır mı?”
(NTV, 3 Ekim Spiker)

“Abdullah Gül’ün uçağı hazır havaalanında. Gül, müzakere çerçeve belgesinin Türkiye’nin kabul edebileceğı bir şekilde netleşmesi durumunda Lüksemburg’a gidecek ancak bunun için sanıyoruz biraz daha zamana ihtiyaç var.” (NTV, 3 Ekim, Muhabir)

“Bize sorulan, buradaki Türk basınına sorulan - ki beş yüzden fazla gazeteci var, bunların dört yüzden fazlası yabancı gazeteci - onların bize sorduğı soru, Dışışleri Bakanı Abdullah Gül’ün uçağının ne zaman hareket edeceği, hattâ uçağının motorlarının ne zaman çalışacağı şeklinde bize sorular yöneltiliyor.” (Kanal 7, 3 Ekim, Muhabir)

“Belgeyi görmeden Lüksemburg’a uçak kalkmayacak diyerek tavrını koyan Gül, geri adım atmadı.” (Kanal 7, 3 Ekim, Spiker)

“... şu anda buraya ulaşan tek bilgi şu: Ankara’da uçak bekletiliyor.”
(Samanyolu, 3 Ekim, Muhabir)

“Gün boyunca Jack Straw’un açıklamaları oldu. Mutlaka çözmek istiyoruz bu problemi ve Ankara’daki uçağın kalkıp buraya gelmesini istiyoruz şeklinde açıklamalar yaptı.” (TGRT Haber, 3 Ekim, Jülide Ateş)

“Ama sonuçta kararı verecek mekanizma Ankara, o da Abdullah Gül’ün uçağına endeksli dedik. Eğer o uçak kalkarsa, Dışışleri Bakanı Abdullah Gül Lüksemburg’a gelirse, Türkiye’nin müzakerelere başlayacağına dâir işareti budur dedik.” (TGRT Haber, 3 Ekim, Mehmet Soysal)

“Dışışleri Bakanı, Bakanlıktan çıkarken beraberinde kişisel eşyalarının da götürülmesi, Gül ve Babacan ani bir gelişme durumunda doğrudan Esenboğa Havalimanına gidecek yorumuna neden oldu.” (TGRT Haber, 3 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Eğer yarım saat önce sizlere bağlanmış olsaydık, biz, her şey üzerinde mutabakata varıldığını ve Dışışleri Bakanı Abdullah Gül’ün de Ankara’dan Lüksemburg’a doğru havalanacağını sizlere haber verecektik.” (ATV, 3 Ekim, Spiker)

Gül’ü ve beraberindeki heyet Lüksemburg’a gitmek üzere uçağa girerlerken görüntülemek isteyen ve bu nedenle havaalanında bekleyen habercilerin uçak metaforunu odağa alan haberlerinden en ilginç olanı, 3 Ekim’de ATV’nin ana haber bülteninde yayınlamıştır. ATV’den bir muhabir, Esenboğa Havaalanı’nın apronunu çeviren tel örgünün ardına geçerek Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini bir mizansenle anlatmayı amaçlamış, daha sonra da apronda Gül’ü Lüksemburg’a götürecek Ata uçağına doğru yürüyen pilotlara tel örgünün arkasından soru sormaya çabalayarak haberini tamamlamıştır.

Muhabir tel örgünün ardına geçerek yarattığı mizansenle haberini şu şekilde sunmuştur:

“Avrupa Birliği bahçesine Türkiye hep tel örgünün dışından baktı. 40 yılı aşkın sürede belki de düğümü çözecek gün bugündü. Ama Esenboğa’da VIP salonunun önünde 7 saattir Ata uçağı yolcularını bekliyor.”

Muhabirin habere girişinin ardından, Ata uçağının pilotlarının aprondaki yürüyüşleri gösterilerek, habere şu şekilde devam edilmektedir:

“Yeni günle birlikte Lüksemburg’daki hareketlilik, dün gece nasılsa aynen devam ederken, Ata uçağında son hazırlıklar yapıldı. Avrupa Birliği Dışışleri Bakanları Avusturya’yı ikna edip, çerçeve belge onaylanırsa Ata uçağı

kalkmaya hazırdı.”

Muhabir bu sefer apronu çeviren tel örgünün diğer tarafından, Ata uçağına doğru yürüyen pilotlara sorular yöneltmektedir. Ancak pilotlar muhabirin ısrarlı sorularını geri çevirmektedirler. Apronda yürüyen pilotların görüntülerinin üzerine haber şu sözlerle sona erdirilmektedir:

“Ve Ankara şimdi Ata uçağı’nın yolcularının Esenboğa Havalimanı’na yola çıkmasını bekliyor.”

3 Ekim gecesi taraflar arasında mutabakatın sağlanması ve Gül’ün müzakereleri başlatan imzayı atmak için Lüksemburg’a gitmesi, 4 Ekim’deki ana haber bültenlerinde yine Gül’ün Türkiye’yi Avrupa’ya taşıyacağı belirtilen Ata uçağı üzerinden verilmektedir:

“Mutabakata varılmasının ardından Abdullah Gül, Baş Müzakereci Ali Babacan’la birlikte Ata uçağına bindi ve Lüksemburg’a hareket etti.” (Kanal 7, Görüntü üzeri ses)

“Bakan Abdullah Gül mutabakat sağlandı dediğinde saatler hayli ilerlemişti sevgili seyirciler. Oysa her şey 3 Ekim’e göre plânlanmıştı. Gül’ün uçağı binip Lüksemburg’a varmasıysa 4 Ekim’i bulacaktı.” (Samanyolu, 4 Ekim, Spiker)

“Ve kıran kırana geçen pazarlıkta Ankara galip çıkarken, günlerdir konuşulan, Gül’ün uçağı kalkacak mı, kalkmayacak mı? sorusu da cevabını bulmuştu.” (Samanyolu, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Yani dört defa olayın durma noktasına geldiğini, motorların çalıştırılmasına, uçağın motorlarının çalıştırılmasına son yarım saatte karar verildiğini, bunlar hepsi masa başında alınan kararlar.” (TGRT Haber, 4 Ekim, Mehmet Soysal)

Ana haber bültenlerinde Gül’ün, Avrupa ve Türkiye arasındaki uzaklıkla

somutlanan ve Şarkiyatçı söylemin muğlaklaştırarak görünmez kıldığı Garp-Şark ayrımının silik coğrafi sınırındaki boşluğun Ata uçağıyla aşacağı belirtilmekte, böylece Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki coğrafi ayrım açıkça gösterilebilmektedir.

b) Avrupa Birliği'nin Ulaşılmazlığı

Haber bültenlerinde, Gül'ün Avrupa Birliği'yle aynı masaya oturup üyelik müzakerelerine başlangıcın yolunu açan imzayı atması, Garplılığa ulaşıldığı şeklinde yorumlanmamış, Türkiye'nin Şarklılığının altını kalınca çizebilmek için vesile haline getirilmiştir. 1 ilâ 5 Ekim arasında yayınlanan ana haber bültenlerinde, Türkiye'nin Garplılaşmak için önüne somut bir hedef olarak koyduğu Avrupa Birliği'ne üyeliğiyle ilgili pek çok benzetmeye başvurulmuştur. Bu benzetmelerde Avrupa Birliği'ne üyeliğin rüyalara girecek, hayâlleri kurulacak kadar önemli bir hedef olduğu ifade edilirken, Avrupa Birliği'ne üye olmak için geçen süreçte yaşananlar da bir maceraya, serüvene benzetilmiştir:

“Avrupa Birliği hayâli tarihe karışacak.” (Kanal 7, 2 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Şimdi, dilerseniz, başlangıcından bu yana Türkiye'nin Avrupa Birliği serüvenine bakalım.” (Kanal 7, 3 Ekim, Spiker)

“Türkiye'nin, adeta Avrupa Birliği serüveninin devam edip etmeyeceği orada da konuşulacak.” (TGRT, 2 Ekim, Mehmet Soysal)

“Yaklaşık 40 yıllık Avrupa Birliği rüyasında Türkiye, Ankara ve Kızılcahamam en uzun gecelerinden birini yaşayacak.” (ATV, 2 Ekim, Muhabir)

“Gerçekten Avrupa Birliği’yle ilgili kırk yıllık maceranın dün kesileceği ve bitebileceği, tümüyle bitebileceği gibi bir noktaya gelindi mi?” (ATV, 4 Ekim, Spiker)

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği için yapılan bu tasvirlerle, harcanan emeğin ve zamanın fazlalığını belirtebilmek için maraton benzetmesi de dahil edilmiştir. Avrupa Birliği’nin ulaşılmazlığına ve son bulmayan yol metaforunun emarelerine bu benzetmede rastlamak mümkündür:

“Kırk yıllık Avrupa Birliği maratonu mutlu sonla bitecek mi?”
(Samanyolu, 2 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Türkiye’nin 40 yıllık Avrupa Birliği maratonunda 2 Ekim akşamı ve gecesinde yaşanan kritik saatler, TGRT Haber farkıyla, flaş gelişmelerle izleyiciye aktarıldı.” (TGRT Haber, 3 Ekim, Görüntü üzeri ses)

Avrupa Birliği’ne üye olabilmek için Türkiye’nin bitirmek zorunda olduğu maraton, Birliğe üyelik için Türkiye’nin karşılaşacağı problemler göz önünde tutularak bir engelli koşuya da benzetilmiştir:

“Ve daha bir sürü aşamada, 71 noktada Rumların, Kıbrıslı Rumların yahut işte başkalarının mesele çıkarması ihtimali var. Yani bir engelli koşu gibi. Bunu aşmak lazım...” (Kanal 7, 3 Ekim, Altan Öymen)

Ana haber bültenlerinde Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliğiyle ilgili haberlerde kullanılan bu tasvirler, maraton örneğinde de görüldüğü gibi, dönüp dolaşıp ‘yol’ metaforuna bağlanmaktadır. Türkiye’nin Garplılaşmak için bir hedef haline getirdiği Avrupa Birliği’ne üyelik için bir milât olarak algılanan 3 Ekim, bültenlerde en fazla yol metaforuyla tanımlanmaktadır.

Yol metaforun kullanımına ilk olarak 1 Ekim’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Yasama Yılı Açılışı için düzenlenen Genel Kurul Toplantısı’nda Ahmet Necdet Sezer’in yaptığı konuşmada rastlanmaktadır:

“Türk ulusu, Avrupa Birliği yolunda ek koşulların dayatılmasını ve ülkemize karşı ayrımcılık yapılmasını kabul etmeyecektir.” ... “Bizim önümüze konacak her engel, gerçekte Avrupa’nın önünü kapayacak bir duvarın taşları olacaktır.” (Kanal 7, Samanyolu, ATV, 1 Ekim)

İlk olarak Ahmet Necdet Sezer tarafından kullanılan bu metafor, beş gün boyunca sıklıkla tekrarlanmaktadır. Yegâne hedefi Avrupa Birliği’ne üyelik olan Türkiye’nin Garplılığa ulaşamadığı ve ulaşması için de daha pek çok şey yapması gerektiği bu metafor sayesinde vurgulanabilmektedir. :

“Türkiye, Avrupa Birliği yolundaki ilk adımını 46 yıl önce attı.” (Kanal 7, 3 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“... 43 yıllık Türkiye’nin Avrupa Birliği yolundaki en uzun serüveninde, en uzun gecenin en uzun gündüzünü yaşadık.” (Samanyolu, 3 Ekim, Muhabir)

Türkiye’nin 3 Ekim’de Avrupa Birliği’yle müzakerelere başlayacak olması ana haber bültenlerinde Garplılaşma yolunda bir dönemeç ya da viraj olarak nitelendirilmekte ve 3 Ekim’in bir milât olarak algılanması anlaşılır kılınmaya çalışılmaktadır:

“Sayın seyirciler, Türkiye, 42 yıl önce çıktığı uzun ince bir yolda, önemli bir virajı da kazasız atlattı.” (Kanal 7, 4 Ekim, Spiker)

“Çünkü bundan bir saat önce, eğer her şey plânlandığı biçimde gitmiş olsaydı, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül burada, Avrupa Birliği’yle müzakere çerçeve belgesini imzalamış ve Avrupa Birliği yolunda artık son

dönemece girilmiş ve müzakereler başlamış olacaktı.” (ATV, 3 Ekim, Spiker)

“Türkiye’nin Avrupa Birliği maratonundaki kritik dönemece saatler kala, başkentten Avrupa Birliği’ne “taviz yok” mesajları yollandı. (ATV, 1 Ekim, Görüntü üzeri ses)

Bir milât olarak işaretlenen 3 Ekim’den sonra Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üye olabilmek için daha fazla çaba ve zaman harcaması gerektiği yine yol metaforu üzerinden verilmektedir:

“Hattâ işte, önce tarama yapılacağına göre süreç 2006’da başlayacak. 2006’da başlayacak ama ne zamana biteceği de belli değil. Ucu açık bir süreç bu. Dolayısıyla gerçekten uzun bir yol. Bir de ince bir yol tabii. Çünkü öyle bir yol ki bu, belli bir noktada düşmeniz mümkün, o kadar ince bir yol. Henüz daha o yolun çetrefilli bir bölümünü daha geride bırakmak üzereyiz.” (Kanal 7, 3 Ekim, Fehmi Kuru)

“Önümüzde asfalt bir yol yoktur. Biz şimdi dönemeci aldık, artık tamam biz düzlüğe çıktık, asfalt. Böyle bir şey yok. Şimdiye kadar nasıl inişler çıkışlar, zorluklar olduysa, bundan sonra da olacaktır.” (Kanal 7, 4 Ekim, Abdullah Gül)

“Sayın seyirciler, Türkiye için şimdi Avrupa Birliği yolunun ikinci zorlu etabı başladı.” (NTV, 4 Ekim, Spiker)

“Evet, müzakere çerçeve belgesinden sonra artık gerçekten çetin bir süreç başlayacak ama, başlangıçta da belirttiğimiz gibi, bu yoldan geriye dönüş yok.” (ATV, 4 Ekim, Spiker)

“Bu tabi ki zor bir yol. Bu konuda her türlü gelişmeye açık olmak ve bunlara hazırlıklı olmak gerekiyor. Ülkemize, halkımıza buradan bütün güzellikleri temenni ediyoruz ve sözü İstanbul’a bırakıyoruz.” (TGRT, 4 Ekim, Ateş)

“Avrupa Birliği yolundaki Türkiye’nin yükünü artık büyük ölçüde Bakan Babacan taşıyacak.” (Samanyolu, 4 Ekim, Spiker)

Tanzimat’tan günümüze değin gelen Garphılaşmanın, üzerinde ilerlenen bir yolla tariflenmesi yolculuk metaforunun kullanımının da önu açılmıştır:

“Yani uzun bir günün mutlu sonu. Ama ben aslında, bunu belki mesafe olarak küçük bir adım ama, hattâ süre olarak da bir gün görölse de, Tanzimat’tan bu yana çok uzun bir buçuk yüzyıllık bir yolculuğun en önemli etaplarından biri, sondan bir evvelki etap olarak görüyorum.” (Kanal 7, 3 Ekim, Güneri Cívaođlu)

“O zirvenin sonucunda da Türkiye’nin, adeta Avrupa Birliği serüveninin devam edip etmeyeceği orada da konuşulacak. Yani bu yolculuk bitmeyecek. Daha uzun sürecek.” (TGRT, 2 Ekim, Mehmet Soysal)

“Sevgili seyirciler Lüksemburg’da dün gece yarısı saatlerin durduğu anda, Türkiye de Avrupa Birliği’ne tam üyelik yolunda dönölmez yolculuğa çıktı. Bu yolun sonu Avrupa Birliği ve bu yoldan artık dönüş yok.” (ATV, 4 Ekim, Spiker, s. 206)

“... bu yolculuk yarın olumsuz da çıksa bitmeyecek.” (TGRT, 2 Ekim, Mehmet Soysal, s. 148)

“Bundan sonraki süreç uzun bir yolculuk olacak. Belki on yıl, belki on beş yıl...” (TGRT, 2 Ekim, Erkan Akkuş, s. 150)

“Ancak Avusturya’nın hazmetme kapasitesi ısrarı, bundan sonraki yolculuğun çok daha zor olacağının işaretlerini veriyor.” (Samanyolu, 4 Ekim, görüntü üzeri ses, s.123)

“Yazık olurdu yoksa her şeye. Ama öyle olmadı, bitmedi ve yolculuk devam ediyor. Macera burada bitmedi.” (ATV, 4 Ekim, s.207)

“Türkiye’nin Avrupa yolculuğu için tarihi bir toplantının başlayacağını söyleyebiliriz.” (ATV, 2 Ekim, Kırca, s. 185)

3 Ekim’de Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği için taraflar arasında yapılacak müzakerelerin başlamasına Avusturya’nın itiraz etmesi de yol ve yolculuk metaforları üzerinden verilmektedir:

“Türkiye’nin Avrupa Birliği yoluna taş koyan Avusturya, ayrıcalıklı ortaklık önerisinden vazgeçecek mi?” (Kanal7 , 1 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Önceleri rengini pek belli etmeyen, ancak kritik süreçte bir anda ortaya çıkan Plassnik, son 3-4 gündür Ankara’nın Avrupa Birliği yolunu tıkayan tek isim oldu.” (Samanyolu, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Ankara’nın 42 yıllık tam üyelik yolculuğunu imtiyazlı ortaklık ifadesiyle delmeye çalışan Avusturya’nın...” (TGRT, 3 Ekim, görüntü üzeri ses)

“Avrupa Birliği’ne pürüz çıkaran Avusturya’nın bu kadar uzun bir yolculuğa engel olabilmesi ya da bu yolculuğun önüne çıkabilmesi tek başına mümkün mü?” (ATV, 3 Ekim, Kırca)

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılacak olan müzakerelerde kullanılacak Çerçeve Belge de yol metaforundan nasibini almakta ve bir harita olarak nitelendirilmektedir:

“Türkiye ile Avrupa Birliği müzakereleri boyunca kullanılacak olan bir Müzakere Çerçeve Belgesi var. Türkiye’nin müzakereler boyunca izleyeceği yol haritasını gösteren bir belge.” (Kanal 7, 2 Ekim Muhabir)

“Lüksemburg’dan çıkan nihai metin, Türkiye’nin tam üyeliğine giden yolda bir harita olacak.” (Samanyolu, 3 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Avrupa macerasının yol haritasının çıkarılmaya çalışıldığı dün gece Lüksemburg’da ve elbette Ankara’da siyasetçiler, diplomatlar, bürokratlar ve de gazeteciler uyumadı sayın seyirciler.” (TGRT Haber, 3 Ekim, Spiker)

“Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yürütülecek görüşmelerdeki yol haritasının adı çerçeve belgesi...” (ATV, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

Ana haber bültenlerinde Garplılaşmanın yol metaforuyla betimlenmesi, Şarkiyatçı söylemin her fırsatta Şarkın geriliğine yaptığı vurguyla örtüşmektedir. Türkiye’nin Garplılaşma arzusunu Avrupa Birliği’ne odaklayarak, hedefiyle kendisi arasındaki Garplılaşarak alacağı mesafeyi, engelleri aşmak zorunda olan bir yolcu gibi geçmesi gerektiğinin belirtilmesi, Türkiye’nin bir Şark ülkesi olarak Garplılık yolunda daha fazla emek ve zaman harcanması gerektiğinin vurgulanmasıyla pekiştirilerek, Şarkın geriliği düşüncesini tamamlamaktadır. Böylece Şarklılığın henüz giderilemediği gösterilebilmektedir.

‘Garplılaşma yolu’nda bir dönemeç olarak nitelendirilen ve bir milât olarak işaretlenen 3 Ekim 2005 tarihi ise, Garplılaşmak için gidilen yolda görünür kılınmış önemli bir istasyon alanı olarak görülmektedir. Avrupa’yla Türkiye arasındaki, Şarkiyatçı söylemin ontolojik ayrımının yol metaforu üzerinden coğrafi bir mesafeyle gösterilmeye çalışılması, ana haber bültenlerinde Şarkiyatçı söylemin Şark ile Garp arasında varsaydığı boşluğa benzer bir aralığın olduğuna işaret edildiğini de göstermektedir.

Garp ile Şark arasındaki mesafeye yapılan vurguyla, Şarkiyatçılığın yarattığı bu iki bölge arasındaki boşluk, hem Garba ulaşmaya çabalayan Şarklının gecikmişliğini hem de coğrafi olarak Garptan ayrı olduğunu belirginleştirmeye yaramaktadır. Türkiye’nin Garp ile Şark arasındaki boşluğu kapatmaya çabalayan

‘geri bir Şark ülkesi’ olarak tasvir edilmesi ve Şarklılık klişelerinin güncel olaylara uyarlanarak tekrar tekrar üretilmesi, Şarkiyatçılığın etkinlik alanının ne kadar geniş olduğu konusunda bir fikir verebilir.

c) Avrupa Birliği Saatinin Durdurulması

Ana haber bültenlerinde müzakerelerin 3 Ekim’de başlayabilmesi için Avrupa Birliği saatinin sembolik olarak durdurulmasına değinilen haberlerde, Türkiye’nin Avrupa’dan geri oluşu zaman üzerinden kurgulanarak, Şark ile Garp arasındaki farkı bu sefer başka bir açıdan görünür kılmaktadır.

2 Ekim günü, Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin Dışışleri Bakanlarının Çerçeve Belge üzerinde anlaşmaya varamamaları, anlaşmanın 3 Ekim sabahı yapılacak toplantılarda sağlanabileceği umudunu gündeme getirmiştir. Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin Dışışleri Bakanları kendi aralarında bir mutabakata varamazlarken, Türkiye de Müzakere Çerçeve Belgesi hakkındaki çekincelerini dile getirmektedir. 3 Ekim sabahı ve öğleden sonrası yapılan toplantılarda da bir anlaşmaya varılamamış olması, 3 Ekim saat 18.00’de Türkiye’nin müzakerelere başlaması için düzenlenecek törenin iptal edilmesine neden olmuştur. Taraflar arasında 21.30 civarında anlaşma sağlanmış ve Abdullah Gül ancak 4 Ekim 01.00 sularında Lüksemburg’da varabilmiştir. Bu nedenle Avrupa Birliği Dönem Başkanı İngiltere, Avrupa Birliği saatini sembolik olarak 3 Ekim 23.58’de durdurarak, Türkiye’nin 3 Ekim’e yetişmesini sağlamıştır.

Toplantıların yapıldığı Lüksemburg’da Avrupa Birliği saatinin sembolik olarak durdurulması sayesinde Türkiye’yle müzakerelerin 3 Ekim’de başladığını söyleyen Jack Straw, Abdullah Gül’le birlikte yaptığı basın toplantısında bu durumu

şu şekilde açıklamıştır:

“3 Ekim tarihine yetiştirmeyi başardık. Çünkü ben konuşmaya başladığımda İngiltere’de saatler gece yarısını geçmemişti. Başkanlık saati budur.”

Straw’un bu sözlerine Gül şu şekilde yanıt vermiştir:

“Avrupa Birliği ile Türkiye arasında hükümetler arası konferansın ilk toplantısı 3 Ekim tarihinde yapılmış oldu. 3 Ekim tarihinde yapıldığını Jack de söyledi. Dolayısıyla Avrupa Birliği’ne biz de girdik; bu tip oyunları biz de öğrenmeye başlayacağız sayelerinde.” (Samanyolu, TGRT Haber, ATV, 4 Ekim)

4 Ekim’deki ana haber bültenlerinde, İngiltere ya da Avrupa Birliği tarafından, Türkiye’nin müzakere törenine 3 Ekim’de yetişebilmesi için saatin durdurulması, Birlik tarihinde ilk defa görülen bir durum olarak aktarılmış, Türkiye’nin Avrupa Birliği’yle üyelik müzakerelerine başlaması Birliğin kaderini değiştirecek, tarihi bir olay olarak değerlendirilmiştir:

“...Müzakerelerin 3 Ekim’de başlaması gerekiyordu. Ancak Türk heyetinin gidişi gece yarısını geçti. Bu noktada bir Avrupa Birliği manevrası devreye girdi. Salondaki saat, 23.58’de durduruldu. Müzakerenin başlama tarihi kayıtlara 3 Ekim olarak geçti.” (Kanal 7, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Dışişleri Bakanı Lüksemburg’a vardığında saatler 01.05’i gösteriyordu. Dolayısıyla 3 Ekim tarihi geçilmiş, takvimler 4 Ekim’e dönmüştü. Ancak Türkiye’ye verilen bir söz vardı. İşte bu söze istinaden Avrupa Birliği tarihinde bir ilk uygulandı. Saatler sembolik olarak 23.58’de durduruldu. Böylelikle müzakerelerin başlangıcı resmi kayıtlara öngörüldüğü gibi 3 Ekim olarak geçti. Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye jest olarak ilk kez uyguladığı bu yönteme uluslararası örgütlerde zaman zaman başvurulabiliyor.” (Samanyolu, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Ata uçağı Türkiye saatiyle 21.30’da nihayet Lüksemburg’a havalandı.

Ancak görüşmelerin uzaması, müzakerelerin 3 Ekim'de başlamasını imkânsız kılmıştı. Bunun üzerine Dönem Başkanı İngiltere ilginç bir yöntem izledi. Saatler, Türkiye'ye jest olarak 23.58'de durduruldu.” (TGRT Haber, 4 Ekim, Görüntü üzeri ses)

“Türkiye AB'nin saatini durdurdu. Avrupa Birliği'nin tarihindeki en önemli olay İngiltere saatiyle 3 Ekim'de yaşandı” (TGRT Haber, 4 Ekim, Spiker)

“Saatler 3 Ekim’e ayarlandı ve dün gece yarısı Lüksemburg’da saatler durdu. Ve saatlerin durduğu anda kader değişti, tarih yazıldı... Sevgili seyirciler Lüksemburg’da dün gece yarısı saatlerin durduğu anda, Türkiye de Avrupa Birliği’ne tam üyelik yolunda dönülmez yolculuğa çıktı.” (ATV, 4 Ekim, Ali Kırca)

Saatin dondurulmasına ilişkin haberlerde, Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye bir jest yaparak özel bir önem atfettiğine değinilmiştir. Ancak Şarkiyatçı söylemi dikkate alarak bu ‘jest’e baktığımızda, İngiltere’nin bu sembolik eylemiyle, Türkiye’nin Şarklılığının altını çizdiği söylenebilir. İngiltere’nin Türkiye’ye verdiği, müzakerelerin 3 Ekim’de başlayacağı sözüne istinaden Avrupa Birliği saatinin durdurulması, Şarkiyatçı söylemde sıklıkla değinilen Şarklının geriliğine dikkate değer bir vurgu yapmaktadır. Şarklıyla yapacağı müzakereler için buluşacak olan Avrupa Birliği, Şarklının gecikmesinden dolayı zamanı durdurmak zorunda kalmıştır. Böylece Türkiye’nin geriliği, yol metaforundan sonra saatlerin durdurulmasıyla pekiştirilmektedir.

Şarkiyatçı söylemin, Şarklıyı Garplının geçmişine yansıtıp belirli bir tarihsel geçmiş içinde dondurarak sabitlemesi, 1 ilâ 5 Ekim arasında yayınlanan ana haber bültenlerinde tersine çevrilerek, Şarklının kendini Garplının geçmişine sabitlemesine dönüşmüştür. Böylece İlder’in de belirttiği gibi (1996: 237), Şarklıya “sen benim

geçmişimsin ve ben senin geleceğimin” diyen Garplı yerine Şarklı bu sözleri tersine çevirerek söylemektedir; Şarklı, Garplıya, “ben senin geçmişindeyim, sen benim geleceğimsin” demektedir.

B. Tersine Çevirme İşlemi: Milliyetçilik

Şarkiyatçılığa bir karşı çıkış olarak değerlendirilebilecek her türlü tavır, Şarkiyatçı söylemi tersine çevirerek yeniden üretmektedir. Bu karşı çıkışlarda genellikle, Şarkın aslında Garplılığa atfedilmiş özelliklerden yoksun olmadığı iddia edilmekte ve Şarklının aslında ‘Garplı gibi’ olduğuna, ama Şarkiyatçı söylem vasıtasıyla Şarklaştırıldığı vurgulanmaktadır. Ancak bu karşı çıkışta Şark ile Garp diye iki ayrı bölge varsayımını kabul edilmektedir. Böylece Şarkiyatçı söylemin Garp ile Şark arasındaki ayrımı, Garbın ‘doğru’yu ve ‘iyi’yi temsil ettiği düşüncesiyle pekiştirilerek kabul edilmiş olur. Bu nedenle, Şarkiyatçılığın karşısına basit gerçekleri ve olguların çıkarılması, gücünü tarihsel geçmişinden alan Şarkiyatçı söylemin yanlışlarını düzeltmekten ziyade yeniden üretilmesine yol açar.

Şarkiyatçı söylemin Şarklaştırmasına ya da Garplılaşmanın aşırıya kaçtığı düşünüldüğünde Garba duyulan tepki, genellikle milliyetçi bir tepki olarak belirir. Ancak milliyetçilik de Şarkiyatçı söylemin temel argümanı olarak değerlendirebileceğimiz, Şark ile Garp arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrımın varlığını kabul eder. Tepki ister Şarkiyatçılığın ürettiği Şarklılık tanımlarına isterse de milliyetçi bir refleksle aşırı Garplılaşmaya yönelmiş olsun, her karşı çıkış, Şarkiyatçı söylemin ürettiği ayırmadan hareketle kurulduğundan, Şarkiyatçı söylemin tahakkümü, karşı çıkış gibi görünen edimin şiddetine doğru orantılı olarak artar.

Garp ile Şark arasındaki epistemolojik ve ontolojik ayrımın kabulünün bir zorunluluk haline gelmesi, Türkiye’de iktidar olmanın gereği olan ‘Garplılaşmanın sınırlarını belirleme zorunluluğu’ nedeniyledir. Garbiyatçı söylemin temel dayanaklarından biri olan Garp ile Şark arasındaki sınırı idare görevi, bir boşluktan mürekkep sınırın Şark tarafında kalınması gerektiği, ancak refaha kavuşmuş bir halk

olabilmek için Garptan edinileceklerin de farkında olunmasının bir zorunluluk olduğu düşüncesiyle üstlenilir. Bu nedenle milliyetçilik, Garplılığın ‘iyi’ye ve ‘doğru’ya işaret eden bir model olarak alımlanmasını önerip Şarkta kalınmasını salık vererek Şarkiyatçı söylemin tersine çevrilmesine ve yeniden üretilmesine neden olur. Şarkiyatçı söylemin tersine çevrilerek yeniden üretimi, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üye olmasına karşı çıkanların ya da Avrupa Birliği’nin Türkiye’den tavizler istenmesine verilen tepkilerin konu edildiği haberlerde görülebilmektedir.

1 Ekim’de, Avrupa Parlamentosu’nda Ermeni Soykırımı’nın tanınması yönündeki önerenin görüşmeye açılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Yeni Yasama Yılı Açılışı için düzenlenen Genel Kurul Toplantısı’nda Meclis Başkanı Bülent Arınç’ın ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in konuşmalarına konu olmuştur. 1 Ekim’deki ana haber bültenlerinde Arınç ve Sezer’in konuşmaları ‘Avrupa Birliği’ne sert bir uyarı’ şeklinde yorumlanarak yayınlanmıştır.

Ana haber bültenlerinde Arınç’ın Meclis Genel Kurul Toplantısı’nda yaptığı konuşmadan şu bölümler izleyiciye aktarılmıştır:

“Bu ülke aciz ve Avrupa’ya mecbur bir ülke değildir. Biz Avrupa Birliği üyesi olmak için, her şeyimizi feda edecek kadar onurumuzu yitirmedik.” ... “Halkımız rahat olsun ve sükûnetini korusun. Zira hiçbir zaman, bu milletin şerefli tarihine leke getirecek bir anlaşma ya da şart, bu yüce Meclis’ten geçmeyecektir.” ... “Artık dürüstlük, adalet ve objektiflik sınavında olan Avrupa’dır. Akl-ı selim her insanı şaşırtan ve hayrete düşüren politik manevralarla bizim üyeliğimize engellemeye çalışanları ibretle izlemekteyiz ve not etmekteyiz.” ... “Bu yüce meclis, tarihinde işlemediği bir suçu, sırf Avrupa Birliği üyesi olmak için kabul edecek kadar onurunu ve haysiyetini kaybetmemiştir, kaybetmeyecektir. Her şeyimizi feda edecek kadar onurumuzu yitirmedik.” ... “Biz karşılıklı kazanç sağlayan bir ilişkiden bahsediyoruz. Onlar ise romantik bir flörtten.” ... “Akl-ı Selim her insanı şaşırtan ve hayrete düşüren politik

manevralarla bizim üyeliğimizi engellemeye çalışanları ibretle izlemekteyiz ve not etmekteyiz.” (Kanal 7, Samanyolu, TGRT Haber, ATV, 1 Ekim)

Sezer’in konuşmasından ise şu bölümler yayınlanmıştır:

“Türk ulusu, Avrupa Birliği yolunda ek koşulların dayatılmasını ve ülkemize karşı ayrımcılık yapılmasını kabul etmeyecektir.” ... “Türkiye bu süreci ulusal çıkarlarını ve ulusal onurunu koruyarak tamamlayacaktır.” ... “Bizim önümüze konacak her yeni engel gerçekte, Avrupa’nın önünü kapayacak bir duvarın taşları olacaktır.” (Kanal 7, Samanyolu TGRT Haber, ATV, 1 Ekim)

Sezer’in ve Arınç’ın bu konuşmaları NTV’nin 1 Ekim’deki ana haber bülteninde muhabir tarafından aktarılmış, Genel Kurul Toplantısı’ndan görüntülere ya da Arınç ile Sezer’in konuşmalarından kesitlere yer verilmemiştir. Meclis’te Yeni Yasama Yılı Açılışı Resepsiyonu’nun verildiği salonun önünden canlı yayına katılan muhabir, Arınç’ın ve Sezer’in sözlerini izleyiciye şu şekilde aktarmıştır:

“Bugün aslında Avrupa Birliği’ne ilişkin çalışmalar damgasını vurdu meclisteki açılış gününe. Meclis Başkanı Bülent Arınç’ın, özellikle Avrupa Parlamentosu’nda kabul edilen sözde Ermeni Soykırımı’nın tanınması yolundaki önergeyle ilgili sözleri uzun süre tartışılacak. ‘Biz sadece AB üyesi olabilmek için, yapmadığı, işlemediği bir suçtan dolayı, bunu kabul edecek kadar onursuz ve haysiyetsiz bir millet değiliz’ sözlerini kullanmıştı. Cumhurbaşkanı Sezer de AB’ye yönelik bu tarz mesajlar verdi.” (NTV, 1 Ekim, Muhabir)

Kanal 7’de ise spiker, Arınç ve Sezer’in konuşmalarıyla ilgili haberi şöyle sunmuştur:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Meclis’in açılışına da, Avrupa Birliği’yle kopma noktasına gelen ilişkiler damgasını vurdu. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Meclis Başkanı Bülent Arınç’tan,

3 Ekim öncesi, Avrupa Birliği'ne sert uyarılar geldi.”

Samanyolu Televizyonu'nda Arınç'ın ve Sezer'in konuşmalarına ilişkin haber şu şekilde sunulmuştur:

“Bugün yeni yasama yılına başlayan meclisin açılışına Avrupa Birliği çıkmazı damgasını vurdu. Cumhurbaşkanı Sezer ve Meclis Başkanı Arınç, meclis kürsüsünden önemli mesajlar verdiler.” (Samanyolu, 1 Ekim, spiker)

TGRT Haber kanalında yayınlanan aynı konuyla ilgili habere ise şu şekilde giriş yapılmıştır:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeni yasama yılı açılışına Avrupa Birliği tartışmaları damgasını vurdu sayın seyirciler. Cumhurbaşkanı Sezer, milletvekillerine hitabında, Türk ulusunun Avrupa Birliği'nin ayrımcılığını kabul etmeyeceğini vurgularken, Meclis Başkanı Arınç'ın bazı birlik üyelerince çıkartılan zorluklara tepkisiye daha sert oldu. Arınç, ‘AB üyesi olmak için her şeyimizi feda edecek kadar onurumuzu yitirmedik’ dedi.”

ATV'de Yasama Yılı Açılış Töreni'ndeki konuşmalar temkinli bir şekilde sunulmaktadır:

“Sevgili seyirciler, Türkiye Avrupa Birliği yolunda yine önemli bir virajda. Müzakereler Pazartesi günü başlayacak. Ancak çerçeve belge henüz ortada yok. Devletin zirvesiye hep bir ağızdan taviz yok diyor.”

Avrupa Konseyi'nde Ermeni Soykırımı'nın tanınmasına ilişkin verilen önerenin 3 Ekim'e kısa bir süre kala görüşülmesi, Avrupa Birliği'nin üyeliğe kabul etmek için Türkiye'den tavizler beklediği zannına neden olmuştur. Bu nedenle Bülent Arınç ve Ahmet Necdet Sezer, Avrupa Birliği'nin bu tutumuna tepki göstermişlerdir.

Ana haber bültenlerinde Arınç'ın ve Sezer'in milliyetçi bir bakış açısıyla yaptıkları konuşmaları değerlendirilirken, “önemli mesaj”, “sert uyarı”, “tepki” ve

“taviz yok” nitelendirilmeleri kullanılmıştır. Bu nitelemeler Avrupa Birliği’nin yaptıklarına karşı verilen milliyetçi tepkinin şiddetini göstermek için kullanılmıştır. Ancak bu tepkilerin temelinde Türkiye’nin Avrupalı olabilmesi için onayına ihtiyaç duyulan ülkelerin, Türkiye’nin üyeliğine çıkardıkları zorluklar yer aldığından, bir haysiyet meselesi haline getirilen Ermeni Soykırımı’nın tanınması meselesi Türkiye için bir taviz olarak değerlendirilmektedir. Burada Türkiye’den istendiği düşünülen tavizden başka bir şeye karşı çıkılmamakta, Şarkiyatçı söylemin varsaydığı ayrımlar tamamıyla kabul edilmektedir. Bunun yanında Şarkiyatçı söylemden ödünç alınan bir kelime ve imge dağarcığını silip atamamakta, yani Şarkiyatçı söylemin tüm argümanları olduğu yerde durmaktadır.

Milliyetçi-muhafazakâr bir yayın politikasına sahip olan TGRT Haber kanalının ana haber bülteninde konuyla ilgili haberde, spekülatif bir şekilde milliliğin vurgulanmasına da rastlanmakta, Arınç’ın İstiklal Marşı’na eşlik etmesinin dikkat çektiği belirtilmektedir. Haber verilirken, Türkiye’nin Garplılaşmasına ve Şarkiyatçı söylemin yarattığı ayrımlara yönelik en ufak bir itirazın olmadığı, Sezer’in Genel Kurul’daki konuşmasında “Türkiye bu süreci ulusal çıkarlarını ve ulusal onurunu koruyarak tamamlayacaktır” sözünden önce görüntü üzeri sesin devreye girerek Sezer’in sözlerini şu şekilde sunmasında görülmektedir:

“Sezer, Türkiye’nin tüm engellemelere karşı hedefini gerçekleştireceğini de söyledi.” (TGRT Haber, 1 Ekim, Görüntü üzeri ses)

Sezer’in konuşmasına ilişkin bu yorum, akla Hamdullah Suphi’nin 1930 yılında yaptığı bir konuşmayı getirmektedir. Suphi (aktaran Aydın, 2004: 171), Kurtuluş Savaşı’nda, “Avrupalılara karşı Garp fikirlerinin, Garp esaslarının” zaferini ilân ettiklerini söylemiş ve Türk’ün Avrupa’ya yenilmesi halinde “Avrupalılık

mağlup olacaktı” demiştir. TGRT Haber kanalında Sezer’in konuşması üzerine yapılan yorumda da Hamdullah Suphi’nin sözlerine benzer bir ifade kullanılmakta, Garba rağmen Avrupa Birliği’ne üye olunacağı belirtilerek Avrupalılığın mağlup olmaması için uğraşılacağı imâ edilmektedir.

Öte yandan, Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) 2 Ekim’de düzenlediği “Avrupa Birliği’ne Hayır” mitingi, Kanal 7, Samanyolu ve TGRT Haber’in 2 Ekim’deki ana haber bültenlerinde geniş yer bulmuştur. NTV ve ATV’de ise bu mitinge ilişkin haber yapılmamıştır.

Kanal 7’de, Milliyetçi Hareket Partisi’nin meydanlara inerek ‘Avrupa Birliği’ne Hayır’ dediğinin belirtildiği haberde, Devlet Bahçeli’nin hükümete yüklendiği ve Tayyip Erdoğan’a ‘müzakerelere gitmeme’ çağrısında bulunduğu altı çizilmektedir. Haberde, Bahçeli’nin mitingdeki konuşmasından şu bölüme yer verilmiştir:

“Tek bir cevap var: elbette hayır.” ... “İçel... [*Kalabalık yanıt veriyor: Burada...*] Çanakkale... [*Burada*] ve nihayet Türkiye... [*Burada*] Türkiye... [*Burada*]” ... “Türkiye AKP iktidarı tarafından kırılma noktasına kadar bükülmüş durumdadır.” ... “Görüşmelere gitmeyiniz. Hiç değilse bu defa olsun, Milliyetçi Hareket Partisi’nin sesine kulak veriniz ve görüşmeleri reddediniz.”

Samanyolu’nun 2 Ekim’deki ana haber bülteninde ise Bahçeli’nin Adalet ve Kalkınma Partisi’ne ‘görüşmelere gitmeme’ çağrısında bulunduğu belirtilmiş ve muhâlefet partilerinin hükümeti uyardığı vurgulanmıştır. Avrupa’dan gelen olumsuz haberlere tepkili olduğu söylenen Devlet Bahçeli’nin mitingdeki konuşmasının şu bölümlerine yer verilmiştir:

“Milliyetçi hareket Partisi’nin sesine kulak veriniz ve görüşmeleri reddediniz.” ... “Bundan sonra, yeni taviz ve taleplerin önünüze

konmasına fırsat vermeyiniz.” ... “Hiçbir güç Türkiye’ye ve Türk milletine zarar verecek bir kavga ve kargaşa ortamına Türk milliyetçilerini çekemeyecektir.”

TGRT Haber kanalında ise katılımın yüksek düzeyde olduğu belirtilen, hükümet aleyhinde sloganlar atıldığı söylenen mitingde, hükümete yüklendiği söylenen Bahçeli’nin bir tek şu sözüne yer verilmiştir:

“Buradan bütün kurumlara ve oluşumlara çağrıda bulunuyorum. Gelin, iş işten geçmeden milli dokunun bozulmasına engel olun.”

Bahçeli’nin konuşmasında ve bu konuşmayı odağa alan haberlerde milliliğe yapılan vurgu aşikârdır. Bahçeli’nin, millî dokunun bozulmasına engel olunmasına ilişkin yaptığı uyarı, her ne kadar Avrupa Birliği’ne üyeliğin durdurulması gerektiğini imâ ediyormuş gibi gözüксе de aslında bu milliyetçi tepkinin ardında Avrupa Birliği’nin Türkiye’den istediği tavizlerin millî onuru zedelediğine olan inançtan başka bir şey bulunmamaktadır. Şarkiyatçı söylemin ürettiği ayrımlardan yola çıkarak, ‘geri’deki Şarktan, ‘ileri’deki Garba yönelme fikriyle ortaya çıkmış olan Garphlaşma düşüncesine bir karşı çıkışa rastlanmamaktadır. Böylece Bahçeli’nin milliyetçi bir tepki olarak nitelendirilebilecek bu tavrının ve ana haber bültenlerinde konuyla ilgili haberin sunuluşunun ardında Şarkiyatçı söylemin ürettiği ayrımlar yerinden kıpırdamadan durmaktadır.

Samanyolu televizyonu, Devlet Bahçeli’nin 2 Ekim’deki mitingde sarf ettiği sözler üzerine Tayyip Erdoğan’ın verdiği cevabı ekranına taşımıştır. “Avrupa Birliği karşısı miting düzenleyen” MHP’ye yüklendiği belirtilen Erdoğan’ın Kızılcahamam’da yaptığı konuşmadan şu bölüm izleyiciye aktarılmıştır:

“Bu ülkede hükümet olacaksınız. Hükümet olduğun zaman Avrupa Birliği müktesebatının gereği neyse bunlarla ilgili gerekli adımları atacaksın.

Hattâ terörist başının idamını durdurma kararının altına imzayı koyacaksın.
Ondan sonra da sıkılmadan kalkıp bize yol göstermeye çalışacaksın.”
(Samanyolu, 3 Ekim, Tayyip Erdoğan)

Bahçeli’nin koalisyon hükümetinde bir ortak sıfatıyla yer aldığı dönemde, Avrupa Birliği’ne üyelik için yaptıklarının altını çizen Erdoğan, Bahçeli’nin verdiği tepkinin anlamsız olduğunu vurgulamıştır. Erdoğan’ın Bahçeli’ye verdiği bu cevapta tam da değindimiz noktayı imleyen, Bahçeli’nin verdiği tepkinin aslında tamamen muhâlefet etmek için yapılmış, hiçbir şeyi yerinden oynatmayı denemeyen içi boş bir karşı çıkış olduğuna değinilmiştir. Hükümet ortağıyken Garplılaşabilmek için Şarkiyatçı söylemin varsaydığı ayrımları kabullenen ve bu ayrımdan yola çıkarak Garp ile Şark arasındaki boşluğun kapanması için Avrupa Birliği’ne üyeliği destekleyen Bahçeli, AKP’ye ve Erdoğan’a verdiği milliyetçi tepkide Şarkiyatçı söylemi tersine çevirerek yeniden üretmiştir.

3 Ekim gecesi Avrupa birliği ile Türkiye arasındaki pürüzlerin giderilmesiyle birlikte müzakereler başlamıştır. Müzakerelerin başlaması için Abdullah Gül ve Ali Babacan Lüksemburg’a doğru havalanırken Tayyip Erdoğan, habercilere açıklamalarda bulunmuştur. Tayyip Erdoğan’ın yaptığı açıklamalardaki millilik vurgusu dikkat çekicidir:

“Bu yol boyunca yegâne desteğimiz milletimizin yüce iradesi olmuştur. Her zaman söylediğimiz gibi, her türlü başarının sahibi aziz milletimizdir.”
... “Türkiye tarihi yürüyüşüne uygun dev bir adım daha atmıştır. Bu başarı hepimizin başarısıdır. Bu başarı milletimizin başarısıdır. Bize milletimize hizmet etme vesilesi sunduğu için Cenab-ı Allah’a sonsuz hamd ediyorum.” ... (Kanal 7, Samanyolu, ATV, 4 Ekim)

Erdoğan’ın Avrupa Birliğini ‘milli dava’ olarak görmesi ve müzakerelerin başlayacağını kesinleşmesi neticesinde, Türk milletinin zaten Avrupa Birliği’ne üye

olmak için kendi iradesini kullandığına, Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlamanın milletin başarısı olduğuna ve bu durumun millete hizmet için bir vesile olduğuna yaptığı vurgular, milletin Garplılığa biraz daha yaklaştığına ve bu nedenle gönenilmesi gerektiğini imâ etmektedir. Yani Erdoğan'ın millilik vurgusuyla yaptığı bu konuşmanın temelinde de Şarkiyatçı söylemin yarattığı ayrımların izlerine rastlamak mümkündür.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kendini tanımlamak ve konumlandırabilmek için karşısına koyduğu Şarklıyla kendi arasındaki farkları işaretleyerek söylemsel bir evren yaratan Garplı, kendi kurgusu olan bu ayrımın şekillendirdiği günümüz dünyasındaki hakimiyetini Şarkiyatçı söylemin sağladığı ayrıcalıklara borçludur. Garp ile Şark arasındaki farklılıkları vurgulayabilmek için epistemolojik ve ontolojik düzlemde yapılan ayrımlar, Şarkiyatçılığın söylemsel zeminine yaslanan bir Garplı ve Şarklı tahayyülünün oluşmasına neden olmuştur. Klişelere ve genellemelere dayanan bu tahayyülde Garp, evrensel değerlerin modelleyicisi ve bu nedenle iyi yaşam bilgisine sahip olarak nitelendirilirken, Şark geleneksel değerleriyle moderniteyi uygulayamayan geri toplumlar öbeği olarak değerlendirilmiştir. Bir kelime ve imgelem dağarcığının yüzyıllar boyu birbirine eklenmesiyle oluşan bu geniş evrenin, Garbın emperyalist yönelimleri doğrultusunda belirlenen ortak paydaların kurduğu geniş çıkarlar ağına hizmet edebilmesi için modernitenin bir ihraç malı gibi Şarkta yer aldığı varsayılan ülkelere aktarılması gerekmektedir.

Hiçbir zaman kapanmayacak bir boşluğun ötesine yerleştirilen bir Şark ülkesi olarak nitelendirilen Türkiye, Garplının kurguladığı bu iki kutuplu dünyada Şarklılığından mütevellit figüratif varlığını giderebilmek için bir modernite projesi olan Garplılaşmayı uygulamaya koymuştur. Böylece Garbın kendi sembolik sermayesini evrensel olana monteleyerek sahipsiz bırakması yoluyla biçimlenen evrensel değerleri benimsemek için yoğun bir çabanın içine girmiştir. Bu çaba, Şarkiyatçı söylemin ontolojik ve epistemolojik ayrımının kaçınılmaz olarak benimsenmesinin yanı sıra Şarkiyatçı söylemin bu ayrım sayesinde Şarka uyguladığı şiddetin aynısı Türk toplumu tarafından kendine uygulanmaktadır.

Radikal bir modernite projesi olarak değeriendirilebilen Garplılaşmanın yaygın bir uygulama alanı bulduğu Türkiye’de, evrensel olan ile yerel olan arasında sürekli bir ayırım yapılmak zorunda kalınmaktadır. Garplılaşabilmek için yapılan bu ayırım, Garba içkin olanın, yani evrensel değerielerin yüceltilmesi ve şarklının yerel özelliklerinin yerilmesine neden olur. Garp ile şarkın bu şekilde derecelendirilmesi, bu iki kutup arasında yapılan kıyaslamayla mümkün olur. Yapılan bu kıyaslama neticesinde, insan hakları, özgürlük, demokrasi gibi evrensel değerielerin ulaşılması gereken en önemli hedefler olduğu vurgulanabilmekte, yerel olana değinildiğinde ise giderilmesi gereken şarklılık işaretlenebilmektedir.

şarkiyatçı söylemin yaptığı ontolojik ve epistemolojik ayırımın açığa çıkardığı farklılıkların kapanması gerektiğine yapılan vurguyla anlam kazanan Garplılaşma düşüncesi, şarkiyatçı söylemin şarklılık ve Garplılık tanımlarını, yine aynı söylemden ödünç aldığı bir kelime ve imgelem dağarcığıyla kullanmaktadır. Yani ulaşılacak hedef olarak imlenen evrensel değerielerin modelleyicisi olan Garbın bir benzeri olabilmek için, şarkiyatçı söylemin tarif ettiği taşralılığa mahkûm ‘geri’ şarktan kurtulunması gerektiği belirtilmektedir. Ancak şarklılığın tanımlanması ve Garba benzeyebildiğinin görölmesi için şarkın karşıındaki konumdan kendine bakmak gerekmektedir. Böylece kendini bir bilme ve öğrenme nesnesi kılan Türk toplumu değişimin gerekliliğini kanıtlayabilmek ve hangi yönlerinin değişmesi gerektiğini görebilmek için Garbın konumundan kendini görmeye çalışmaktadır. Öte yandan Garplılaşmanın değeriendirilmesi için Garp’ta yer aldığı varsayılanın ve şark’ta yer aldığı varsayılanın Türkiye’ye bakışları da büyük bir önem ihtiva etmektedir. Garplılaşmanın devinimi büyük ölçüde bu izlenirlikle sağlanmaktadır.

Türkiye’de hemen her bakış açısının gereksinim duyduğu Garplılaşma düşüncesi, bir sınırı idare etmeye çalışan iktidarlar tarafından değişmez bir retoriğin oluşmasına neden olmuştur. Modernleşebilmek için Garba yaklaşılmaması gerektiğini savunan, ancak bu değişimin belirli yönlerle sınırlı kalması gerektiğini vurgulayan Garplılaşma düşüncesi, Türkiye’de başa gelmiş her iktidarın ortak paydasıdır. Bu sınır idaresi sonucu ortaya çıkan Garbiyatçı retoriği bir öncekinden ödünç alan iktidar, Garplılaşmanın süreğenliğinin gerekliliğinden hareket ederek, Şarklılığın onulmazlığının altını çizişte aslında kendi ömrünü de uzatmış olur. Yani Garbiyatçı söylem, Türkiye’de iktidar olanın zorunlu olarak benimsemesi gereken bir iktidar olma aracıdır. Ancak bu noktada Garbiyatçı söylemin Şarkiyatçılığın yarattığı ayrımlar nedeniyle türetildiği akılda tutulmalıdır. Bu nedenle Türkiye’de Şark ile Garp arasındaki sınırı idareyi kontrol edebileceğine inanan ve bu şekilde iktidar olmaya çabalayan milliyetçiliği benimseyen akımlar da Şarkiyatçı söylemin argümanlarını kullanmaktan başka bir şey yapamazlar. Şarkiyatçı söylemin tanımlamalarına karşı çıkar gibi görünen ancak Şarkiyatçılığı bir tersine çevirme işlemine tâbi tutarak yeniden üreten milliyetçilik, sadece sınır idaresinin yönünü değiştirerek konjonktürel belirlenimleri açığa çıkarmaktan başka bir işe yaramaz. Yani Şarkiyatçılık, milliyetçi bir karşı çıkış retoriği üzerinden yeniden üretilir ve dolaşıma sokulur. Şarkiyatçılığın karşısına Şark olarak nitelendirilen bölgenin ve o bölgede yaşayan toplumların ‘doğru’larını çıkarmak, Şarkiyatçı söylemi bertaraf etmek anlamına gelmemektedir. Şarkiyatçı söylemin etkinlik alanlarını açığa çıkarmak ve günümüz dünyasında ne denli belirleyici bir rol oynadığını göstermek, şu anda tüm dünyayı üzerinde taşıyabilecek kadar güçlü bir söylemsel katman olan Şarkiyatçılığa bir karşı çıkıştan daha anlamlı görünmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de bir zihniyet kategorisi haline gelen Garplılaşmanın, nasıl bir söylemsel zemin üzerinde durduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu zeminin en önemli katmanı olarak değerlendirilen Şarkiyatçılığın yaptığı ayrımların ve ürettiği kelime ve imgelem dağarcığının içselleştirilmesinde televizyon kanallarının ne gibi bir rol üstlendiği açığa çıkarılmak istenmiştir. Şarkiyatçı söylemin argümanlarını görsel ve işitsel öğelerle zenginleştirerek kullanabilen televizyon kanallarının birbirlerinden farklı yayın politikalarını benimsemiş olmaları, Türkiye’de iktidar olmanın elzem koşulu olan Garbiyatçı retoriğin hemen her ideolojik yaklaşımın odağında yer aldığını gösterme fırsatını vermiştir.

Liberal-milliyetçi, İslâmcı-muhafazakâr ve milliyetçi-muhafazakâr olmak üzere birbirinden farklı yayın politikalarına sahip olan televizyon kanallarının 1 ilâ 5 Ekim arasında yayınladıkları ana haber bültenlerinde, Şarkiyatçı söylemin izlerine rastlamak mümkündür. Birbirlerinden farklı yayın politikalarına sahip televizyon kanallarının Avrupa Birliği’ne üyelik konusunda benzer görüşleri benimsemeleri, Garplılaşma düşüncesinin gerekliliğine olan ortak inançtan kaynaklanmaktadır.

Bu ortak inanç, Garplılaşma düşüncesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak, Şarkiyatçı söylem tarafından üretilmiş bir kelime dağarcığının kullanılması sayesinde Türkiye’nin Şarklılığının vurgulanmasına neden olmaktadır. Ancak bu dağarcık, Şarklılığın belirginleştirilmesi sayesinde Garplılaşmanın gerekliliğine yapılan değiniyle sınırlı kalmaz. Garp ile Şark arasındaki bu ayrım, Garba yaklaşılabilmesi için Garp bilgisinin tahakkümünün koşulsuz olarak benimsenmesini de gerektirerek epistemolojik bir şiddetin uygulanmasına neden olur. Bu şiddet, iyi yaşam bilgisinin Garptan nasıl aktarılacağına değinen Avrupa Birliği standartlarıyla ilgili haberler çözümlenerek gösterilmeye çalışılmıştır.

Ancak uygulanan bu şiddetin gerekliliğini kanıtlayabilmek için Garp ile Şark arasında bir fark olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bültenlerde, Türkiye ile Avrupa arasında kıyaslamalar yapılmakta ve Türkiye'nin 'gelişmiş' Garp karşısında 'geri' Şarklı yönleri vurgulanmaktadır. Bu durum doğal olarak Şarklılık yergisini de beraberinde getirmektedir.

Garplılaşmanın ancak kendini gözlenebilir kılarak yapılacağı dikkate alındığında Garbın Şarka bakışının önemi açığa çıkmaktadır. Ana haber bültenlerinde Garbın Türkiye'ye bakışı dış basına ayrılan yerle doğru orantılıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle üyelik müzakerelerine başlamasına ilişkin yabancı basında çıkan haberlere verilen önem, Türkiye'nin Garplılaşması için dış bakışın ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu bakış, Şarklılığın belirginleştirilerek Garplılaşmanın daha görünür kılınması için elzemdir. Ana haber bültenlerinde Türkiye ile Avrupa arasında yapılan kıyaslamalarda, Şarklının 'geriliğini' görebilmek için, Şarkın karşısındaki konumdan Türkiye'ye bakılmaktadır. Böylece Şarklılığın daha giderilemediği görünür kılınabilmekte ve Garplılaşmanın tamamlanması için daha çok 'yol' kat edilmesi gerektiği vurgulanabilmektedir. Aynı zamanda Garba ne kadar yaklaşıldığına da bu açıdan bakılabilmektedir. Bu nedenle ana haber bültenlerinde Türkiye'yi değerlendirişte bir konum kayması yaşandığı, Garplılaşmanın gerekliliği vurgulanırken Şarkın karşısındaki konumdan Türkiye'ye bakıldığı söylenebilir. Garbın bakışından daha az bir öneme sahip gibi görünen, ama Şarklılıktan ne kadar kurtulunduğunun kanıtlanabilmesi için bir ihtiyaç haline gelen Şarkın Türkiye'ye bakışı, ana haber bültenlerinde ufak da olsa yer almaktadır.

Ana haber bültenlerinde Garp ile Şark arasında yapılan epistemolojik ayrım, bu iki varsayımsal bölge arasında yapılan ontolojik farkın belirginleştirilmesiyle

pekiştirilmektedir. Bültenlerde bu ayrıma ihtiyaç duyulmasının nedeni, Avrupa Birliği'yle Türkiye arasında bir fark olduğunu görünür kılmaya ve bu şekilde toplumu iknaya çalışmasıdır. Böylece Avrupa Birliği müktesebatının Türkiye'ye aktarılmasına yapılan itirazlar en aza indirilebilecektir.

Ana haber bültenlerinde 'Ata uçağı' ve 'yol' metaforunun kullanımıyla yapılan ontolojik ayırım, Avrupa Birliği saatinin durdurulmasına ilişkin haberlerde Şarklının geriliğine yapılan vurguyla tamamlanmaktadır. Garp ile Şark arasındaki sınırın varlığını belirginleştiren bu betimlemeler, bir yandan sınırın görünür kılınmasına uğraşırken, diğer yandan Garplılaşma sayesinde bu sınırın aşılabileceğini kanıtlamaya çabalamaktadır. Çünkü Garplılaşma ya da Şarklılaşma, ancak bu sınıra olan uzaklıkla ölçülebilmektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği hem ulaşılmaz, hem de yavaş yavaş ulaşılmaya başlanan Garp modeli olarak nitelendirilebilmektedir.

Ana haber bültenlerinde milliyetçi bir karşı çıkış gibi aktarılan her haber, aslında Şarkiyatçı söylemin kökleştirdiği ayrımları yerinden oynatmayı ya da sorgulamayı denememektedir. Hattâ bu haberlerde Türkiye'nin Garplı olmadan da evrensel değerleri yakalayabileceğine vurgu yapılarak, Şark ile Garp arasında yapılan ayrımlar daha da belirginleştirilmektedir. Bu nedenle ana haber bültenlerinde Şarkiyatçı söyleme ve onun Türkiye'ye taşınmasında önemli bir rolü olduğunu söyleyebileceğimiz Garplılaşmaya verilen milliyetçi tondaki tepkiler, aslında Şarkiyatçılığı tersine çevirerek yeniden üretmektedir.

Ana haber bültenleri analiz edilen televizyon kanallarının Avrupa Birliği'ne üyelikle ilgili haberlerinde görülen en önemli fark, televizyon kanalının hükümete olan yakınlığı ve uzaklığıyla doğru orantılıdır. Ancak televizyon kanallarının bu

tutumu, Şarkiyatçı söylemi kullanmalarını engellememektedir. Her biri Şarkiyatçı söylemin argümanlarını birbirine benzer şekillerde kullanmaktadır.

Sonuç olarak Avrupa Birliği'nin Garplılaşmak için bir hedef olduğu inancıyla ortak bir söylem oluşturan televizyon kanalları, Şarkiyatçı söylemin tüm ayrımlarını kabul etmişler ve Garplılaşma isteğinin gerektirdiği bu ayrımın açığa çıkardığı şiddetin Türk toplumuna uygulanmasında etkin bir araç haline gelmişlerdir. Bu şiddet sadece Avrupa Birliği'ne ilişkin haberlerle sınırlı kalmamakta, gelişme, kalkınma ya da ilerleme söz konusu olduğunda bir alışkanlık olarak Garplı model çağrılmakta ve o modele yapılan kapalı ya da açık bir göndermeyle aynı şekilde uygulanmaktadır.

Bu çalışmada, örneklemin ana haber bültenleriyle sınırlı tutulması, Şarkiyatçı söylemi kısıtlı bir alanda çözümleme zorunluluğunu doğurmuştur. Çözümlemeye ana haber bültenlerinin yanı sıra, tezin öneri aşamasında belirtildiği gibi tüm gün yayınlanan haber programlarının dahil edilebilmesi durumunda, daha zengin bir örneklem evrenine sahip olunabileceği düşünülmektedir. Bu zenginliği, televizyon kanallarının yayın akışı içinde yapılan onlarca canlı yayına konuk olan ve Türkiye'de 'aydın' olarak nitelendirilen kesimin görüşlerinin sağlayacağı varsayılmaktadır. Fakat daha önce de değinilen imkânsızlıklar sonucu, Türk aydının görüşünün ele alınacağı bölüm analizin dışında bırakılmıştır.

Türkiye'de Şarkiyatçılık üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda genellikle, Şarkiyatçı söylemin bir tarifi yapılmakta ya da Şarkiyatçı söylem üzerine yapılan tartışmalar ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu çalışmalarda Şarkiyatçılığın 'dünya kurucu' bir rolü olduğu düşüncesinden Garbın emperyalist çıkarlarının kısıcılığına kadar söylemin pek çok yönüne değinilmektedir. Ancak

Şarkiyatçı söylemin gündelik yaşamda ne derece varolduğuna hemen hemen hiç değinilmemektedir. Bu tez kapsamında Şarkiyatçı söylemle Garplılaşma arasında kurulan ilişki, Türk toplumunun gündelik hayatında Şarkiyatçı söylemin nasıl bir rolü olduğu konusunda çalışılmasına vesile olabilir.

KAYNAKÇA

- Ahıska, Meltem (2004), *Radyonun Sihirli Kapısı*, İstanbul: Metis.
- Arlı, Alim (2004), *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, İstanbul: Küre.
- Aydın, Erdoğan (2004), “Zorunlu ve Sorunlu Bir Süreç Olarak Batılılaşma”, *Doğu Batı Kışkacında Türkiye*, der. S. Öngider, İstanbul: Aykırı, 129 – 179.
- Çavdar, Tevfik (2004), “İlerleme mi, Batı Taklitçiliği mi?”, *Doğu Batı Kışkacında Türkiye*, der. S. Öngider, İstanbul: Aykırı, 87 – 105.
- Çelik, Nur Betül, “Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem”, *Kemalizm*, cilt 2, İstanbul: İletişim, 75 – 91.
- Çırakman, Aslı (2001), “Avrupa Fikrinden Avrupa Merkeziliğe”, *Doğu Batı* 14, 28 – 46.
- Çırakman, Aslı (2002), “Oryantalizmin Varsayımsal Temelleri: Fikri Sabit İmgelem ve Düşünce Tarihi”, *Doğu Batı* 20, 189 – 205.
- Çiğdem, Ahmet (2002), “Batılılaşma, Modernite ve Modernizasyon”, *Türkiye’de Siyasal Düşünce*, cilt. 3, İstanbul: İletişim, 68 – 81.
- Durna, Tezcan. (2004), “Köşe yazılarında Avrupa Birliği Tartışmaları: Helsinki Zirvesi 1999”, *Haber Hakikat ve İktidar ilişkisi*, der. Ç. Dursun, Ankara: Elips, 259 -287.
- Durukan, Kaan (2004), *Doğu – Batı İkilemine Dört Bakış: Montesquieu, Fanon, Galeano, Said*, İstanbul: İş Bankası
- Gürbilek, Nurdan (2001), *Vitrinde Yaşamak*, 3. baskı, İstanbul: Metis.
- Gürbilek, Nurdan (2004), *Kötü Çocuk Türk*, 2. baskı, İstanbul: Metis.
- Gürbilek, Nurdan (2005), *Yer Değiştiren Gölge*, 2. baskı, İstanbul: Metis.

- İlder, Tuğrul (1996), “Keşfin Beyaz Mitolojisi: “Yeni Dünya’nın” Keşfinden “Olgular”ın Bulgusu Yoluyla George Bush’un “Yeni Dünya” Düzen(ler)ine”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, der. F. Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu, İstanbul: İletişim, 235 – 253.
- Hasançebi, Hüseyin (2004), “Doğu, Batı ya da Kaos”, *Doğu Batı Kışkacında Türkiye*, (der.) S. Öngider, İstanbul: Aykırı, 19 – 38.
- Kahraman, Hasan Bülent (2002), “Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma”, *Türkiye’de Siyasal Düşünce*, cilt. 3, İstanbul: İletişim, 125 – 140.
- Kahraman, Hasan Bülent ve Fuat Keyman (1998), “Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite”, *Doğu Batı* 2, 75 – 88.
- Kejanlıoğlu, Dilek Beybin ve Oğuzhan Taş (2005), *Türk Basınında AB-Türkiye İlişkilerinin Sunumu*, Fince yayımlanacak makale
- Keyman, Fuat, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu (1996), “Giriş: Dünya Nasıl Dünya Oldu?”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, der. F. Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu, İletişim Yay., İstanbul, 1996, 7 - 23.
- Keyman, Fuat (1996), “Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında “Öteki” Sorunu”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, der. F. Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu, İstanbul: İletişim, 71 – 105.
- Keyman, Fuat (2002), “Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet”, *Doğu Batı* 20, 11 – 32.
- Kılıçbay Mehmet Ali (2004), “Doğu’nun Batı’yla İmtihani”, *Doğu Batı Kışkacında Türkiye*, der. S. Öngider, İstanbul: Aykırı, 57 – 70.
- Köker, L. (1995), *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim.

- Loomba, Ania (2000), *Kolonyalizm, Postkolonyalizm*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı.
- Mardin, Şerif (2002), “Oryantalizmin Hasıraltı Ettiği”, *Doğu Batı* 20, 115 – 120.
- Mardin, Şerif (2004a), “Batıcılık”, *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, 15. Baskı, İstanbul: İletişim, 9 – 19.
- Mardin, Şerif (2004b), “Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma”, *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, 15. Baskı, İstanbul: İletişim, 21 – 79.
- Mutman, Mahmut (1996), “Oryantalizm’in Gölgesi Altında”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, der. F. Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu, İstanbul: İletişim, 25 – 69.
- Mutman, Mahmut (2002a), “Şarkiyatçılık / Oryantalizm”, *Türkiye’de Siyasal Düşünce*, cilt. 3, İstanbul: İletişim, 189 – 211.
- Mutman, Mahmut (2002b), “Şarkiyatçılık: Kuramsal Bir Not”, *Doğu Batı* 20, 105 – 114.
- Pamuk, Orhan (2003), İstanbul; Hatıralar ve Şehir, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Parla, Jale (2002), Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik, 2. Baskı, İstanbul: İletişim.
- Said, Edward (2001), *Şarkiyatçılık*, çev. B. Ülner, 2. Baskı, İstanbul: Metis.
- Shayegan, Daryush (2002), *Yaralı Bilinç*, çev. H. Bayrı, İstanbul: Metis.
- Şeni Nora (2001), “Tekrara Dayalı Bir Nevroz: Avrupa – Türkiye İlişkileri” *Modernleşme ve Çokkültürlülük*, İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği ve İletişim Yayınları, s. 249 - 259

- Tekeli, İlhan (2002), “Türkiye’de Siyasal Düşüncenin Gelişimi konusunda Bir Üst Anlatı”, *Türkiye’de Siyasal Düşünce*, cilt. 3, İstanbul: İletişim, 19 – 42.
- Toker, Nilgün ve Serdar Tekin (2002), “Batılı Siyasî Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri”, *Türkiye’de Siyasal Düşünce*, cilt. 3, İstanbul: İletişim, 82 – 106.
- Tural, Nilgün (2002), “Edward Said’in Oryantalizmi Nasıl Okunuyor?”, *Doğu Batı* 20, 115 – 134.
- Yavuz, Hilmi (1998a), “Batılılaşma Değil Oryantalistleşme”, *Doğu Batı* 2, 115 – 117.
- Yavuz, Hilmi (1998b), *Osmanlılık, Kültür ve Kimlik*, İstanbul: Boyut.
- Yavuz, Hilmi (2000), *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*, İstanbul: Buke.
- Yavuz, Hilmi (2002), “Modernleşme: Parça mı, Bütün mü? Batılılaşma: Simge mi, Kavram mı?”, *Türkiye’de Siyasal Düşünce*, cilt. 3, İstanbul: İletişim, 212 – 217.
- Yeğenoğlu, Medya (2003), *Sömürgeci Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel Fark ve Cinsel Fark*, İstanbul: Metis.

ÖZET

Şarkiyatçılık, Garp ve Şark olmak üzere iki ayrı bölgenin olduğunu ve bu bölgelerin ontolojik ve epistemolojik açıdan birbirlerinden farklı olduklarını varsaymaktadır. Garplılaşma olarak tanımlanan modernite projesinin uygulamaya konduğu ülkelerde, Şarkiyatçı söylemin yarattığı ontolojik ve epistemolojik ayrımın kabul edilmesi, Garplılaşan toplumun bu ayrım gözetilerek bir tür şiddete maruz bırakılmasını gerektirmektedir. Bu nedenle Garplılaşarak modernleşmeyi tercih eden ve bu isteği için Avrupa Birliği'ni nihai hedef olarak gören Türkiye'de, Şarkiyatçı söylemin yarattığı epistemolojik ve ontolojik ayrımın kabullenilişine ve bu ayrımın açığa çıkardığı şiddetin uygulanabilmesi için kullanılan Şarkiyatçı söylemin ürettiği bir kelime ve imgelem dağarcığının izlerine rastlamak mümkündür.

Şarkiyatçı söylemin izlerine rastlayabilmek için, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlayacağı 3 Ekim tarihi eksene alınarak 1 ilâ 5 Ekim arasında, Türkiye'de ulusal olarak yayın yapan ve yayın politikaları birlerinden farklı olan NTV, Kanal 7, Samanyolu, TGRT Haber ve ATV'nin ana haber bültenleri söylem analizine tâbi tutulmuştur. Yapılan analiz sonucu, bu televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde, Şarkiyatçı söylemin yarattığı ontolojik ve epistemolojik ayrımın kabullenilişi açığa çıkarılmış ve Garplılaşmak için bu ayrımın açığa çıkardığı şiddetin Şarkiyatçı söylem tarafından üretilen bir kelime ve imgelem dağarcığının kullanılmasıyla uygulandığı belirlenmiştir.

ABSTRACT

Orientalism supposes that there are two distinct regions as Occident and Orient and these regions are separate both ontologically and epistemologically. Acceptance of this ontological and epistemological distinction in those countries where modernity project defined as westernization is in application brings a kind of violence to the westernized country according to this distinction. Hence, in Turkey, which prefers modernization through westernization and sees the European Union as the ultimate goal in this project, it is possible to run into acceptance of the epistemological and ontological distinction created by Orientalist discourse and traces of a vocabulary of words and imagination produced by Orientalist discourse used to apply the violence this distinction brings along.

In order to follow the traces Orientalist discourse, discourse analysis has been applied to the main news bulletins of these TV channels – NTV, Kanal 7, Samanyolu, TGRT Haber and ATV – which broadcast on national scale and whose broadcasting policies are different from each other with a time frame of 1st of October to 5th of October – 3rd of October, the date when Turkey starts the negotiations with EU taken as the axis. As the result of discourse analysis, it is revealed that the ontological and epistemological distinction created by Orientalist discourse is accepted and the violence this distinction brings along to Occidentalize is facilitated by usage of a vocabulary of words and imagination produced by Orientalist discourse in main news bulletins of these television channels.